

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КАЛЬКА ІВАН ЗІНОВІЙОВИЧ

УДК 343.13

**ДИСЕРТАЦІЯ
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОВОГО, ОБВИНУВАЧЕНОГО В
СПЕЦІАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ (IN
ABSENTIA)**

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **І. З. Калька**

Науковий керівник: **Хабло Оксана Юріївна,**

кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Калька І. З. Реалізація прав підозрюваного, обвинуваченого в спеціальному кримінальному провадженні (in absentia). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2023.

У дисертації здійснено комплексне дослідження теоретичних засад і практичних проблем щодо реалізації прав підозрюваного, обвинуваченого в спеціальному кримінальному провадженні (in absentia), яке включає в себе спеціальне досудове розслідування та спеціальне судове провадження.

Встановлено, що вказані процедури «in absentia» запроваджені Законом України від 07.10.2014 № 1689-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини». Визначено місце спеціального кримінального провадження (in absentia) в системі диференціації форм кримінального провадження та розуміння цього провадження як особливого порядку, для якого притаманне як посилення процесуальними гарантіями (обов'язкова участь захисника) так і елементи спрощення (повідомлення про процесуальні дії, відсутність підозрюваного, обвинуваченого).

Обґрунтовано, що дата винесення органом досудового розслідування постанови про оголошення підозрюваної особи в міжнародний розшук, її скерування з відповідними матеріалами до Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України (робочий апарат Укрбюро Інтерполу) та внесення відомостей про це до ЄРДР і є початковим етапом перебування особи в міжнародному розшуку в розумінні вимог ст. 281 КПК України.

Аргументовано, що у випадку фізичної відсутності особа набуває статусу підозрюваного з моменту виконання вимог щодо надсилання повідомлення про підозру в спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень, в тому числі вручення повідомлення про підозру родичам/членам сім'ї, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання або адміністрації за місцем роботи. В подальшому ж у випадку встановлення місцезнаходження особи за межами України, орган досудового розслідування надсилає повідомлення про підозру в рамках міжнародного співробітництва шляхом вручення документів особі, яка вже набула статусу підозрюваного. Вказані заходи вживаються з метою забезпечення реалізації прав підозрюваного і не повторюють здійснення процесуальної дії – повідомлення про підозру особі.

Обґрунтовано, що у разі відсутності відомостей про місце перебування особи, вона набуває процесуального статусу підозрюваного з моменту опублікування відомостей про складене письмове повідомлення про підозру в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора.

Доведено, що права підозрюваного, обвинуваченого, які становлять цілісну систему, слід поділяти на дві групи: ті, які у спеціальному кримінальному провадженні можуть реалізовуватися захисником; ті, які не можуть бути реалізованими взагалі. При цьому необхідно враховувати чи підозрюваний, обвинувачений спілкується з захисником та узгоджує стратегію захисту від підозри, обвинувачення, чи він не спілкується з захисником та стратегію захисту від підозри, обвинувачення захисник визначає самостійно.

Звертається увага на презумпцію обізнаності, яка стосується інформування підозрюваного про ініціювання вирішення питання про здійснення щодо нього спеціального досудового розслідування шляхом опублікування відповідного повідомлення у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження. Визначено, що під час здійснення

спеціального досудового розслідування право підозрюваного знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, реалізується шляхом повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Обґрунтовано доцільність поширення вимоги щодо доведення обізнаності особи про розпочате щодо неї кримінальне провадження на етап розгляду слідчим суддею клопотання про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування.

Доведено, що при розгляді слідчим суддею клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування повинен застосовуватись стандарт доказування «обґрунтованої підозри». Саме такий стандарт доказування (переконання), що є одночасно менш вимогливим щодо обґрунтування ніж стандарт «поза розумним сумнівом» та більш вимогливим ніж стандарт «достатніх підстав (доказів)» доцільно застосовувати слідчим суддям під час перевірки доказів для підозри особи щодо якої подано клопотання у вчиненні кримінального правопорушення. Підстава «необґрунтованості підозри» вказана у 42 ухвалах із 105 ухвал слідчих суддів про відмову в задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, що становить 40 % від загальної кількості.

Визначено, що звернення до слідчого судді із клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування, не є процесуальною дією, спрямованою на одержання та перевірку доказів чи створення фактичних даних у кримінальному провадженні, а тому не потребує попереднього відновлення досудового розслідування, запропоновано відповідні доповнення до ст. 280 КПК України.

Обґрунтовано, що обов'язкова участь захисника має забезпечуватися з моменту звернення з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування. Встановлена доцільність вручення підозрюваному копії клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування за правилами, визначеними ст. 278 КПК України для вручення письмового

повідомлення про підозру – направлення за останнім відомим місцем проживання чи перебування підозрюваного.

Аналіз судової практики з 2018 року по 2023 рік щодо відмов слідчими суддями у задоволенні клопотань про здійснення спеціального досудового розслідування дозволив детермінувати підстави таких відмов та умовно поділити їх на 3 окремі групи: 1) якщо прокурор, слідчий не доведе, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук, та/або уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся; 2) відсутність достатніх доказів для підозри особи щодо якої подано клопотання у вчиненні кримінального правопорушення; 3) інші підстави, які прямо не передбачені КПК України (належним чином не посвідчене клопотання; на момент подачі клопотання досудове розслідування зупинене; клопотання надійшло після закінчення строку досудового розслідування; неприбуття ініціатора клопотання в судове засідання тощо).

З'ясовано, що жодних обмежень стосовно проведення слідчих (розшукових) дій та заходів забезпечення кримінального провадження під час спеціального досудового розслідування чинний КПК України не передбачає. Сторона захисту, до якої в тому числі входить підозрюваний, не наділена правами щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, але захисник може брати участь у їх проведенні, що передбачено пунктами 9-11 ч. 3 ст. 42, ч. 5 ст. 44, частинами 4, 5 ст. 46 КПК України.

З'ясовано, що в більшості випадків суди відмовляють у задоволенні клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження з підстав, що чітко визначені в ч. 3 ст. 323 КПК. При розгляді таких клопотань судом в частині випадків досліджуються питання, які вже були предметом

розгляду слідчим суддею, в тому числі чи було особі повідомлено про підозру. Вивчення судових рішень про відмову в задоволенні клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження дозволило виокремити окрему групу ухвал за спільною позицією суду стосовно того, що стороною обвинувачення не надано суду жодних даних про те, яких заходів вжито для розшуку обвинувачених та де на даний час знаходяться обвинувачені. Враховуючи вимогу абзацу 3 ч. 3 ст. 323 КПК України стосовно надання матеріалів про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження без конкретизації яких саме, доведено доцільність застосовувати письмову форму клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження.

Доведено, що незважаючи на здійснення спеціального досудового розслідування у кримінальному провадженні, суд не зобов'язаний автоматично призначати спеціальне судове провадження. У числі рішень, які можуть бути прийняті у підготовчому судовому засіданні слід визначити і рішення про здійснення спеціального судового провадження, та запропоновано відповідні доповнення до ч. 3 ст. 314 КПК України.

Звертається увага на те, що підготовче судове засідання відбувається згідно з правилами, передбаченими КПК України для судового розгляду, а ст. 350 КПК України визначає, що під час судового розгляду суд розглядає клопотання учасників судового провадження, і розгляд клопотання про здійснення спеціального судового провадження не є виключенням з цих правил. Обґрунтована необхідність у спеціальному кримінальному провадженні наділення захисника правом звертатись із клопотанням про розгляд кримінального провадження колегіально судом у складі трьох суддів, за наявності для цього підстав, визначених у ч. 2 ст. 31 КПК України.

З метою забезпечення рівності сторін та з урахуванням наявності в сторони обвинувачення права на оскарження ухвали слідчого судді про відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування в апеляційному порядку, обґрунтована доцільність надати аналогічне право стороні захисту

щодо протилежного за змістом судового рішення. Запропоновано ухвалу про відмову у здійсненні спеціального судового провадження вказати серед переліку судових ухвал, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку та обґрунтована доцільність передбачити можливість повторного звернення з клопотанням про здійснення спеціального судового провадження при здобутті нових фактичних даних, які стосуються обвинуваченого та його відношення до кримінального провадження.

Встановлено, що провадження в апеляційній та касаційній інстанціях фактично не передбачають специфіки для спеціального кримінального провадження, оскільки вони за своєю природою є значною мірою заочними.

Ключові слова: спеціальне кримінальне провадження, спеціальне досудове розслідування, спеціальний судовий розгляд, підозрюваний, обвинувачений, захисник, слідчий, прокурор, повідомлення про підозру, обґрунтована підозра, стандарт доказування, міжнародний розшук, клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, ухвала слідчого судді, Європейський суд з прав людини.

SUMMARY

Kalka I. Z. Implementation of the rights of the suspect, accused in special criminal proceedings (in absentia). – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in specialty 081 – Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2023.

In the dissertation, a comprehensive study of theoretical foundations and practical problems regarding realization of the rights of a suspect accused in a special criminal proceeding (in absentia) was carried out, which includes a special pre-trial investigation and a special court proceeding.

It was established that the specified «in absentia» procedures were introduced by the Law of Ukraine dated 07.10.2014 No. 1689-VII «On

Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine regarding the inevitability of punishment for certain crimes against the foundations of national security, public security, and corruption crimes». The place of special criminal proceedings (in absentia) in the system of differentiation of forms of criminal proceedings is set, as well as understanding of these proceedings as a special order, which is characterized by both strengthening of procedural guarantees (mandatory participation of a defense lawyer) and elements of simplification (notification of procedural actions, absence of a suspect, an accused).

It is substantiated that the date of the pre-trial investigation authority's decision to declare a suspect on international wanted list, its referral with the relevant materials to the Department of International Police Cooperation of the National Police of Ukraine (working apparatus of the Ukrburo of Interpol) and the entry of information about this into the ERDR is the initial stage of the person's stay in international search within the meaning of the requirements of Art. 281 of the CPC of Ukraine.

It is argued that in case of physical absence, a person acquires the status of a suspect from the moment of fulfilling the requirements for sending a notification of suspicion in the manner stipulated by the CPC of Ukraine for the delivery of notifications, including delivery of a notification of suspicion to relatives/family members, to the local housing and operating organization residence, or administration at work place. Further, in case of establishing the person's placement outside Ukraine, the pre-trial investigation body sends a notice of suspicion within the framework of international cooperation by handing over documents to a person who has already acquired the status of a suspect. The specified measures are taken in order to ensure the realization of rights of the suspect and do not repeat the implementation of a procedural action - notification of suspicion to a person.

It is substantiated that in case of absence of information about the person's placement, he acquires the procedural status of a suspect from the moment of

publication of information about the prepared written notice of suspicion in nationwide mass media and on the official website of the Prosecutor General's office.

It is proved that the rights of the suspect, the accused, which constitute a complete system, should be divided into two groups: those that can be exercised by the defence attorney in special criminal proceedings and those that cannot be implemented at all. At the same time, it is necessary to take into account whether the suspect or the accused communicates with the defender and agrees on the strategy of defence against suspicion and prosecution; or whether he does not communicate with the defender and determines the strategy of defence against suspicion and prosecution on his own.

Attention is drawn to the presumption of awareness, which refers to informing the suspect about the initiation of a decision on implementation of a special pre-trial investigation in relation to him by publishing a corresponding message in nationwide mass media. It was determined that during a special pre-trial investigation, the suspect's right to know what criminal offense he is suspected of committing is realized by notifying the person of the suspicion of committing a criminal offense. The expediency of extending the requirement to prove that a person is aware of the criminal proceedings initiated against him at the stage of consideration by the investigating judge of the request for permission to carry out a special pre-trial investigation is substantiated.

It is proved that when the investigating judge considers a request for a special pre-trial investigation, the standard of proof of «reasonable suspicion» must be applied. Such a standard of proof (conviction), which is both less demanding in terms of substantiation than the standard «beyond a reasonable doubt» and more demanding than the standard «sufficient grounds (evidence)» is appropriate for investigating judges to apply when checking evidence for the suspicion of a person against whom a petition has been submitted in committing a criminal offence. The ground of «ungrounded suspicion» is indicated in 42 decisions out of 105 decisions

of investigative judges on refusal to grant a request to conduct a special pre-trial investigation, which is 40% of the total number.

It has been determined that an appeal to the investigating judge with a request to carry out a special pre-trial investigation is not a procedural action aimed at obtaining and checking evidence or creating factual data in criminal proceedings, and, therefore, does not require a preliminary resumption of the pre-trial investigation, relevant additions to Art. 280 of the CPC of Ukraine.

It is substantiated that mandatory participation of the defender must be ensured from the moment of application for the implementation of a special pre-trial investigation, determined in Art. 278 of the CPC of Ukraine for delivery of a written notice of suspicion - referral to the suspect's last known place of residence or stay.

Analysis of judicial practice from 2018 to 2023 regarding refusals by investigating judges to grant requests for a special pre-trial investigation made it possible to determine the grounds for such refusals and divide them into 3 separate groups: 1) if the prosecutor or investigator does not prove that the suspect is hiding from the investigative bodies and the court in the temporarily occupied territory of Ukraine, in the territory of the state recognized by the Verkhovna Rada of Ukraine as an aggressor state, with the aim of evading criminal responsibility and/or has been declared an international wanted person, and /or the authorized body made a decision to transfer the suspect for exchange as a prisoner of war and such an exchange took place; 2) lack of sufficient evidence to suspect the person against whom the petition was filed of committing a criminal offense; 3) other grounds that are not expressly provided for by the CPC of Ukraine (petition not duly certified; pre-trial investigation stopped at the time of submission of the petition; petition received after the expiration of the period of pre-trial investigation; non-arrival of the initiator of the petition at the court session, etc.).

It has been found that the current CPC of Ukraine does not provide for any restrictions on the conduct of investigative (search) actions and measures to ensure criminal proceedings during a special pre-trial investigation. The defence party,

which includes the suspect, is not granted the rights to conduct investigative (search) actions and covert investigative (search) actions, but the defender can participate in their implementation, which is provided for in clauses 9-11 of part 3 of Article 42, Part 5 of Art. 44, parts 4, 5 of Art. 46 of the CPC of Ukraine.

It has been found that in most cases, the courts refuse to grant the prosecutor's request for special court proceedings on the grounds clearly defined in Part 3 of Art. 323 of the CPC of Ukraine. When considering such petitions, the court in some cases examines issues that have already been considered by the investigating judge, including whether the person was informed of the suspicion. The study of court decisions on the refusal to grant the prosecutor's request for implementation of special court proceedings made it possible to single out a separate group of decisions based on common position of the court regarding the fact that the prosecution did not provide the court with any data on what measures were taken to search for the accused, and where the accused are currently located. Taking into account the requirement of paragraph 3, part 3 of Art. 323 of the CPC of Ukraine regarding the provision of materials that the accused knew or should have known about the initiated criminal proceedings without specifying which ones, the expediency of using the written form of the prosecutor's request for special court proceedings has been proven.

It has been proven that despite implementation of special pre-trial investigation in criminal proceedings, the court is not obliged to automatically appoint a special trial. Among the decisions that can be taken in the preparatory court session, the decision to carry out special court proceedings should be defined, and the corresponding additions to Part 3 of Article 314 of the CPC of Ukraine.

Attention is drawn to the fact that the preparatory court session takes place in accordance with the rules provided by the CPC of Ukraine for court proceedings, and Art. 350 of the CPC of Ukraine determines that during the trial the court considers petitions of participants in the court proceedings, and the consideration of petition for special court proceedings is not an exception to these rules. There is a well-founded need in special criminal proceedings to give the

defence attorney the right to apply for a review of criminal proceedings by a collegial court consisting of three judges, if there are grounds for this, specified in Part 2 of Art. 31 of the CPC of Ukraine.

In order to ensure equality of the parties and taking into account that the prosecution has the right to appeal the ruling of the investigating judge on the refusal to conduct a special pre-trial investigation in the appeal procedure, it is reasonable to grant a similar right to the defence in relation to a court decision that is contrary in content. It is suggested that the decision on refusal to carry out special court proceedings should be indicated among the list of court decisions that can be appealed in the appeal procedure, and justified expediency of providing for the possibility of re-applying with a request for implementation of special court proceedings upon obtaining new factual data concerning the accused and his relation to the criminal case proceedings.

It has been established that the proceedings in the appellate and cassation instances actually do not provide specifics for special criminal proceedings, as they are by their nature largely absent.

Keywords: special criminal proceedings, special pre-trial investigation, special trial, suspect, accused, defender, investigator, prosecutor, report of suspicion, reasonable suspicion, standard of proof, international search, request for special pre-trial investigation, decision of the investigating judge, European Court of Human Rights.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Калька І. З. Підстави й умови здійснення спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, зарахованих до підслідності Національного антикорупційного бюро України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2020. № 43. С. 176–179. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc43/41.pdf>

2. Калька І. З. Підстави та порядок набуття процесуального статусу підозрюваного у кримінальному процесі України. *Нове українське право*. 2021. № 3. С. 221–227. URL: <http://www.newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/50>

3. Калька І. З. Реалізація права підозрюваного, обвинуваченого знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують під час здійснення спеціального кримінального провадження. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. № 3. С. 181–185. URL: <http://www.nvpppp.in.ua/vip/2021/3/34.pdf>

4. Kalka Ivan. Implementation of the rights of accused during the judgments review, adjudged in special criminal proceedings. *European political and law discourse*. 2022. Volume 9. Issue 1. С. 80–84. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2022/2022-9-1/12.pdf>

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав з юридичного напрямку

5. Калька І. З. Реалізація прав обвинуваченого під час підготовчого судового засідання, яке проводиться за його відсутності. *Наукові перспективи*. 2023. № 11 (41). С. 900–912. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/issue/view/193/284>

Тези доповідей, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Калька І. З. Підстави та умови проведення спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України. *Імплементация європейських стандартів запобігання корупції в Україні* : матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.) / [редкол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2019. С. 54–58.

2. Калька І. З. Реалізація права підозрюваного, обвинуваченого брати участь у проведенні процесуальних дій під час здійснення спеціального кримінального провадження. *Актуальні питання розвитку правової системи у сучасній Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 23–24 груд. 2021 р.) : в 2 ч. / Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Рівне, 2021. Ч. 2. С. 109–112.

3. Калька І. З. Реалізація права підозрюваного на захист під час отримання дозволу на проведення спеціального досудового розслідування. *Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24–25 груд. 2021 р.). Запоріжжя, 2021. С. 143–146.

4. Калька І. З. Підстави для відмови слідчими суддями у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування. *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України* : матеріали круглого столу (Київ, 27 жовт. 2023 р.) / [редкол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2023. С. 245–249.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	17
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОВОГО, ОБВИНУВАЧЕНОГО В СПЕЦІАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ (IN ABSENTIA).....	30
1.1. Спеціальне (in absentia) кримінальне провадження як інститут кримінального процесуального права України	30
1.2. Підстави та порядок набуття процесуального статусу підозрюваного, обвинуваченого в кримінальному процесі України.....	49
1.3. Система прав підозрюваного, обвинуваченого в кримінальному провадженні	64
Висновки до розділу 1.....	98
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПРИ ЗДІЙСНЕННІ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	102
2.1. Реалізація прав підозрюваного під час отримання дозволу на проведення спеціального досудового розслідування	102
2.2. Реалізація прав підозрюваного під час проведення слідчих (розшукових) дій та застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження	121
2.3. Реалізація прав підозрюваного на етапі прийняття рішення за результатами спеціального досудового розслідування	129
Висновки до розділу 2.....	136

РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ОБВИНУВАЧЕНОГО ПІД ЧАС СПЕЦІАЛЬНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	139
3.1. Реалізація прав відсутнього обвинуваченого під час підготовчого судового засідання	139
3.2. Реалізація прав обвинуваченого під час спеціального судового провадження судом першої інстанції	152
3.3. Реалізація прав обвинуваченого при перегляді судових рішень, ухвалених під час спеціального судового провадження	159
Висновки до розділу 3	168
ВИСНОВКИ.....	172
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	179
ДОДАТКИ.....	211

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АП ВАКС	Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду
ВАКС	Вищий антикорупційний суд
ЄКПЛ	Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄС	Європейський Союз
ЄСПЛ, Суд	Європейський суд з прав людини
КК України	Кримінальний кодекс
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс
п.	пункт
ст.	стаття
ч.	частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Безперечно в українському суспільстві є запит на забезпечення реалізації принципу невідворотності покарання за вчинені злочини особами, які втекли з метою ухилення від кримінальної відповідальності, що в тому числі підтверджується проведеним опитуванням практичних працівників. Зокрема 98 % опитаних підтвердили вказану тезу (Додаток А).

Водночас, у зв'язку з фізичною відсутністю підозрюваного, обвинуваченого дотримання його прав і законних інтересів є надзвичайно важливим та одночасно складним завданням, виконання якого зобов'язані забезпечити як сторона обвинувачення так і сторона захисту, а також слідчий суддя та суд, оскільки лише в такому разі можна говорити про ефективність кримінального провадження. Порухення ж прав вказаних учасників неминуче призводить до невиконання завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України, а також порушення прав і свобод людини, на що неодноразово зверталась увага в рішеннях Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ).

Відповідно до статистичних даних, наведених на сайті «Судова влада України», в 2019 році на розгляді слідчих суддів місцевих судів перебувало 105 клопотань про здійснення спеціального досудового розслідування, в 2020 році – 215, в 2021 році – 360, в 2022 році вже 1099 таких клопотань¹. Водночас, у 2019 році в 9 кримінальних провадженнях відповідно до ч. 3

¹ Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. 2019 р. № 1-к. Судова влада України : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019; Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. 2020 р. № 1-к. Судова влада України : [сайт]. URL: https://supreme.court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020; Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. 2021 р. № 1-к. Судова влада України : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvitn1st_21; Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. 2022 р. № 1-к. Судова влада України : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022

ст. 323 КПК України здійснено спеціальне судове провадження, в 2020 році – 4, в 2021 – 10, в 2022 році вже було 37 таких розглядів [2].

Наведені дані свідчать про тенденцію до істотного зростання таких проваджень, що доводить актуальність вибраної нами теми дослідження.

Водночас варто зауважити, що спеціальне кримінальне провадження є достатньо новим інститутом кримінального процесуального права, вказані процедури «in absentia» запроваджені Законом України від 07 жовтня 2014 року № 1689-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини». Також 27 квітня 2021 року прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку із здійсненням спеціального досудового розслідування».

Враховуючи те, що Україна визначила для себе пріоритетним членство у Європейському Союзі (ЄС), постає потреба в гармонізації нормативного регулювання спеціального кримінального провадження з рекомендаціями міжнародних організацій та відповідного регулювання в країнах ЄС.

Обсяг прав та обов'язків учасників процесу, а також повноваження слідчого судді та суду як під час спеціального досудового розслідування так і під час спеціального судового розгляду, крім кримінального процесуального законодавства, частково висвітлено в різних роз'ясненнях і листах судів вищих інстанцій, в інформаційних статтях практикуючих адвокатів та діючих

² Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2019 році / Верховний Суд. Київ, 2019. 52 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Analiz_Krumin_sudu_pravorog_2019.pdf; Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2020 році. / Верховний Суд. Київ, 2020. 55 с. URL: [https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Analiz%20statistika%20\(kriminal\)%202020.pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Analiz%20statistika%20(kriminal)%202020.pdf); Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2021 році / Верховний Суд. Київ, 2021. 54 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/zvi/Analiz_zdisn_pravos_2021.pdf; Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2022 році / Верховний Суд. Київ, 2022. 57 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Analiz_zdisn_pravos_2022.pdf

суддів, наукових публікаціях, однак в повній мірі такі висновки не розкривають.

Особливості спеціального досудового розслідування і спеціального судового провадження (*in absentia*) у своїх роботах досліджували О. В. Баулін, О. І. Верещак, В. І. Галаган, І. В. Гловюк, О. М. Дроздов, Т. Г. Ільєва, О. В. Калінніков, Р. Л. Кислюк, В. М. Кіяниця, М. П. Климчук, О. В. Кубарєва, Д. В. Коперсак, С. І. Кравченко, О. П. Кучинська, О. В. Лазукова, М. І. Луцюк, М. В. Мазур, О. В. Мазур, О. В. Маленко, В. Т. Малярєнко, В. І. Маринів, О. О. Нагорнюк-Данилюк, О. І. Назарук, М. Я. Никоненко, І. В. Обороньова, Є. М. Пеліхос, Д. П. Письменний, В. О. Попелюшко, В. В. Рец, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Татаров, А. С. Трекке, Л. Д. Удалова, Ж. В. Удовенко, Т. Г. Фоміна, Н. П. Черняк, І. В. Черниченко, С. Л. Шаренко, Д. М. Шишман, О. Г. Шило, Д. О. Шумейко, О. Г. Яновська та інші.

На монографічному рівні аналізу поняття та значення спеціального кримінального провадження в кримінальному процесі України приділена значна увага в дисертаційному дослідженні О. О. Нагорнюка-Данилюка («Спеціальне кримінальне провадження в кримінальному процесі України», 2016 рік). У вказаній роботі дисертантом, окрім іншого, проаналізовано проблеми дотримання під час здійснення спеціального кримінального провадження права брати особисту участь у судовому розгляді кримінального провадження, права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, права на отримання інформації, права на справедливий суд і на захист.

Окремі аспекти спеціального кримінального провадження (*in absentia*) розкривалися у дисертаційних дослідженнях С. І. Кравченка («Кримінально-правова охорона процесуальних прав та інтересів підозрюваного, обвинуваченого», 2019 рік), О. В. Каліннікова («Досудове розслідування у кримінальному провадженні за відсутності підозрюваного (*in absentia*) в Україні та країнах Європи (порівняльно-правове дослідження)», 2021 рік),

Є. М. Пеліхоса («Забезпечення права на захист підозрюваного, обвинуваченого при здійсненні спеціального кримінального провадження (in absentia)»), 2022 рік), О. І. Верещака («Спеціальне досудове розслідування у кримінальному провадженні»), 2023 рік).

Незважаючи на суттєвий внесок вказаних вище науковців у розробку проблеми реалізації прав підозрюваного, обвинуваченого у спеціальному кримінальному провадженні, багато актуальних питань не отримали належного наукового дослідження, зокрема – це процесуальна форма повідомлення про підозру відсутній особі, визначення обсягу прав, які можуть бути реалізовані підозрюваним, обвинуваченим безпосередньо, а які лише через захисника, вирішення процесуальної форми прийняття рішення про припинення здійснення спеціального кримінального провадження тощо.

Зазначене засвідчує актуальність наукового дослідження спеціального кримінального провадження (in absentia) в частині реалізації прав підозрюваного, обвинуваченого під час його здійснення з метою вдосконалення цього кримінального процесуального інституту, законодавства та практики його застосування, що і обумовило визначення об'єкта і предмета дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертація виконана відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019). Обраний напрям дослідження ґрунтується на нормах Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021. Дисертаційне дослідження узгоджується з Тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454) та виконана у відповідності до Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради НАВС від 21 грудня 2020 року, протокол № 23).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 27 листопада 2018 року (протокол № 18) і зареєстровано Координаційним бюро НАПрН України (№ 828, 2018 рік).

Мета і завдання дослідження. *Метою дисертаційного дослідження є аналіз теоретичних, правових і практичних проблем реалізації прав підозрюваного, обвинуваченого в спеціальному кримінальному провадженні (in absentia), формулювання науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення кримінального процесуального законодавства України й практики його застосування в частині досліджуваної проблематики.*

Поставлена мета зумовила необхідність виконання таких *завдань*:

– з’ясувати генезис інституту спеціального кримінального провадження в Україні та визначити його сутність;

– розкрити підстави та порядок набуття процесуального статусу підозрюваного, обвинуваченого, в тому числі як необхідного елемента для здійснення спеціального досудового розслідування;

– визначити систему прав підозрюваного, обвинуваченого в кримінальному провадженні;

– з’ясувати обсяг прав підозрюваного під час отримання дозволу на проведення спеціального досудового розслідування та можливості їх реалізації;

– встановити можливості реалізації прав підозрюваного під час проведення слідчих (розшукових) дій та застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

– окреслити спроможність реалізації прав підозрюваного на етапі прийняття рішення за результатами спеціального досудового розслідування;

– визначити сукупність прав відсутнього обвинуваченого під час підготовчого судового засідання;

– схарактеризувати реалізацію прав обвинуваченого під час спеціального судового провадження судом першої інстанції;

– з’ясувати приводи, підстави й умови для перегляду судових рішень, ухвалених під час спеціального судового провадження, а також обсяг прав обвинуваченого стосовно оскарження рішень суду;

– розробити й обґрунтувати пропозиції з удосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування.

Об’єктом дослідження є кримінальні процесуальні правовідносини, що виникають, розвиваються та припиняються у зв’язку із реалізацією прав підозрюваного, обвинуваченого у спеціальному кримінальному провадженні (in absentia).

Предметом дослідження є реалізація прав підозрюваного, обвинуваченого в спеціальному кримінальному провадженні (in absentia).

Методи дослідження. Методи дослідження обрано з огляду на поставлену мету, завдання, об’єкт і предмет дисертації. Методологічну основу роботи становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, серед яких: *діалектичний* – використано під час аналізу всіх питань у динаміці, для виявлення їх взаємозв’язку та взаємозумовленості в межах вивчення об’єкта дослідження (розділи 1–3); *формально-юридичний* – під час розгляду положень кримінального процесуального законодавства щодо регламентації порядку здійснення спеціального досудового розслідування та спеціального судового розгляду (розділи 1–3); *формально-логічний* та *логіко-семантичний* – для уточнення та поглиблення розуміння понятійно-категоріального апарату інституту спеціального кримінального провадження (підрозділи 1.1, 1.2); *логіко-нормативний* – для формулювання та обґрунтування змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства (розділи 1–3); *порівняльно-правовий* – застосовано для зіставлення поглядів учених, а також порівняння норм міжнародного права, законодавства України та кримінального процесуального законодавства іноземних країн (Данія, Німеччина, Франція, Швейцарія) у межах предмета дослідження (розділи 1–3).

Метод системно-структурного аналізу надав можливість розробити й обґрунтувати пропозиції з удосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування, які стосуються регламентації спеціального кримінального провадження (розділи 1–3). Використано також *соціологічний* метод (анкетування), за допомогою якого з'ясовано думки практичних працівників щодо проблем реалізації прав підозрюваного, обвинуваченого у спеціальному кримінальному провадженні (розділи 1–3); за допомогою *статистичного методу* встановлено відсоткове співвідношення абсолютних і відносних величин за результатами проведеного анкетування, вивчення судової практики та статистичних даних, розміщених на сайті «Судова влада України» (розділи 1–3).

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять рішення Конституційного Суду України, постанови й ухвали Верховного Суду; рішення у справах, які розглядав Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ); ухвали та вирoki національних судів, зокрема ті, які розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень, в тому числі 105 ухвал слідчих суддів про відмову в задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, 103 ухвали судів про відмову в задоволенні клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження; узагальнені результати анкетування 154 слідчих, детективів, дізнавачів, прокурорів, суддів, адвокатів, оперативних працівників, науково-педагогічних працівників, юристів, судових експертів, студентів; офіційні статистичні й аналітичні дані, опубліковані на сайті «Судова влада України». Під час підготовки дисертаційного дослідження автор використовував власний практичний досвід роботи в органах прокуратури України та в Національному антикорупційному бюро України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших у сучасній вітчизняній науці кримінального процесу комплексних досліджень, у якому на монографічному рівні висвітлено проблеми реалізації прав підозрюваного, обвинуваченого у

спеціальному кримінальному провадженні (*in absentia*). У роботі сформульовано низку нових наукових положень, висновків і пропозицій, які мають вагоме значення для теорії кримінального процесу та правозастосовної практики. До найсуттєвіших із них належать такі:

вперше:

– обґрунтовано, що права підозрюваного, обвинуваченого, які становлять цілісну систему, слід поділяти на дві групи: ті, які у спеціальному кримінальному провадженні можуть реалізовуватися захисником; ті, які не можуть бути реалізованими взагалі;

– аргументовано необхідність наділення захисника правом, за відсутності обвинуваченого, звертатись із клопотанням про розгляд кримінального провадження колегіально судом у складі трьох суддів за наявності підстав, визначених у ч. 2 ст. 31 КПК України;

– систематизовано підстави відмов слідчими суддями у задоволенні клопотань про здійснення спеціального досудового розслідування, які об'єднано у такі три групи: відсутність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення; не доведення факту переховування та оголошення у міжнародний розшук; не дотримання формальних вимог законодавства. Під час відмови судами у задоволенні клопотань про здійснення спеціального судового провадження додатковою підставою відмови є не доведення факту обізнаності обвинуваченого про розпочате кримінальне провадження та факту відмови від прибуття в судове засідання;

удосконалено:

– визначення місця спеціального кримінального провадження (*in absentia*) в системі диференціації форм кримінального провадження та розуміння цього провадження як особливого порядку, для якого притаманне як посилення процесуальними гарантіями (обов'язкова участь захисника) так і елементи спрощення (повідомлення про процесуальні дії, відсутність підозрюваного, обвинуваченого);

– визначення моменту оголошення особи в міжнародний розшук – з моменту винесення органом досудового розслідування постанови про оголошення підозрюваної особи в міжнародний розшук, її скерування з відповідними матеріалами до уповноваженого органу та внесення відомостей про це до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР);

– підстави та порядок набуття процесуального статусу підозрюваного з моменту опублікування відомостей про складене письмове повідомлення про підозру в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора за неможливості безпосереднього вручення особі повідомлення про підозру у зв'язку з відсутністю відомостей про її місце перебування

– визначення стандартів «достатніх підстав (доказів) для підозри» та «обґрунтованої підозри» для звернення з клопотаннями про здійснення спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження;

– обґрунтовано, що звернення до слідчого судді із клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування, не є процесуальною дією, спрямованою на одержання та перевірку доказів чи створення фактичних даних у кримінальному провадженні, а тому не потребує попереднього відновлення досудового розслідування;

– презумпцію обізнаності, яка стосується інформування підозрюваного про ініціювання вирішення питання про здійснення щодо нього спеціального досудового розслідування, в тому числі шляхом опублікування відповідного повідомлення у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та запропоновано відповідні зміни до ст. 278 КПК України;

набуло подальшого розвитку:

– дослідження генези інституту спеціального кримінального провадження (*in absentia*), що засвідчило доцільність його запровадження в кримінальному процесі України та часткову відповідність цього інституту моделям, які діють в європейських країнах;

– твердження про доцільність вручення підозрюваному копії клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування за правилами, визначеними ст. 278 КПК України для вручення письмового повідомлення про підозру, а саме скерування за останнім відомим місцем проживання чи перебування підозрюваного;

– необхідність внесення змін до п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК України стосовно того, що обов'язкова участь захисника має забезпечуватися з моменту звернення з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування, що забезпечить справедливість відповідного рішення;

– доцільність внесення змін до п. 12 ч. 1 ст. 309 КПК України щодо передбачення можливості оскарження ухвали слідчого судді про здійснення спеціального досудового розслідування;

– твердження про те, що захисник, хоч і не наділений правами щодо проведення слідчих (розшукових) дій, але може брати участь у їх проведенні, що передбачено пунктами 9-11 ч. 3 ст. 42, ч. 5 ст. 44, частинами 4, 5 ст. 46 КПК України;

– обґрунтування висновку про те, що у числі рішень, які можуть бути прийняті у підготовчому судовому засіданні варто передбачити рішення про здійснення спеціального судового провадження, запропоновано ч. 3 ст. 314 КПК України доповнити пунктом 7 відповідного змісту.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у:

– *законотворчій діяльності* – під час внесення змін і доповнень до норм КПК України з метою вдосконалення положень, які регламентують порядок здійснення спеціального кримінального провадження (лист до Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності реєстраційний № 36779К-1-12.2023/283279);

– *правозастосовній діяльності* слідчих, прокурорів, адвокатів (акт Національного антикорупційного бюро України від 16 листопада 2023 року);

– *науково-дослідну діяльність* – під час підготовки науково-практичних і науково-методичних матеріалів, у науково-дослідній роботі кафедри кримінального процесу та наукових лабораторій (акт Національної академії внутрішніх справ від 23 листопада 2023 року);

– *освітньому процесі* – під час підготовки навчальних і методичних посібників, підручників, курсів лекцій з таких навчальних дисциплін: «Кримінальний процес», «Актуальні проблеми застосування кримінального-процесуального законодавства», «Доктрина кримінального процесуального права України», «Кримінальна юстиція: правові доктрини та принципи правотворчості» (акт Національної академії внутрішніх справ від 05 грудня 2023 року).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, обговорено на засіданнях кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ і фаховому семінарі. Визначальні положення дисертаційного дослідження оприлюднено у виступах автора на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів, серед яких: «Імплементация европейских стандартів запобігання корупції в Україні» (Київ, 22 березня 2019 року); «Актуальні питання розвитку правової системи у сучасній Україні» (Рівне, 23-24 грудня 2021 року); «Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини» (Запоріжжя, 24-25 грудня 2021 року); «Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України» (Київ, 27 жовтня 2023 року).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображено в дев'яти наукових публікаціях, серед яких 4 статті у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у зарубіжному юридичному виданні та 4 тези в збірниках доповідей міжнародних та міжвідомчих науково-практичних конференцій, круглих столів.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою і завданнями дослідження. Робота містить анотацію, вступ, три розділи, що налічують дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел (248 найменувань на 32 сторінках) і 6 додатків на 54 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 265 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 161 сторінка.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ
ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОВОГО,
ОБВИНУВАЧЕНОГО В СПЕЦІАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ (IN ABSENTIA)

1.1. Спеціальне (in absentia) кримінальне провадження як інститут кримінального процесуального права України

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [50].

Згідно ч. 1 ст. 1 КПК України порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України [57].

Частиною 2 ст. 1 КПК України визначено, що кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК України та інших законів України [57].

Відповідно до ст. 2 КПК України завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в

міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [57].

Ще в 2004 році Голова Верховного Суду України В. Т. Маляренко, аналізуючи дані державної статистики за 2002-2003 роки, стверджував, що велика кількість кримінальних справ щодо обвинувачених або підсудних, які втекли, постійно закривається у зв'язку зі сплином строків давності, тобто обвинувачені й підсудні в Україні все частіше використовують прогалину в законі і можливість уникнути кримінальної відповідальності за вчинений злочин. Потерпілі ж від злочинів особи роками, а то й усе життя страждають від того, що злочинець, який заподіяв їм біду, залишився не притягнутим до відповідальності й не відшкодована шкода. Тобто гарантоване їм Конституцією України право на правосуддя, на захист їхнього життя, здоров'я, майна, честі та гідності залишається просто декларацією, обіцянкою, а фактично – насмішкою. Таке становище шкодить Україні, її авторитету у світі [75, с. 5].

В Україні спеціальне кримінальне провадження, складовими якого є спеціальне досудове слідство і спеціальний судовий розгляд, виступає способом прискорення кримінального судочинства за відсутності підозрюваного та обвинуваченого, що зменшує зловживання підозрюваними і обвинуваченими своїми процесуальними правами. Спеціальне кримінальне провадження є одним із важливих засобів забезпечення розумності строків кримінального провадження, підвищення ефективності кримінальної юстиції, реалізації принципу невідворотності відповідальності і покарання правопорушника, дієвої охорони прав потерпілого, належного захисту державних, публічних і приватних інтересів та свідчить про подальшу інтеграцію України до європейських та міжнародних стандартів. Прискорення судочинства забезпечує ефективне правосуддя, де перш за все буде захист інтересів суспільства, держави і потерпілих від кримінальних

правопорушень та зменшення зловживання підозрюваними та обвинуваченими своїми процесуальними правами [51, с. 33].

Спеціальне досудове розслідування визначається у КПК України як застосування визнаного міжнародним правом правила (*in absentia*), яке полягає в заочному досудовому розслідуванні, а у подальшому і заочному судовому розгляді з метою забезпечення принципу невідворотності покарання у випадках, коли особа ухиляється від слідства і суду [88].

Після появи в національному законодавстві нового для України інституту спеціального кримінального провадження гостро постало питання щодо ефективності забезпечення можливості реалізації прав підозрюваного та обвинуваченого на всіх етапах кримінального провадження. Цій проблемі постійно присвячується значна увага науковцями, практикуючими юристами та представниками громадськості, що підтверджується великою кількістю публікацій в засобах масової інформації та фахових юридичних виданнях, в тому числі критичного характеру. Щоб відповісти на вказане питання потрібно детально проаналізувати систему закріплених у національному законодавстві прав підозрюваного, обвинуваченого та дієвість механізму їх реалізації під час застосування норм інституту спеціального кримінального провадження (*in absentia*).

Механізм проведення спеціального досудового розслідування тісно пов'язаний із загальним досудовим розслідуванням, тому що проведенню спеціального досудового розслідування завжди передує загальне досудове розслідування, яке здійснюється доти, доки слідчим не будуть встановлені підстави для переведення досудового розслідування в спеціальний режим, який остаточно встановлюється ухвалою слідчого судді [236, с. 274].

Спеціальне (*in absentia*) кримінальне провадження, яке включає в себе спеціальне досудове розслідування та спеціальне судове провадження з'явилося в законодавстві України досить недавно.

Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень врегульовані главою 24-1 КПК України.

Вказані процедури «in absentia» запроваджені Законом України від 07 жовтня 2014 року № 1689-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини».

У пояснювальній записці до вказаного законопроекту, окрім іншого зазначено, що його метою є забезпечення принципу невідворотності покарання у випадках, коли підозрюваний (обвинувачений), знаходячись поза межами України, переховується від органів слідства та суду, ухиляючись від кримінальної відповідальності, та задля підвищення ефективності розслідування окремих злочинів проти основ національної безпеки України та громадської безпеки, а також забезпечення конфіскації майна за їх вчинення [116].

Очевидно, законодавець, обираючи між ситуацією повної бездіяльності держави у випадку вчинення окремих злочинів і варіантом проведення судового розгляду без особи, вирішив, що краще зупинитися на другому варіанті, щоб досягнути кількох конкретних цілей. Зокрема, не втратити важливих доказів, забезпечити офіційний осуд держави в межах судової процедури осіб, які скоїли злочини. Надалі це може бути використано в процесах у міжнародних судах для доведення фактів агресії проти України та досягнення інших цілей [69].

Після появи в кримінальному процесі України інституту спеціального кримінального провадження (in absentia) на дисертаційному рівні його досліджували О. О. Нагорнюк-Данилюк, С. І. Кравченко, Д. В. Коперсак, О. В. Калінніков, Є. М. Пеліхос, О. І. Верещак; на монографічному рівні Т. Г. Ільєва, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, Л. Д. Удалова; в окремих публікаціях у наукових фахових виданнях О. В. Баулін, І. В. Гловюк, О. М. Дроздов, Р. Л. Кислюк, В. М. Кіяниця, О. В. Лазукова, М. І. Луцюк, М. В. Мазур, О. С. Мазур, О. В. Маленко, В. І. Маринів, О. І. Назарук, І. В. Оборона, Д. П. Письменний, В. О. Попелюшко, В. В. Рец,

О. Ю Татаров, А. С. Трекке, Л. Д. Удалова, Н. П. Черняк, С. Л. Шаренко, О. Г. Шило, Д. М. Шишман, Д. О. Шумейко та інші.

Аналізу поняття та значення спеціального кримінального провадження в кримінальному процесі України приділена значна увага в дисертаційному дослідженні О. О. Нагорнюка-Данилюка на тему: «Спеціальне кримінальне провадження в кримінальному процесі України». У вказаній роботі дисертантом, окрім іншого проаналізовано проблеми дотримання під час здійснення спеціального кримінального провадження права брати особисту участь у судовому розгляді кримінального провадження, права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, права на отримання інформації, право на справедливий суд і право на захист. Водночас, на думку О. О. Нагорнюка-Данилюка, комплексне дослідження дотримання під час здійснення спеціального кримінального провадження всіх прав, якими наділений підозрюваний (обвинувачений), є достатньо широкою, багатогранною темою та сама по собі може виступати предметом окремого дисертаційного дослідження [83, с. 123].

Дисертацію С. І. Кравченка, окрім іншого присвячено дослідженню кримінально-правової охорони процесуальних прав та інтересів підозрюваного, обвинуваченого. Робота є першим, з урахуванням змін національного кримінального процесуального законодавства, пов'язаних із реформою кримінальної юстиції в Україні, і комплексним дослідженням питань кримінально-правової охорони процесуальних прав та інтересів підозрюваного, обвинуваченого [52, с. 2].

У дисертації О. В. Каліннікова вперше на основі кримінального процесуального законодавства України та іноземних держав, міжнародних правових актів, практики Європейського суду з прав людини, сучасного розвитку кримінально-процесуального права здійснено комплексне порівняльне дослідження правового регулювання процедури досудового розслідування за відсутності підозрюваного (*in absentia*) згідно з

кримінальним процесуальним законодавством України та країн Європи, що включає нові та удосконалені наукові висновки та положення [37, с. 2].

У дисертаційному дослідженні Є. М. Пеліхоса здійснено комплексне дослідження теоретичних засад і практичних проблем гарантування та реалізації права підозрюваного, обвинуваченого на захист при здійсненні спеціального кримінального провадження (*in absentia*) [96].

У дисертації О. І. Верещака, окрім іншого розглянуто історико-правовий аналіз становлення та розвитку інституту спеціального досудового розслідування, унаслідок якого складено етапи становлення заочного провадження на території нашої держави. Крім цього, проаналізовано нові підстави здійснення спеціального досудового розслідування, а також внесені зміни до законодавства в 2021–2022 роках, які стосуються здійсненням спеціального досудового розслідування [17, с. 2–3].

Без участі обвинуваченого судовий розгляд може відбутися лише у виняткових випадках, встановлених законом. Законодавство європейських держав передбачає різноманітні підстави можливої відсутності обвинуваченого у судовому засіданні. Так, у кримінальному процесі Данії обвинувачений взагалі не зобов'язаний бути присутнім у судовому засіданні. КПК Франції передбачає, що заочне провадження можливе щодо кожної особи, яка належним чином була викликана до суду і не з'явилася у встановлений час, у малозначних справах, у справах про злочини і правопорушення [76, с. 12–13].

КПК Швейцарії визначає заочне кримінальне провадження як особливе провадження у відношенні відсутнього обвинуваченого *das Verfahren bei Abwesenheit der beschuldigten Person (das Verfahren gegen Abwesende)*, яке врегульоване ст. ст. 366 – 371 Глави 4. Здійснення провадження за відсутності обвинуваченого згідно із ч. 4 ст. 366 КПК Швейцарії може бути тільки якщо: 1) під час попереднього провадження обвинувачений мав достатню можливість висловити своє ставлення до інкримінованих йому

злочинних діянь; та 2) стан доказової бази дозволяє ухвалити вирок за його відсутності [60].

Слід зауважити про неоднозначне ставлення українських юристів до запровадження заочного кримінального процесу. Так, заочний кримінальний процес, з одного боку, може порушити право обвинуваченого на захист, принцип змагальності сторін і знижує активність суду під час судового розгляду. З іншого боку, європейський досвід не на користь української моделі спеціального кримінального провадження, оскільки заочний судовий осуд рекомендується застосовувати до осіб, які вчинили малозначні кримінальні правопорушення, зокрема у Німеччині заочний кримінальний процес стосується лише кримінальних проступків [86, с. 11–14]. Також у своєму дослідженні В. О. Попелюшко приходить до висновку, що заочне провадження в кримінальному процесі Німеччини має місце лише щодо діянь невеликого ступеня суспільної небезпеки і тільки щодо підсудних, які не ухиляються від суду [99, с. 142].

Як стверджує суддя Вищого антикорупційного суду В. В. Крикливий, в національному законодавстві не вистачає інших альтернативних заходів які б фактично спонукали обвинувачених до явки до суду. «Наприклад, гарантія недоторканості. Принаймні в Німеччині це дуже ефективно використовується. Угода із судом чи правоохоронцями убезпечує особу від застосування заходу у вигляді тримання під вартою», – зазначив правник. Це б дозволяло підозрюваному брати участь у судовому засіданні, відстоювати свої позиції, завдяки чому фактично досягалась би мета кримінального провадження [13].

В ході проведення статистичного дослідження 84,3 % опитаних працівників ствердно відповіли щодо доцільності запровадження в Україні альтернативних заходів, які би фактично спонукали обвинувачених до явки до суду (наприклад у випадку добровільної явки гарантія щодо незастосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою), 15,7 % висловились проти запровадження таких заходів (Додаток А).

Д. В. Коперсак у своєму дисертаційному дослідженні зробив висновок, що право підозрюваного (обвинуваченого) на переховування від правосуддя являється його свідомим рішенням, тому у разі дотримання вимог ст. 6 ЄКПЛ [49], проведення заочного (спеціального) досудового розслідування (судового розгляду) слід вважати законним, справедливим, що не порушує права підозрюваного (обвинуваченого, підсудного) [51, с. 88].

Суддя Вищого антикорупційного суду В. В. Крикливий під час 11-th Kyiv Criminal Law Forum Асоціації адвокатів України, який проходив в кінці грудня 2021 року, доповідав про особливості спеціального судового провадження. Він обрав таку тему через те, що останнім часом заочне провадження в кримінальному процесі стає дедалі актуальнішим у застосуванні. За твердженням судді В. В. Крикливого це не дивно, у такий спосіб владі дуже просто набирати собі рейтинг в очах суспільства.

За 2020 рік слідчі судді ВАКС задовольнили 76% клопотань щодо спеціального досудового розслідування, а в 2021 році показник добіг позначки майже у 80%. Станом на грудень у ВАКС налічувалося 188 кримінальних справ, у 13 з яких застосовують саме спеціальне судове провадження [13].

На думку Г. В. Матвієвської, становище, при якому частина осіб, що вчинили злочин і ухилилися від правосуддя залишаються не засудженими, суперечить вимозі справедливості – зло, заподіяне злочинцем, залишається без належного покарання, більш того підсудний, обвинувачуваний, потенційний злочинець, без вироку суду вважається невинним. Крім того, справедливість зобов'язує в кримінальному процесі забезпечити відшкодування шкоди, заподіяної злочином, відновити повністю або в максимальному ступені збиток, заподіяний потерпілому, що неможливо у випадку відсутності вироку за кримінальною справою [79, с. 123].

На думку І. Степанова роль заочного провадження полягає в недопущенні державою випадків, коли особа, яка скоїла злочин на території України та переховується за її межами, стає фактично недосяжною для

застосування до неї кримінальної відповідальності у разі, якщо вона не може бути видана для кримінального переслідування на території України, або якщо іноземна держава, на території якої переховується така особа, відмовляється від її кримінального переслідування в рамках міжнародного співробітництва [169].

На думку Д. В. Коперсака, спеціальне досудове розслідування кримінального правопорушення являє собою лише виняток із загального порядку, що обумовлено необхідністю здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного з найбільш можливою швидкістю, простотою та ефективністю [51, с. 40].

На думку Д. О. Шумейка, для спеціального кримінального провадження законодавчо визначено загальний (недиференційований) порядок його здійснення, який передбачає урахування певних особливостей, визначених КПК України. Ці особливості не впливають на ускладнення або спрощення процесуальної форми, а передбачені для забезпечення можливості здійснення кримінального провадження у випадку ухилення підозрюваного, обвинуваченого від особистої участі у процесі із обов'язковим забезпеченням його прав. Тому, у диференціації кримінальної процесуальної форми за критерієм її складності (звичайний, спрощений, ускладнений порядок) спеціальне кримінальне провадження ним віднесено до звичайного порядку із урахуванням особливостей, визначених КПК України [241, с. 284].

І. В. Гловюк визначає п'ять підходів, які існують серед дослідників щодо визначення місця цього провадження у диференційованих формах: 1) не відрізняється від загального порядку кримінального провадження; 2) є провадженням із посиленими процесуальними гарантіями; 3) є спрощеним провадженням; 4) є особливим порядком, який не можна розглядати ні як спрощене провадження, ні як провадження із посиленими процесуальними гарантіями; 5) є скороченим порядком кримінального провадження. Слід зазначити, що кожен із цих підходів враховує певні ознаки кримінального провадження *in absentia* [23, с 18].

Кримінальне провадження *in absentia* містить одночасно ознаки спрощеного та ускладненого провадження, зокрема воно проводиться без участі підозрюваного, обвинуваченого у проведенні процесуальних та слідчих дій. У зв'язку з цим, підозрюваний не може безпосередньо реалізувати свої права: збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази, брати участь у проведенні процесуальних дій, під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу, застосовувати з додержанням вимог КПК України технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь, заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо, заявляти відводи (пунктів 8, 9, 10, 11, 12, 13 ч. 3 ст. 42 КПК України) [57], що може свідчити про певне спрощення провадження цієї категорії.

Водночас, під час здійснення спеціального судового провадження досліджуються всі надані докази, у зв'язку з чим таке провадження має ознаки певного ускладнення.

У зв'язку з наведеним, ми підтримуємо думку вчених, які визначають його особливим порядком, який не можна розглядати ні як спрощене провадження, ні як провадження із посиленими процесуальними гарантіями. Тому, пропонуємо внести зміни в назву Глави 24-1 «Особливості спеціального досудового розслідування, яка регулює особливості», виклавши її в такій редакції «Спеціальне кримінальне провадження» та перенести її в Розділ VI КПК України. В ході проведення опитування практичних працівників 73,2 % опитаних підтвердили необхідність внесення змін до Глави 24-1 КПК України, 25,5 % висловились проти (Додаток А).

В газеті «Урядовий кур'єр» 23.11.2018 директором Державного бюро розслідувань Романом Трубою повідомлено про початок діяльності Держбюро розслідувань із 27.11.2018. Саме з цієї дати втратили чинність положення п. 20-1 перехідних положень КПК України щодо тимчасової

додаткової регламентації здійснення спеціального досудового розслідування кримінальних проваджень (*in absentia*). Від цієї дати спеціальне досудове розслідування (*in absentia*) здійснюється виключно у відповідності до глави 24-1 КПК України. Так, згідно з ч. 1 ст. 297-1 КПК України спеціальне досудове розслідування (*in absentia*) здійснюється стосовно одного чи декількох підозрюваних згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК України, з урахуванням положень глави 24-1 КПК України [39, с. 176–177].

Спеціальне досудове розслідування здійснюється при існуванні сукупності встановлених в ч. 2 ст. 297-1 КПК України умов, а саме: на підставі ухвали слідчого судді; у кримінальному провадженні щодо злочинів, передбачених статтями 109, 110, 110-2, 111, 112, 113, 114, 114-1, 115, 116, 118, частиною другою статті 121, частиною другою статті 127, частинами другою і третьою статті 146, статтями 146-1, 147, частинами другою - п'ятою статті 191 (у випадку зловживання службовою особою своїм службовим становищем), статтями 209, 255-258, 258-1, 258-2, 258-3, 258-4, 258-5, 348, 364, 364-1, 365, 365-2, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 369-2, 370, 379, 400, 408, 436, 436-1, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447 КК України; стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук [57].

Згідно з ч. 3 ст. 323 КПК України судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у частині другій статті 297-1 КПК України, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (*in absentia*), крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та/або

оголошений в міжнародний розшук. За наявності таких обставин за клопотанням прокурора, до якого додаються матеріали про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження, суд постановляє ухвалу про здійснення спеціального судового провадження стосовно такого обвинуваченого [57].

Верховний Суд України в постанові від 19 березня 2015 року у справі № 5-1ксл5, окрім іншого зазначив, що під ухиленням від слідства або суду слід розуміти будь-які умисні дії, вчинені певною особою з метою уникнути кримінальної відповідальності за вчинений злочин, що змушує правоохоронні органи вживати заходів, спрямованих на розшук і затримання правопорушника (нез'явлення без поважних причин за викликом до слідчого або суду, недотримання умов запобіжного заходу, зміна документів, які посвідчують особу, зміна зовнішності, перехід на нелегальне становище, перебування в тайнику, імітація своєї смерті тощо). Особою, яка ухиляється від слідства або суду, визнається відома цим органам особа (що підтверджується матеріалами кримінальної справи) як така, що вчинила певний злочин і здійснила дії з метою переховування місця свого перебування від слідства або суду. Давність персоніфікована, у зв'язку з чим про ухилення особи від слідства можна говорити лише тоді, коли слідство проводиться щодо конкретної особи. Зупинення перебігу строку давності можливе тільки щодо певної особи, обізнаної про те, що стосовно неї проводиться слідство [114].

Відповідно, не визнається такою, що ухиляється від слідства або суду, невідома правоохоронним органам особа, яка вчинила злочин і переховується після цього, а також особа, хоч і відома компетентним органам, але причетність якої до вчинення злочину на момент її зникнення ще не встановлено [114].

При з'ясуванні, які дії особи мають визнаватись юридично значущим (а не просто фактичним) ухиленням від слідства або суду, треба враховувати, крім усього іншого, кримінально-процесуальний статус особи, яка вчинила

злочин. Це має бути особа, яка в установленому порядку визнана підозрюваним або обвинуваченим та яка зобов'язана з'являтися до правозастосовних органів за викликом, перебувати в межах їх досяжності. Зазначена особа усвідомлює, що в неї вже виник юридичний обов'язок постати перед слідством або судом, однак вона ухиляється від виконання такого обов'язку. Разом з тим, на особу, яка вчинила злочин, законодавством не покладається обов'язок самовикриття, а тому, якщо вона до моменту виникнення вказаного обов'язку, в порядку реалізації конституційного права на свободу пересування, змінила місце свого проживання (навіть і з метою уникнення кримінальної відповідальності), про юридично значуще ухилення від слідства говорити не можна [114].

13 листопада 2019 року у столиці пройшла VI Конференція з кримінального права та процесу, під час якої суддя-спікер ВАКС В. В. Михайленко розповіла про виклики, які стоять перед ВАКС, одним з яких є питання стосовно оголошення підозрюваних в міжнародний розшук. Окрім іншого В. В. Михайленко зазначила, що КПК України не містить поняття «міжнародний розшук» та не розкриває змісту зазначеного терміна. При цьому, поняття «міжнародний розшук» використовується в КПК України не тільки як умова для розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за відсутності підозрюваного, а і як обов'язкова підстава для здійснення спеціального досудового розслідування чи провадження (*in absentia*) [172].

Враховуючи застарілість регулювання цього питання, практика судів різниться. Тому ВАКС довелося звертатися до законодавця для врегулювання цього питання й отримання однозначної відповіді, що є оголошенням в міжнародний розшук особи, яка, на думку досудового розслідування, переховується від слідства та суду, що є підтвердженням актуальності цього питання для якісної роботи нових антикорупційних органів [172].

Про необхідність законодавчого визначення терміну «міжнародний розшук» висловились 94,8 % опитаних практичних працівників, 5,2 % висловились проти визначення в законодавстві тлумачення даного терміну (Додаток А).

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про вихід з Угоди про обмін інформацією у сфері боротьби зі злочинністю» від 04 лютого 2015 року № 44 Україна вийшла з Угоди про обмін інформацією у сфері боротьби зі злочинністю, учиненої 22 травня 2009 року [180] в м. Астані та втратила можливість використовувати можливості міждержавного розшуку [121].

Отже, після внесення змін до КПК України Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку із здійсненням спеціального досудового розслідування» від 27 квітня 2021 року № 1422-IX, органу досудового розслідування для ініціювання перед слідчим суддею питання про здійснення спеціального досудового розслідування необхідна наявність однієї з двох умов, а саме: підозрюваний, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності або оголошений у міжнародний розшук [123].

Перед тим як оголосити розшук підозрюваного, слідчий повинен зібрати докази, що підтверджують вчинення правопорушення даною особою, винести відповідно до ст.ст. 276-279 КПК України стосовно неї повідомлення про підозру, а також зібрати фактичні дані, які свідчать про те, що підозрюваний переховується від слідства або місце його перебування невідоме [170, с. 216-217].

Відповідно до ч. 1 ст. 281 КПК України, якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме або особа перебуває за межами України та не з'являється без поважних причин на

виклик слідчого, прокурора за умови його належного повідомлення про такий виклик, то слідчий, прокурор оголошує його розшук [57].

Зі змісту даної норми закону випливає, що такий розшук може бути державним, міждержавним, міжнародним. Особа оголошується в міжнародний розшук після або одночасно з оголошенням в державний розшук. За наявності підтвердження відомостей про виїзд розшукуваної особи з України міжнародний розшук оголошується негайно. Міжнародний розшук не замінює собою міждержавний розшук в межах певного кола держав і може здійснюватися паралельно з ним [39, с. 177].

Крім цього, чинний КПК України не містить поняття «міжнародний розшук», а рішень Конституційного Суду щодо його офіційного тлумачення немає [39, с. 177].

Отже, чинний КПК України не визначає, якими саме доказами має бути доведено, що особа перебуває у будь-якому із видів розшуку, однак регламентує, що про оголошення розшуку (державного, міждержавного, міжнародного) має бути винесена органом досудового розслідування відповідна постанова (ч. 2 ст. 281 КПК України) [57].

Фактично ж дата винесення органом досудового розслідування постанови про оголошення підозрюваної особи в міжнародний розшук, її скерування з відповідними матеріалами до Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України (робочий апарат Укрбюро Інтерполу) та внесення відомостей про це до ЄРДР і є початковим етапом перебування особи в міжнародному розшуку в розумінні вимог ст. 281 КПК України, а будь-яких інших документів, зокрема, довідки Інтерполу, витягу з бази Інтерполу тощо, зазначена норма закону не вимагає [39, с. 178; 41, с. 57].

На думку І. І. Бруса, НЦБ Інтерполу в Україні є специфічним підрозділом, який належить до структури національних правоохоронних органів на правах організатора і координатора міжнародної співпраці у сфері боротьби зі злочинністю і надання правової допомоги, що наділений

відповідною правозастосовною компетенцією, і водночас залишається невід'ємним елементом системи Інтерполу [14, с. 190].

Функції НЦБ Інтерполу вітчизняним законодавством покладено на органи Національної поліції. Правова основа взаємодії Інтерполу з правоохоронними органами України включає ряд різних за юридичною силою нормативно-правових актів, серед яких можна виділити Закон України «Про Національну поліцію», Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження положення про Національну поліцію», Наказ № 613/380/93/228/414/510/2801/5 «Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол» [132; 129; 36].

Крім цього, чинне кримінально-процесуальне законодавство не передбачає будь-якого іншого рішення слідчого щодо оголошення особи у розшук, в тому числі міжнародний, окрім як винесення відповідної постанови [39, с. 178].

На думку А. С. Трекке, оголошення особи в міжнародний розшук не належить до дискреційних повноважень слідчих чи прокурорів, оскільки є прерогативою генерального секретаріату Інтерполу. Це фактично унеможлиблює заочний арешт особи, здійснення щодо неї кримінального провадження *in absentia*, оскільки згідно зі ст. 82 Правил Інтерполу по обробці даних червона картка (щодо міжнародного розшуку) може бути опублікована лише тоді, коли наявне посилання на діючий ордер на арешт [176].

Водночас в абзаці 7 п. 6 листа Вищого спеціалізованого суду від 04 квітня 2013 року № 511-550/0/4-13 «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» зазначено, що обов'язок доведення факту перебування підозрюваного, обвинуваченого у міжнародному розшуку покладається на слідчого, прокурора, який подав клопотання про застосування запобіжного заходу, та

підтверджується відповідними відомостями (довідка, витяг із бази даних Інтерполу тощо) [127].

Під час здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні постановою детектива Національного бюро підозрювану Ж. було оголошено в міжнародний розшук та скеровано відповідні матеріали до Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України. Вказану позицію органу досудового розслідування щодо оголошення міжнародного розшуку підозрюваного постановою детектива (слідчого) та скерування відповідних матеріалів до Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України підтримано колегією суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Київського апеляційного суду у справі № 11-сс/824/523/2018 від 29.10.2018 [199]. Аналогічну позицію висловили колегії суддів Київського апеляційного суду у справах № 11-сс/796/4578/2018 від 20.09.2018 [197] та № 11-сс/824/1546/2019 від 22.04.2019 [198].

У той же час відповідно до Закону України «Про ратифікацію Європейської конвенції про видачу правопорушників, Додаткового протоколу 1975 року та Другого додаткового протоколу 1978 року до Конвенції» Україна визначає, що органами, яким надаються повноваження згідно з п. 1 ст. 12 Конвенції в редакції Другого додаткового протоколу 1978 року до Конвенції, є Міністерство юстиції України (щодо екстрадиції у справах на стадії судового розгляду або виконання вироку) і Генеральна прокуратура України (щодо екстрадиції у справах на стадії досудового слідства) [136].

Законодавством України не визначено, що Національна поліція України є компетентним органом, який може звертатись із запитом про тимчасовий арешт розшукуваної особи [39, с. 178].

Водночас відповідно до п. 1 постанови Кабінету Міністрів України від 25 березня 1993 року № 220 «Про Національне центральне бюро Інтерполу» взаємодія правоохоронних органів України з компетентними органами

зарубіжних держав щодо вирішення питань боротьби із злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни, здійснюється лише через Національне центральне бюро Інтерполу. Національна поліція виступає як Національне центральне бюро Інтерполу [130].

Комісія з контролю файлів Інтерполу, яка приймає рішення про публікацію «червоної картки», неодноразово приходила до висновку, що використання каналів Інтерполу для отримання ухвал суду про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є некоректним і вказувала, що національний процес обрання запобіжних заходів не має залежати від дій Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерпол. На нашу думку, із врахуванням вказаної позиції Комісії з контролю файлів Інтерполу, національний процес розгляду слідчим суддею клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування також не повинен залежати від рішень Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерпол [39, с. 178–179].

Враховуючи сьогоденні реалії, варто зауважити, що норми КПК України на даний час не узгоджено з Правилами Інтерполу стосовно обробки інформації. Так, для включення в базу даних осіб, що розшукуються каналами Інтерполу до Комісії з контролю файлів Інтерполу необхідно надіслати, окрім іншого, рішення слідчого судді про обрання щодо особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Водночас, розгляд клопотання про обрання такого запобіжного заходу без участі особи можливий лише після оголошення підозрюваного, обвинуваченого у міжнародний розшук [39, с. 177].

Наукові дискусії щодо доцільності запровадження інституту спеціального кримінального провадження (*in absentia*) тривали в науковому просторі задовго до 2014 року.

Крім цього, позиція щодо необхідності запровадження спеціального кримінального провадження неодноразово висловлювалась в публічному просторі вищими посадовими особами нашої держави.

Також у пояснювальній записці до законопроекту, яким запроваджені процедури «in absentia», окрім іншого зазначено, що його метою є забезпечення принципу невідворотності покарання у випадках, коли підозрюваний (обвинувачений), знаходячись поза межами України, переховується від органів слідства та суду, ухиляючись від кримінальної відповідальності, та задля підвищення ефективності розслідування окремих злочинів проти основ національної безпеки України та громадської безпеки, а також забезпечення конфіскації майна за їх вчинення [116].

У зв'язку з цим, на нашу думку, інститут спеціального кримінального провадження з'явився в національному законодавстві, в тому числі як реакція на злочини, вчинені під час Революції Гідності, війну росії проти України, яка фактично почалась в 2014 році, а також злочини російських військовослужбовців та вищого військово-політичного керівництва росії.

Водночас, події після 24 лютого 2022 року, що відбулись в українських містах під час війни з росією підтвердили необхідністю існування механізму притягнення до відповідальності злочинців in absentia. На сьогоднішній день не виникає сумнівів в доцільності існування інституту спеціального кримінального провадження в законодавстві нашої держави.

Отже, враховуючи суттєве зростання кількості кримінальних проваджень (in absentia) впродовж останніх років, приходимо до висновку щодо вироблення певних стандартів та формування судової практики, як під час досудового розслідування так і під час судового розгляду, а також наявність потенціалу в цього інституту, в тому числі для забезпечення принципу невідворотності покарання.

1.2. Підстави та порядок набуття процесуального статусу підозрюваного, обвинуваченого в кримінальному процесі України

Питання набуття особою статусу підозрюваного під час здійснення досудового розслідування та в подальшому обвинуваченого після передачі обвинувального акту до суду, а також реалізація їх прав є ключовими в кримінальному процесі України.

Згідно ч. 1 ст. 42 КПК України підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 КПК України, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень. Частиною 2 ст. 42 КПК України визначено, що обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому статтею 291 КПК України [57].

Повідомлення про підозру – один з найважливіших етапів стадії досудового розслідування, що становить систему процесуальних дій та рішень слідчого або прокурора, спрямованих на формування законної і обґрунтованої підозри за умови забезпечення особі, яка стала підозрюваним, можливості захищатись усіма дозволеними законом засобами і способами. Цим актом у кримінальному провадженні вперше формулюється та обґрунтовується підозра конкретної особи у вчиненні кримінального правопорушення. Викладена у письмовому повідомленні підозра є підґрунтям для виникнення системи кримінально-процесуальних відносин та реалізації засади змагальності у кримінальному провадженні, і у такий спосіб з'являються можливості для підозрюваного впливати на наступне формулювання обвинувачення [212].

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 11.12.2019 у справі № 536/2475/14-к дійшла висновку, що викладена у письмовому повідомленні

підозра та вручена у належний спосіб є підґрунтям для виникнення системи кримінально-процесуальних відносин та реалізації засади змагальності у кримінальному провадженні. З моменту повідомлення особі про підозру слідчий, прокурор набувають щодо підозрюваного додаткових владних повноважень, а особа, яка отримала статус підозрюваного, набуває процесуальних прав та обов'язків, визначених статтею 42 КПК України [208; 103].

На думку О. Ю. Хабло, підставою повідомлення особі про підозру є система належних, допустимих, достовірних та достатніх доказів, які вказують на наявність в діянні конкретної особи складу кримінального правопорушення. У КПК України не визначається етап досудового розслідування, на якому має здійснюватися повідомлення про підозру (якщо особа не була затримана). Слідчий, дізнавач чи прокурор самостійно вирішує це питання на підставі внутрішнього переконання, яке ґрунтується на сукупності зібраних доказів. Втім, затягування із здійсненням цього процесуального акту може спричинити порушення процесуальних прав сторони захисту [231, с. 417].

За наслідками аналізу процесуальної форми повідомлення про підозру О. Ю. Хабло визначає, що повідомлення особі про підозру складається із системи таких процесуальних дій та рішень: 1) прийняття рішення щодо необхідності повідомлення про підозру конкретній особі та юридичне оформлення цього рішення (складання письмового повідомлення про підозру, його підписання та погодження); 2) вручення особі письмового повідомлення про підозру та роз'яснення змісту підозри; 3) повідомлення підозрюваному про його процесуальні права, а за необхідності – детальне роз'яснення цих прав та надання можливостей щодо їх реалізації; 4) внесення відповідних відомостей до ЄРДР [231, с. 413].

В правозастосовній практиці є дискусії щодо підстав та порядку набуття особою статусу підозрюваного, про що свідчить значна кількість судових рішень, в тому числі слідчих суддів, якими встановлено, що особа не

є підозрюваною у кримінальному провадженні оскільки органом досудового розслідування не виконано або не в повному обсязі виконано вимоги КПК України [40, с. 222].

Встановлення судом факту не набуття особою процесуального статусу підозрюваного, всупереч твердженню органу досудового розслідування, неминуче призводить до невиконання завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України, а також порушення прав і свобод людини, на що неодноразово зверталась увага в рішеннях ЄСПЛ [40, с. 222].

Що ж стосується спеціального кримінального провадження, то у відповідності до ч. 2 ст. 297-4 КПК України під час вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування слідчий суддя зобов'язаний врахувати наявність достатніх доказів для підозри особи щодо якої подано клопотання у вчиненні кримінального правопорушення, тобто перевіряє обґрунтованість підозри на цьому етапі.

Слідчий суддя керується тим, що стандарт доказування «обґрунтована підозра» не передбачає, що уповноважені органи мають оперувати доказами, достатніми для пред'явлення обвинувачення чи ухвалення обвинувального вироку, що пов'язано з меншою мірою ймовірності, необхідною на ранніх етапах кримінального провадження для обмеження прав особи [210].

На даному етапі слідчий суддя, окрім іншого зобов'язаний перевірити висновки органу досудового розслідування щодо наявності достатніх підстав вважати, що сталася подія кримінального правопорушення та підозрюваний причетний до його вчинення, а також те, що ці висновки не є явно необґрунтованими чи очевидно недопустимими та обґрунтовуються зібраною у кримінальному провадженні сукупністю доказів.

В постанові Верховного Суду від 25 вересня 2018 року у справі № 210/4412/15-к зазначено, що перелік діянь, передбачених статтею 87 КПК України як підстави для визнання фактичних даних недопустимими доказами, не є вичерпним і становить собою порушення фундаментальних гарантій, що дає певний орієнтир для визначення змісту поняття «істотне

порушення» у випадках, які не підпадають під цей перелік. До таких, наприклад, можна віднести порушення вимог ч. 7 ст. 223 КПК України про обов'язкове запрошення понятих при проведенні визначених законом слідчих дій[110].

У кожному конкретному випадку суд, оцінюючи допустимість того чи іншого доказу, повинен враховувати істотність допущених порушень кримінального процесуального закону та важливість кожного доказу для встановлення обставин кримінального провадження. Тому, кожний доказ повинен оцінюватися автономно, оскільки його безумовне виключення може призвести до негативних наслідків, що виражатимуться в ухваленні незаконного, необґрунтованого та несправедливого судового рішення. Судді Верховного Суду у вказаному рішенні звернули увагу на те, що кримінальне процесуальне законодавство містить критерії, за якими порушення встановленого КПК України порядку проведення окремих процесуальних дій є істотним і призводить до визнання доказів недопустимими (частини 2 та 3 ст. 87 КПК України) [110].

Водночас, в рішенні Конституційного Суду України від 20 жовтня 2011 року № 12-рп/2011 акцентується увага на тому, що перевірка доказів на їх допустимість є найважливішою гарантією забезпечення прав і свобод людини і громадянина в кримінальному процесі та ухвалення законного і справедливого рішення у справі [165].

На думку С. Г. Ханіна, стандарт «достатніх підстав (доказів) для підозри» є нижчим ніж стандарт «обґрунтованої підозри». Для цілей повідомлення особі про підозру він передбачає наявність доказів, які лише об'єктивно зв'язують підозрюваного з певним кримінальним правопорушенням (демонструють причетність до його вчинення) і вони є достатніми, щоб виправдати подальше розслідування для висунення обвинувачення або спростування такої підозри [232].

Термін «обґрунтована підозра» є конвенційним стандартом (підпункт «с» п. 1 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) [229, с. 177].

В чинному КПК України вживається термін «обґрунтована підозра» (ст.ст. 132, 177, 185, 190, 194, 206), однак його тлумачення відсутнє. Водночас, поняття «обґрунтованості» відображено, зокрема у п. 175 рішення Європейського суду з прав людини від 21.04.2011 у справі «Нечипорук і Йонкало проти України», відповідно до якої термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення [156].

Вимога розумної підозри передбачає наявність доказів, які об'єктивно зв'язують підозрюваного з певним злочином і вони не повинні бути достатніми, щоб забезпечити засудження, але мають бути достатніми, щоб виправдати подальше розслідування або висунення звинувачення (рішення у справі «Джон Мюррей проти Сполученого Королівства» від 28 жовтня 1994 року, «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» від 30 вересня 1990 року) [162; 161].

Стадія кримінального провадження – притягнення до кримінальної відповідальності починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, у зв'язку з чим, ключовим питанням є порядок та підстави набуття особою статусу підозрюваного під час здійснення досудового розслідування та в подальшому розгляду кримінального провадження в суді, в тому числі в частині забезпечення реалізації його прав і свобод [40, с. 221].

Має свої особливості процедура набуття особою статусу підозрюваного у разі неможливості безпосереднього вручення слідчим чи прокурором письмового повідомлення про підозру в день його складання через не встановлення органом досудового розслідування місця її знаходження. Ключовою вимогою є відповідність повідомлення про підозру вимогам

ст. 277 КПК України і наявність документального підтвердження, що органом досудового розслідування вживались заходи для встановлення місцезнаходження цієї особи, але позитивних результатів вони не дали [40, с. 221].

У випадку, коли особа не просто тимчасово відсутня за місцем свого проживання, а й невідомо де перебуває і коли з'явиться, перевагу над приватними інтересами необхідно надавати публічним інтересам та виконанню завдань кримінального процесу, що полягають у притягненні особи до кримінальної відповідальності. В такій ситуації застосування особливого порядку повідомлення про підозру є виправданим і доцільним [40, с. 221].

У проведеному дослідженні проаналізовано судову практику ЄСПЛ та вітчизняних судів щодо допущення процесуальних порушень слідчими та прокурорами, внаслідок чого судами встановлено факти не набуття особою процесуального статусу підозрюваного, що неминуче призводить до невиконання завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України, а також порушення прав і свобод людини. Особливу увагу в нашому дослідженні зосереджено на комплексі заходів, які повинні вжити слідчий та прокурор для вручення повідомлення про підозру особі у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень. Вказані дії необхідно належним чином документально зафіксувати, в тому числі із застосуванням сучасних технічних засобів, щоб при необхідності підтвердити своєчасність та повноту вжитих заходів в суді [40, с. 221].

О.В. Капліна стверджує, що підозра – це обґрунтоване припущення слідчого та/або прокурора про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, яке формалізоване у повідомленні про підозру, та має бути перевірено для спростування або підтвердження. Повідомлення про підозру – це процесуальна діяльність, зміст якої полягає у складанні слідчим або прокурором письмового повідомлення про підозру та його врученні особі відповідно до статей 276–279 КПК України [46, с. 241].

Обґрунтована підозра – це добросовісне припущення про вчинення особою певного діяння, яке ґрунтується на об'єктивних відомостях, які можна перевірити у судовому розгляді та які спонукали б неупереджену та розумну людину вдатися до практичних дій, щоб з'ясувати, чи є така підозра обґрунтованою [85, с. 9].

У статті 42 КПК України, окрім іншого зазначено, що особа набуває статусу підозрюваного при затриманні за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Згідно з ч. 2 ст. 278 КПК України, письмове повідомлення про підозру затриманій особі вручається не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання. В даному випадку фактично не виникає проблем стосовно набуття особою процесуального статусу підозрюваного, за виключенням процесуальних порушень, допущених слідчим або прокурором [57].

У відповідності до ч. 1 ст. 278 КПК України письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень. Згідно ч. 3 ст. 111 КПК України повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у випадках, передбачених КПК України, у порядку, передбаченому главою 11 КПК України, за винятком положень щодо змісту повідомлення та наслідків неприбуття особи [57].

У частинах 1, 2 ст. 135 КПК України, яка міститься в главі 11 КПК України, зазначено, що особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою. У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи [57].

10 жовтня 2017 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Підпунктом 23 пункту 7 § 1 розділу 4 цього Закону внесено зміни до статті 303 КПК України щодо можливості оскарження повідомлення про підозру в кримінальному провадженні.

Слідчими суддями Вищого антикорупційного суду за період з 05 вересня 2019 року до 27 квітня 2020 року завершено провадження за 18 скаргами на повідомлення про підозру. За результатами розгляду 6 скарг у задоволенні їх вимог відмовлено, за 2 скаргами провадження закрито, за 10 скаргами у відкритті провадження відмовлено [91, с. 1].

На нашу думку, варто погодитись з висновком, висловленим в Огляді практики Вищого антикорупційного суду щодо розгляду та вирішення скарг на повідомлення про підозру за період з 05 вересня 2019 року до 27 квітня 2020 року, про те, що зазначені зміни є логічним результатом розвитку положення ст. 55 Конституції України та мають на меті слугувати додатковою гарантією захисту прав підозрюваного [122; 91, с. 1].

Як відомо, змінити позицію і поведінку особи у змагальному кримінальному судочинстві можливо завдяки «впливу як здійснюваного в особистих чи суспільних інтересах процесу передання інформації шляхом застосування різних методів та засобів з метою викликати необхідну реакцію з боку особи, на яку справляється вплив і таким чином зумовити бажану позицію та поведінку цієї особи в потрібному напрямі» [245, с. 216].

Частина 1 ст. 136 КПК України встановлює, що належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є розпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом [57].

На думку Л. Д. Удалової та Д. П. Письменного, у ч. 1 ст. 297-5 КПК України йдеться про неспростовну правову презумпцію. Якщо повістка про виклик підозрюваного опублікована у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, презюмується, що він ознайомлений із її змістом [181, с. 53].

Використання електронної пошти або факсимільного зв'язку для передачі повістки про виклик як сучасних засобів комунікації дозволяє суттєво прискорити цей процес, а тому й є достатньо зручними способами виклику. Повістка про виклик у такому випадку направляється особі у формі електронного документа [58, с. 372].

Під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях часто органам досудового розслідування доводиться стикатись з випадками, коли сторона захисту стверджує, що особа не отримала письмового повідомлення про підозру та не вчинила розпису про таке отримання, а тому, за їх твердженням, не набула статусу підозрюваного. Вважаємо, що передбачення законодавцем підтвердження факту вручення особі певного документа протоколом, відеозаписом або будь-якими іншими даними, що це підтверджують відповідає умовам сьогодення стосовно активного розвитку інформаційних технологій.

Водночас, кожен ситуацію потрібно розглядати індивідуально, з урахуванням всіх даних справи, своєчасності та повноти вжитих заходів слідчим та прокурором [40, с. 223].

Отже, у разі неможливості безпосереднього вручення слідчим, прокурором повідомлення про підозру особі в день його складання, КПК України містить бланкетні норми (ч. 1 ст. 278, ст. 111, ст. 112 КПК України), які відсилають до загального порядку виклику особи для участі у процесуальній дії (ст.ст. 133, 135 та ін. глави 11 КПК України). Такий порядок не вимагає одразу вручення цього повідомлення особі, щодо якої воно складене, якщо його неможливо їй вручити через не встановлення органом досудового розслідування місця її знаходження. Головне, щоб зміст

такого повідомлення відповідав вимогам ст. 277 КПК України і було документально підтверджено, що органом досудового розслідування вживались заходи для встановлення місцезнаходження цієї особи, але позитивних результатів вони не дали. З моментом з'явлення відповідних документів у кримінальному провадженні (зауважимо, що їх кількість, характер і зміст залежить від конкретної слідчої ситуації) пов'язується й момент набуття особою офіційного статусу підозрюваного [80, с. 17].

Якщо ж проаналізувати ст. 42, ст. 297-1, п. 20-1 розділу XI КПК України у їх системному зв'язку із ст.ст. 276, 279 глави 22 КПК України, в яких врегульовано повідомлення про підозру, то у разі неможливості безпосереднього вручення слідчим, прокурором такого повідомлення особі в день його складання КПК України містить бланкетні норми, які зрештою відсилають до порядку, встановленого для її виклику до слідчого, прокурора (ч. 3 ст. 111, ст. 135 глави 11 КПК України). Такий порядок не потребує вручення цього повідомлення особі, щодо якої воно складене, якщо його неможливо їй вручити через невстановлення її місцезнаходження. Головне, щоб зміст повідомлення відповідав вимогам ст. 277 КПК України і було документально підтверджено, що органом досудового розслідування вживались заходи для встановлення місцезнаходження цієї особи, але позитивних результатів вони не дали. Внаслідок чого і не було їй персонально вручено зазначене повідомлення [10, с. 57].

На думку О. Ю. Хабло, наведена вище процесуальна форма повідомлення про підозру, у разі неможливості його безпосереднього вручення, регламентується за допомогою подвійного відсилання. Адже положення, які регламентують повідомлення про підозру, містять відсилочну норму до норм, які визначають порядок повідомлень у кримінальному провадженні (глава 6 КПК України), а норми цієї глави, зі свого боку, відсилають до норм, які визначають порядок здійснення викликів (глава 11 КПК України). Очевидно, що використання у нормах закону подвійного

відсилання не сприяє чіткості розуміння законодавства та створює проблеми правозастосування [230, с. 108].

Однак, частим порушення стороною обвинувачення прав особи є саме визнання особи підозрюваною без дотримання формальних процедур вручення повідомлення про підозру або ж порушення такої процедури [40, с. 224].

До прикладу, в рішенні ЄСПЛ від 01 березня 2006 року № 56581/00 Сейдович проти Італії (*Sejdovic v. Italy*) Суд одноголосно постановив, що було допущено порушення статті 6 ЄКПЛ (право на справедливий судовий розгляд) при засудженні особи, оголошеної такою, що переховується від правосуддя і місцезнаходження якої було не відомим під час заочного розгляду справи (*in absentia*), без повідомлення про слухання справи проти неї. Ключове значення в цьому випадку відіграє повідомлення особи про порушене проти неї кримінальне провадження, яке мало бути здійснено відповідно до процесуальних і матеріальних вимог, що гарантують ефективне здійснення її прав, при тому, що неясна і неофіційна інформація є недостатньою [163].

У вказаному рішенні Судом зазначено, що питання, яке слід вирішити в даній справі, полягає в тому, чи можна за відсутністю офіційного повідомлення про справу вважати заявника в достатній мірі проінформованим про те, що він був притягнутий до кримінальної відповідальності та відбудеться судовий розгляд його справи, щоб він мав можливість вирішити: відмовитися від свого права приймати участь в слуханні справи чи ухилитися від правосуддя. В даному рішенні Суду також констатовано, що не можна стверджувати, що в даній справі заявник володів достатньою інформацією про кримінальне переслідування і пред'явлене йому звинувачення. Тому не можна зробити висновок про те, що він переховувався від суду та однозначно відмовився від свого права бути присутнім в суді [163].

У справі Шомоді проти Італії (Somogyi v. Italy) Суд зазначив, що повідомлення про обвинувачення є для особи важливим юридичним актом, який повинен бути здійснений відповідно до процедурних та суттєвих принципів, що здатні гарантувати ефективну реалізацію прав обвинуваченого. Повідомлення має бути зроблене офіційно, а твердження про отримання такої інформації від співробітників засобів масової інформації, є необґрунтованими [164].

Так, слідчий суддя Печерського районного суду м. Києва задовольняючи клопотання прокурора про здійснення спеціального досудового розслідування, окрім іншого зазначив, що відсутність інформації про фактичне місце перебування підозрюваного ОСОБА_1 позбавило орган досудового розслідування можливості вручити йому особисто письмове повідомлення про підозру від 19.03.2018 у день його складання, а тому зазначене повідомлення про підозру відповідно до вимог ч. 1 ст. 278, ст.ст. 111, 135 КПК України направлено у спосіб, передбачений для вручення повідомлень, а саме надіслано поштою за адресою реєстрації та останнього відомого місця проживання підозрюваного ОСОБА_1, а також до відповідної житлово-експлуатаційної організації [217].

Протилежне за змістом рішення виніс Апеляційний суд м. Києва в ухвалі від 13 червня 2017 року у справі № 11-сс/796/2543/2017, переглядаючи ухвалу слідчого судді Шевченківського районного суду міста Києва від 21.04.2017, якою відмовлено у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування. Згідно з ухвалою слідчого судді, відмова у задоволенні клопотання органу досудового розслідування мотивована тим, що матеріали клопотання не містять об'єктивних даних, які б свідчили про вжиття слідчим та прокурором заходів для вручення повідомлення про підозру ОСОБА_4 у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень, а відтак ОСОБА_4 не є підозрюваним у кримінальному провадженні № 2201505000000021. Крім того, вказані матеріали не містять відомостей про те, що ОСОБА_4 викликався для

проведення слідчих дій за його участю, що давало б підстави вважати, що останній переховується від органів слідства з метою ухилення від кримінальної відповідальності, а також матеріалів, які підтверджують оголошення ОСОБА_4 у міждержавний та/або міжнародний розшук. З матеріалів, доданих слідчим до клопотання, та зі змісту апеляційної скарги вбачається, що виконати вимоги ст. 135, 278 КПК України в частині вручення повідомлення про підозру ОСОБА_4, органу досудового розслідування не вдалося за можливе[182].

Більш того, з аналізу наданих до суду апеляційної інстанції матеріалів взагалі не вбачається, що стороною обвинувачення вжито будь-які заходи, спрямовані на виконання вказаних вимог закону. Зазначене повідомлення про підозру взагалі не направлялося засобами поштового зв'язку чи електронною поштою, оскільки матеріали провадження не містять жодних доказів такого направлення. Формальне посилення стороною обвинувачення на розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 року [131] щодо обмеженої діяльності УДППЗ «Укрпошта» могло б мати місце лише в частині обґрунтування причин направлення вказаного повідомлення ОСОБА_4 іншими засобами зв'язку у тому числі поштовими, які здійснюють свою діяльність на території України та на які не розповсюджується вказане розпорядження Кабінету Міністрів України[182].

Однак, вказаних дій стороною обвинувачення не виконано. Матеріали клопотання слідчого містять дані, що ОСОБА_4 мав інтернет-сторінку всесвітньої мережі «Інтернет», що дозволяло, крім іншого, направити повідомлення про підозру ОСОБА_4 і в такий спосіб. За таких обставин, колегія суддів приходить до висновку, що слідчим суддею у відповідності з вимогами закону правильно зазначено, що ОСОБА_4 не є підозрюваним у даному кримінальному провадженні, оскільки органом досудового розслідування не виконано вимоги, спрямовані на вжиття заходів щодо направлення останньому повідомлення про підозру, а матеріали клопотання не містять підтвердження такого направлення [182].

Слідчий суддя Вищого антикорупційного суду під час розгляду клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування у кримінальному провадженні у справі № 991/1490/22, аналізуючи факт набуття особою статусу підозрюваного, окрім іншого встановив, що матеріали клопотання не містять доказів здійснення вручення дружині підозрюваного, який достовірно перебуває за межами України письмового повідомлення про підозру під розписку. За таких обставин наявні підстави вважати, що підозрюваний належним чином, у відповідності до вимог КПК України, не повідомлений про підозру у кримінальному провадженні, тому слідчий суддя дійшов висновку, що особа не набула статусу підозрюваного у кримінальному провадженні у відповідності до положень ч. 1 ст. 42 КПК України. Водночас, в матеріалах клопотання містились докази того, що особа ще в 2018 році перетнув КПВВ Чонгар (Салькове) і його місцезнаходження на теперішній час невідомо. У свою чергу, відсутність у особи, щодо якої подано клопотання, статусу підозрюваного у кримінальному провадженні унеможливує застосування спеціального досудового розслідування у цьому кримінальному провадженні [208].

АП ВАКС, переглядаючи в апеляційному порядку ухвалу слідчого судді від 13 травня 2022 року у справі № 991/1490/22, погодилась з висновками щодо необхідності вручення письмового повідомлення про підозру дружині чи іншим дорослим членам сім'ї, які з ним проживають під розписку. За таких обставин колегія суддів АП ВАКС прийшла до висновку, що ОСОБА_1 належним чином, у відповідності до вимог КПК України, не повідомлений про підозру у кримінальному провадженні №12016170000000334 від 08 липня 2016 року. Відсутність у особи, щодо якої подано клопотання, статусу підозрюваного у кримінальному провадженні унеможливує застосування спеціального досудового розслідування у цьому кримінальному провадженні [187].

Важливим аспектом є визначення моменту з якого відсутня особа набуває статусу підозрюваного, оскільки для оголошення особи в розшук, в

тому числі, міжнародний необхідне набуття статусу підозрюваного. У ситуації, коли особа не просто тимчасово відсутня за місцем проживання, а й невідомо де знаходиться і коли з'явиться за місцем свого проживання, перевагу над приватними інтересами, забезпечуваними засадами верховенства права і наявністю права на захист, мають публічні інтереси, що полягають у притягненні особи до кримінальної відповідальності. В такій ситуації застосування особливого порядку повідомлення про підозру буде виправданим і доцільним [22].

Велика Палата Верховного Суду в Постанові від 11 грудня 2019 року у справі № 536/2475/14-к зазначила, що необхідно враховувати порядок вручення підозри, встановлений у ст. 278 КПК України. Так, за частинами першою – третьою ст. 278 КПК України письмове повідомлення про підозру повинно бути врученим у день його складення, а в разі, якщо особа затримана, то повідомлення про підозру вручається їй не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту затримання [103].

Водночас, своєчасне невручення повідомлення про підозру самій особі належним слідчим чи прокурором (до 24 годин дня його складання, згідно з ч. 3 ст. 115 КПК України) чи не направлення його належним чином за місцем проживання особи для вручення (до закінчення роботи поштових відділень у день складення повідомлення про підозру, згідно зі ст. 116 КПК України) має своїм наслідком невиконання обов'язку щодо вручення підозри особі слідчим, прокурором у встановлений проміжок часу та втрату права на його вручення, а також і втрату чинності самого повідомлення, оскільки воно вже не може бути вручене особі. Подальше вручення особі даного повідомлення є незаконною процесуальною дією, яка має наслідком її недійсність, що відповідно до ст. 7 КПК України не породжує жодних правових наслідків для особи, яка у такому випадку відповідно не набуває процесуального статусу підозрюваного у кримінальному провадженні, оскільки підозрюваним стає лише особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 КПК,

повідомлено про підозру шляхом належного вручення такого повідомлення [173].

Вищенаведене дозволяє стверджувати, що особа набуває статусу підозрюваного з моменту виконання вимог щодо надсилання повідомлення про підозру в спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень, в тому числі вручення повідомлення про підозру родичам/членам сім'ї, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання або адміністрації за місцем роботи з метою дотримання вимог для оголошення особи в міжнародний розшук. В подальшому ж у випадку встановлення місцезнаходження особи за межами України, орган досудового розслідування надсилає повідомлення про підозру в рамках міжнародного співробітництва шляхом вручення документів особі, яка вже набула статусу підозрюваного. Вказані заходи вживаються з метою забезпечення реалізації прав підозрюваного і не повторюють здійснення процесуальної дії – повідомлення про підозру особі [40, с. 226].

1.3. Система прав підозрюваного, обвинуваченого в кримінальному провадженні

Згідно з ст. 3 Конституції України утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [50]. На думку Т. Г. Фоміної, механізм забезпечення прав особи у кримінальному провадженні має подвійну природу і являє собою, з одного боку, динамічну систему взаємопов'язаних соціально-правових умов, засобів та заходів, що у своїй єдності сприяють забезпеченню прав учасника кримінального провадження. З іншого – діяльність державних органів, службових осіб, які здійснюють кримінальне судочинство, та інших учасників, що спрямована на забезпечення реалізації, охорони, захисту прав особи [226, с. 26].

Відповідно до ч. 2 ст. 7 КПК України зміст та форма кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*) повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей, встановлених законом [57].

Безперечно дотримання прав і законних інтересів відсутнього підозрюваного чи обвинуваченого є надзвичайно важливим та одночасно складним завданням, виконання якого зобов'язані забезпечити слідчий, прокурор та суд, оскільки лише в такому разі можна говорити про ефективність кримінального провадження [43, с. 182].

Водночас, у зв'язку з фізичною відсутністю підозрюваного, обвинуваченого реалізація ним права знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують вимагає вчинення додаткових активних дій слідчим, прокурором та судом. Порухення ж цього права неминуче призводить до невиконання завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України, а також порушення прав і свобод людини, на що неодноразово зверталась увага в рішеннях ЄСПЛ [43, с. 182].

Згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови, система – це порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь [16, с. 1320].

Вважаємо доцільним застосувати термін «система» для характеристики сукупності прав підозрюваного та обвинуваченого у кримінальному провадженні.

Складові елементи вказаної системи прав підозрюваного та обвинуваченого викладено в ст. 42 КПК України. Так, згідно ч. 3 ст. 42 КПК України підозрюваний, обвинувачений має право:

- 1) знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують;

2) бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, передбачені цим Кодексом, а також отримати їх роз'яснення;

3) на першу вимогу мати захисника і зустріч із ним незалежно від часу в робочі, вихідні, святкові, неробочі дні до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту - зустрічі без обмеження в часі та кількості у робочі, вихідні, святкові, неробочі дні; на участь захисника у проведенні допиту та інших процесуальних діях; на відмову від захисника в будь-який момент кримінального провадження; на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави у випадках, передбачених цим Кодексом та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі у зв'язку з відсутністю коштів для оплати такої допомоги;

4) не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання;

5) давати пояснення, показання з приводу підозри, обвинувачення чи в будь-який момент відмовитися їх давати;

6) вимагати перевірки обґрунтованості затримання;

7) у разі затримання або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою - негайне повідомлення членів сім'ї, близьких родичів чи інших осіб про затримання і місце свого перебування згідно з положеннями статті 213 КПК України;

8) збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази;

9) брати участь у проведенні процесуальних дій;

10) під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу;

11) застосовувати з додержанням вимог КПК України технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають право заборонити застосування технічних засобів при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній

стадії кримінального провадження з метою нерозголошення відомостей, які містять таємницю, що охороняється законом, чи стосуються інтимного життя особи, про що виноситься (постановляється) вмотивована постанова (ухвала);

12) заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо;

13) заявляти відводи;

14) ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 221 КПК України, та вимагати відкриття матеріалів згідно зі статтею 290 КПК України;

15) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення;

16) оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді в порядку, передбаченому КПК України;

17) вимагати відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, в порядку, визначеному законом, а також відновлення репутації, якщо підозра, обвинувачення не підтвердилися;

18) користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави» [57].

У відповідності до ч. 4 ст. 42 КПК України обвинувачений також має право:

1) брати участь під час судового розгляду у допиті свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

2) збирати і подавати суду докази;

3) висловлювати в судовому засіданні свою думку щодо клопотань інших учасників судового провадження;

4) виступати в судових дебатах;

5) ознайомлюватися з журналом судового засідання та технічним записом судового процесу, які йому зобов'язані надати уповноважені працівники суду, і подавати щодо них свої зауваження;

6) оскаржувати в установленому КПК України порядку судові рішення та ініціювати їх перегляд, знати про подані на них апеляційні та касаційні скарги, заяви про їх перегляд, подавати на них заперечення;

7) отримувати роз'яснення щодо порядку підготовки та використання досудової доповіді, відмовлятися від участі у підготовці досудової доповіді;

8) брати участь у підготовці досудової доповіді, надавати представнику персоналу органу пробації інформацію, необхідну для підготовки такої доповіді, ознайомлюватися з текстом досудової доповіді, подавати свої зауваження та уточнення. Водночас, перелік процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого, що наведений в частинах 3 та 4 ст. 42 КПК України не є вичерпними, що підтверджується положенням ч. 5 вказаної статті, згідно якої підозрюваний, обвинувачений мають також інші процесуальні права, передбачені КПК України [57].

Узагальнивши наявні в науці підходи до класифікації прав і законних інтересів особи, зокрема О. К. Аверченка, Є. Г. Мартинчика, В. А. Патюліна та Л. В. Федюк, О. С. Мазур вважає, що права особи, яку затримано за підозрою у вчиненні злочину, можна класифікувати за такими підставами:

1) за ступенем важливості та формою правового закріплення на права, що закріплені в: а) міжнародних; б) конституційних та в) галузевих (кримінально-процесуальні, цивільно-правові) нормативно-правових актах;

2) за цілями на такі, що дають можливість: а) знати суть підозри; б) захищатися від підозри у вчиненні злочину всіма законними способами та засобами;

3) за суб'єктами на: а) права, що можуть бути здійснені виключно самим підозрюваним; б) права, що можуть бути реалізовані як підозрюваним,

так і його захисником чи законним представником; 4) за моментом виникнення на а) загальні та б) приватні [70, с. 9].

Для нашого дослідження особливо важливою є класифікація прав за суб'єктами, оскільки в спеціальному кримінальному провадженні (*in absentia*) підозрюваний, обвинувачений особисто не присутні і частина їхніх прав може бути реалізована іншою особою, а саме захисником.

Підозрюваний, обвинувачений згідно з положеннями п. 18 ст. 3 КПК України належать до сторони захисту, і вони наділені правами, що дозволяють їм захищатися від підозри (пред'явленого обвинувачення) та захищати свої суб'єктивні права та законні інтереси.

У своєму дисертаційному дослідженні С. І. Кравченко розглядає процесуальні права підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні як регламентовані національним законодавством основні правомочності особи, які спрямовані на реалізацію процесуального статусу у кримінальному провадженні [52, с. 31–32].

В. П. Шибіко та О. Р. Хижна вважають, що сукупність усіх процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого утворюють єдине право підозрюваного чи обвинуваченого на захист від висунутої підозри чи обвинувачення. Кожному з процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого відповідає обов'язок слідчого, прокурора, слідчого судді, судді чи суду роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому це право і забезпечити можливість його реалізації [59, с. 136; 233].

Справа у тому, що кримінальне процесуальне законодавство регулює як реалізацію підозрюваним своїх процесуальних прав, так і їх охорону. Реалізація прав – це правомірна діяльність самого підозрюваного з використання ним своїх прав у кримінальному провадженні. Цій діяльності передуює знання підозрюваним змісту та меж своїх прав і самого порядку їх використання. Гарантіями реалізації прав підозрюваного стають, відповідно, кореспондовані ним обов'язки інших осіб, які здійснюють кримінальне провадження або беруть у ньому участь чи залучаються до нього. Зміст

діяльності, спрямованої на усунення перепон у реалізації прав підозрюваного, на запобігання їх порушенню і подолання неналежного виконання своїх обов'язків слідчими органів досудового розслідування, прокурорами та іншими суб'єктами процесуальних відносин, являє охорону прав зазначеного учасника кримінального провадження [11, с. 4].

О. В. Баулін та О. С. Мазур, аналізуючи права підозрюваного, прийшли до висновку, що підозрюваний, стосовно якого здійснюється спеціальне досудове розслідування, додатково наділений, крім перелічених у ст. 42 КПК України, такими правами: 1) знати про здійснення щодо нього спеціального кримінального провадження за підозрою у вчиненні конкретного кримінального правопорушення; 2) бути повідомленим про свої процесуальні права і процесуальні обов'язки при здійсненні спеціального кримінального провадження та про його наслідки; 3) на повідомлення членів сім'ї, близьких родичів чи інших осіб про здійснення щодо нього спеціального кримінального провадження за підозрою у вчиненні конкретного кримінального правопорушення та його наслідки [11, с. 5].

В цілому, варто погодитись з думкою вчених О. В. Бауліна та О. С. Мазур щодо важливості саме цих додаткових прав підозрюваного. Водночас, не підтримуємо думки щодо необхідності їх додаткового закріплення в КПК України, оскільки фактично вони є похідними від вже існуючих прав, передбачених в ст. 42 КПК України.

С. І. Кравченко зауважує, що зазначені права обвинувачений вправі використовувати незалежно від участі захисника чи законного представника обвинуваченого. Оскільки їх участь не є підставою для обмеження будь-якого права обвинуваченого. Разом з тим, на стадії досудового розслідування можливості захисту значно обмежені, оскільки принципи гласності та змагальності не можуть бути дотримані в повній мірі. Так, сторона захисту знайомиться з усіма матеріалами кримінального провадження лише після закінчення досудового розслідування; відсутні можливості щодо участі

захисту в дослідженні доказів, одержуваних на стадії досудового розслідування без участі підозрюваного, обвинуваченого [52, с. 37–38].

Права підозрюваного, обвинуваченого становлять собою цілісну систему, яка закріплена як в ст. 42 КПК України так і в інших статтях КПК України, частина з яких у спеціальному кримінальному провадженні може бути реалізована захисником, а інша частина взагалі не може бути реалізована.

Гарантіями дотримання прав підозрюваного, обвинуваченого, є, по-перше, можливість оскарження у кримінальному провадженні рішень, дій чи бездіяльності органів та осіб, які наділені владними повноваженнями на стадії досудового розслідування. По-друге, за порушення прав підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні, винний може бути притягнутий до різних видів юридичної відповідальності в залежності від типу порушення [52, с. 43–44].

До таких видів відповідальності С. І. Кравченко відносить дисциплінарну, цивільну та кримінальну відповідальність. За найбільш грубі (небезпечні) порушення найбільш значущих («вразливих») прав передбачається кримінальна відповідальність. Так, кримінально караними є: завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою (ст. 371 КК України); притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК України); примушування давати показання (ст. 373 КК України); порушення права на захист (ст. 374 КК України) та постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (ст. 375 КК України) [52, с. 44–45].

У КПК України одним із процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого названо право знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують. Законодавець вказав про це у п. 1 ч. 3 ст. 42 КПК України у зв'язку з тим, що для реалізації всіх інших прав цих осіб, пов'язаних із здійсненням захисту, необхідною умовою є поінформованість особи стосовно суті підозри, обвинувачення. Це право є

елементом більш широкого за своїм обсягом права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 ЄКПЛ [49], у якій воно також декларується першим серед інших процесуальних прав обвинуваченого – право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для обвинуваченого мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього. Такому праву підозрюваного, обвинуваченого корелює обов'язок слідчого, прокурора щодо: вручення письмового повідомлення про підозру, в якому обов'язково викладається зміст підозри, передбачений ст. 278 КПК України; надання копії обвинувального акта, що міститься у ст. 293 КПК України. У обвинувальному акті відповідно до ст. 291 КПК України серед інших відомостей міститься виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правова кваліфікація кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність і формулювання обвинувачення [58, с. 147].

Право підозрюваного, обвинуваченого знати, у вчиненні якого злочину він підозрюється, обвинувачується, дає їм можливість користуватись іншими правами для захисту від підозри чи обвинувачення з метою їх спростування. Право підозрюваного «знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють» (п. 1 ч. 3 ст. 42 КПК України) кореспондує обов'язок сторони обвинувачення довести це до його відома, повідомити про наявність підозри та роз'яснити її зміст [212].

Кримінально-процесуальна діяльність органу досудового розслідування, прокуратури та суду носить особливий характер та спрямована на виконання завдань кримінального провадження.

З одного боку, вона зводиться до необхідності викриття винних у вчиненні кримінального правопорушення, які не завжди бажають бути викритими, та їх покарання; з іншого – в ході цієї діяльності необхідно забезпечити охорону прав і законних інтересів усіх осіб, які потрапляють у сферу кримінального судочинства. Одночасно забезпечити виконання

вказаних двох завдань нелегко. У зв'язку з цим законом детально регламентовано всі процедури розслідування та розгляду кримінального провадження. Відхилення від цієї процедури обов'язково потягне порушення прав окремих учасників кримінального процесу [75, с. 107].

В. М. Тертишник, розглядаючи питання повідомлення про підозру стверджує, що воно полягає в тому, що слідчий, пересвідчившись в особі підозрюваного, оголошує і вручає їй письмове повідомлення про підозру, роз'яснює сутність підозри, права підозрюваного та порядок їх реалізації [175, с. 123]. Таким чином слідчий чи прокурор при врученні повідомлення про підозру та одночасним роз'ясненням її сутності забезпечують реалізацію права підозрюваного знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють.

Крім цього, судді Великої Палати Верховного Суду, досліджуючи питання здійснення повідомлення про підозру спеціальному суб'єкту злочину, зазначили про необхідність роз'яснення змісту підозри та процесуальних прав підозрюваній особі [94].

У ратифікованих Верховною Радою України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 6) [49], Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (ст. 14) [82] закріплено право обвинуваченого бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього.

Відповідно до підпункту (а) пункту 3 ст. 6 ЄКПЛ кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього [49].

ЄСПЛ у п. 60 рішення від 25.07.2000 № 23969/94 у справі *Mattoccia v. Italy*, окрім іншого зазначив, що хоча обсяг «детальної» інформації, про яку йдеться в цьому положенні, варіюється залежно від конкретних обставин кожної справи, обвинуваченому в будь-якому випадку слід надати достатньо

інформації, яка необхідна для повного розуміння обсягу звинувачень, висунутих проти нього з метою підготовки адекватного захисту. У зв'язку з цим адекватність інформації повинна оцінюватися щодо підпункту (b) пункту 3 статті 6, який надає кожному право мати достатній час та можливість для підготовки захисту, а також у світлі більш загального права на справедливий судовий розгляд, втіленого в пункті 1 статті 6. Крім цього, в п. 65 вказаного рішення від 25.07.2000 № 23969/94, окрім іншого зазначено, що обов'язок негайно та детально повідомити обвинуваченого про повне обвинувачення проти нього повністю покладається на плечі органу прокуратури і не може виконуватися пасивно, надаючи інформацію, не доводячи її до відома захисту [143].

Водночас, у зв'язку з тим, що положення міжнародних нормативно-правових актів та кримінального процесуального законодавства України не містять вимог щодо способу інформування підозрюваного чи обвинуваченого, це створює додаткові труднощі в правозастосовній діяльності [43, с. 184].

Також право бути поінформованим гарантовано ч. 3 ст. 29 Конституції України кожному заарештованому чи затриманому, яким має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника [50]. У кримінальних провадженнях за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого (*in absentia*) це право реалізується в особливий спосіб [43, с. 183].

Коли людину обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення, у органів держави виникає додатковий обов'язок вдаватися до активних дій задля надання цій людині докладної інформації про обвинувачення і щоб пересвідчитися в тому, що вона все це розуміє [118, с. 9].

Зокрема, у рішеннях у справах «Меденіца проти Швейцарії» (2001 року), «Да Лус Домінгеш Ферейра проти Бельгії» (2007 року) сказано, що

здійснення судового провадження за відсутності обвинуваченого не суперечить вимогам ст. 6 ЄКПЛ, якщо немає підстав уважати, що обвинувачений не був належно повідомлений про розпочате щодо нього провадження [225; 155; 147].

Хоча кожен має бути негайно поінформований про обвинувачення проти нього, у органів держави також існує обов'язок регулярно надавати підозрюваному інформацію про обвинувачення проти нього. Відтак, неприпустимо, щоб орган обвинувачення змінював висунуте обвинувачення або діяв всупереч йому без відповідного інформування підозрюваного [118, с. 13].

Так, в п. 56 рішення від 25.03.1999 № 25444/94 у справі *Pélissier and Sassi v. France* ЄСПЛ констатовано порушення підпункту (а) пункту 3 ст. 6 ЄКПЛ, оскільки суд прийшов до висновку, що не встановлено, що заявники знали про те, що Апеляційний суд може повернути альтернативний вирок, тобто не була приділена особлива увага повідомленню обвинуваченого про звинувачення [144].

У національному законодавстві необхідність безпосереднього встановлення обізнаності особи про розпочате кримінальне провадження передбачено лише під час вирішення судом питання про здійснення спеціального судового провадження (ч. 3 ст. 323 КПК України), в той час як для здійснення спеціального досудового розслідування (*in absentia*) такої прямої вимоги не ставиться [239, с. 180–181].

На нашу думку, доцільно шляхом внесення змін до КПК України поширити аналогічну вимогу щодо обізнаності особи про розпочате щодо неї кримінальне провадження на етап розгляду слідчим суддею клопотання про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування.

Водночас, під час здійснення спеціального досудового розслідування право підозрюваного знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють реалізується шляхом повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення [43, с. 184]. Зокрема, слідчий суддя

під час розгляду клопотання про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування обов'язково перевіряє чи набула особа статусу підозрюваного та яким доказами це підтверджується.

У відповідності до ч. 1 ст. 278 КПК України письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень [57].

Так, ч. 2 ст. 276 КПК України визначено, що у випадках, передбачених ч. 1 ст. 276 КПК України, слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа (особа, якій законом надано право здійснювати затримання) зобов'язана невідкладно повідомити підозрюваному про його права, передбачені ст. 42 КПК України, першим з яких зазначено право знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють. Враховуючи вимоги ч. 2 ст. 276 КПК України, а також особливості здійснення спеціального досудового розслідування, яке здійснюється за фактичної відсутності підозрюваного, доцільно в тексті повідомлення про підозру вказувати весь перелік прав підозрюваного у відповідності до ч. 3 ст. 42 КПК України. Діючи в такий спосіб можна забезпечити вручення підозрюваному у спосіб, передбачений для вручення повідомлень, письмового переліку прав, якими він наділений під час кримінального провадження [43, с. 184].

Отже, у разі неможливості безпосереднього вручення слідчим, прокурором повідомлення про підозру особі в день його складання, КПК України містить бланкетні норми (ст. 111, ст. 112, ч. 1 ст. 278, КПК України), які відсилають до загального порядку виклику особи для участі у процесуальній дії (ст.ст. 133, 135 та ін. глави 11 КПК України). Такий порядок не вимагає одразу вручення цього повідомлення особі, щодо якої воно складене, якщо його неможливо їй вручити через не встановлення органом досудового розслідування місця її знаходження [43, с. 184].

Головне, щоб зміст такого повідомлення відповідав вимогам ст. 277 КПК України і було документально підтверджено, що органом досудового розслідування вживались заходи для встановлення місцезнаходження цієї особи, але позитивних результатів вони не дали. З моментом з'явлення відповідних документів у кримінальному провадженні (зауважимо, що їх кількість, характер і зміст залежить від конкретної слідчої ситуації) пов'язується й момент набуття особою офіційного статусу підозрюваного [80, с. 17].

27 квітня 2021 року прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку із здійсненням спеціального досудового розслідування», втім питанню підозри не було приділено належної уваги [123].

Як зазначено на сайті Офісу Президента України, цей документ покликаний забезпечити невідворотність покарання громадян, які вчинили кримінальне правопорушення та переховуються від слідства в інших країнах або на тимчасово окупованих територіях України [21].

На необхідності прийняття зазначеного закону наголошували в Офісі Генерального прокурора, оскільки він спрямований передусім на підозрюваних у справах Майдану та військових зрадників, які втекли з України. Колишній Генеральний прокурор Венедіктова І.В. зазначила, що новий закон дозволить зрушити з мертвої точки «справи Майдану», де слідство зупинене, оскільки підозрювані та обвинувачені ховаються на окупованих територіях України або в росії.

Колишня очільниця Офісу Генерального прокурора підкреслила, що ухвалення законопроекту № 2164 також дасть змогу направити до суду 8 тисяч справ відносно дезертирів, слідство у яких також тимчасово зупинене. Серед фігурантів – українські військовослужбовці, які після окупації росією Криму не вийшли з півострова, а також військові, які не вийшли з тимчасово окупованих територій Донецької і Луганської областей [30, с. 4].

В ч. 1 ст. 278 КПК України визначено, що у випадку неможливості вручення повідомлення про підозру в день його складення слідчим або прокурором – таке вручення реалізується у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень. На нашу думку, варто більш детально визначити алгоритм дій для повідомлення про підозру відсутній особі саме у спеціалізованій нормі.

З огляду на зазначене пропонуємо доповнити ч. 1 ст. 278 КПК України абзацом 2, а саме: «Відомості про складене письмове повідомлення про підозру особі, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості вручення їй такого повідомлення, публікується в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора» та абзацом 3, а саме «З моменту опублікування відомостей про складене письмове повідомлення про підозру в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора, особа є підозрюваною у кримінальному провадженні» [43, с. 185].

В ході проведення опитування практичних працівників 89,6 % підтримали доцільність внесення зазначених змін до ч. 1 ст. 278 КПК України для чіткого визначення моменту набуття особою статусу підозрюваного, 9,1 % не підтримали таке доповнення (Додаток А).

Право знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують є основою справедливого судового розгляду та надає можливість підозрюваному, обвинуваченому захищатись усіма дозволеними законом засобами і способами [43, с. 185].

Наведені пропозиції спрямовані на вдосконалення процесуальної дії – повідомлення про підозру відсутній особі, визначення моменту з якого особа набуває вказаного статусу та отримує можливість використовувати весь

комплекс прав, передбачений КПК України для підозрюваного, а за наявності підстав в подальшому і для обвинуваченого [43, с. 185].

У випадку правової визначеності щодо статусу особи у кримінальному провадженні слідчий, прокурор та суд зможуть законно та ефективно виконувати завдання кримінального провадження, в тому числі спеціального (*in absentia*) [43, с. 185].

Право бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, передбачені цим Кодексом, а також отримати їх роз'яснення тісно пов'язане з правом знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують, оскільки саме з моменту повідомлення особі про те, що її підозрюють чи обвинувачують у вчиненні злочину, вона починає потребувати та має можливість використовувати увесь комплекс прав для захисту від підозри та в подальшому від обвинувачення.

Аналізуючи особливості повідомлення про підозру під час спеціального кримінального провадження доцільно визначити 2 окремих випадки. Так, в першому випадку слідчим чи прокурором особі фактично вручено письмове повідомлення про підозру і після цього підозрюваний почав переховуватись від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності або підозрюваний виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором. В такій ситуації обов'язок та реальна можливість забезпечення права підозрюваного на повідомлення про свої права та при необхідності їх роз'яснення покладається на слідчого або прокурора, які вручають письмове повідомлення про підозру.

В другому випадку підозрюваний відсутній і вручити йому письмове повідомлення про підозру та пам'ятку про його процесуальні права та обов'язки неможливо. В такій ситуації можливість забезпечення реалізації вказаного права можна забезпечити лише включенням процесуальних прав та обов'язків підозрюваного в текст письмового повідомлення про підозру та

долученням до тексту підозри відповідної пам'ятки, які вручаються особі у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень.

С. І. Кравченко зазначає, що якщо при врученні повідомлення про підозру особі не повідомлено про її права, то порушено процедуру притягнення особи до кримінальної відповідальності, а отже постає питання про законність притягнення особи до кримінальної відповідальності та про набуття нею статусу підозрюваного у кримінальному провадженні [52, с. 38–39].

Верховний Суд роз'яснив наслідки не повідомлення підозрюваного або обвинуваченого про його право на відмову давати свідчення. Так, у справі, рішення в якій переглядав Верховний Суд, апеляційний суд визнав протокол слідчого експерименту недопустимим доказом і скасував обвинувальний вирок місцевого суду, згідно з яким особу було засуджено за ч. 1 ст. 119 КК України (вбивство через необережність) [54].

Варто зазначити, що даний протокол містив відомості про те, що підозрюваному роз'яснили права, передбачені статтями 66, 67 КПК України для свідка, і попередили про кримінальну відповідальність, передбачену статтями 384, 385 КК України [119; 54].

Докази, отримані за неналежного повідомлення особі її прав, є недопустимими. Водночас Верховний Суд наголосив на тому, що обов'язок повідомляти обвинуваченого про його права має бути виконаний як у контексті права не свідчити проти самого себе, так і права мовчати [104].

Статтею 131-2 Конституції України визначено, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення [50].

У відповідності до ст. 20 КПК України реалізація права на захист підозрюваним, обвинуваченим, виправданим, засудженим полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у

кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК України [57].

Ефективність захисту не є тотожним досягненню за результатами судового розгляду бажаного для обвинуваченого результату, а полягає в наданні йому належних та достатніх можливостей з використанням власних процесуальних прав або кваліфікованої юридичної допомоги захищатися від обвинувачення в передбачений законом спосіб [25].

На думку В. О. Попелюшка, захист у кримінальному судочинстві має два значення: 1) широке, яке включає самозахист (оборону) особи від кримінального переслідування (обвинувачення), та захист, за допомогою іншої особи, захисника; 2) вузьке, яке означає діяльність власне захисника, спрямовану на захист обвинуваченого від здійснюваного проти нього кримінального переслідування (обвинувачення) [100, с. 84].

У ч. 1 ст. 52 КПК України основним випадком коли участь захисника у кримінальному провадженні є обов'язковою, передбачено наявність підозри або обвинувачення особи у вчиненні особливо тяжкого злочину. При цьому, момент вручення компетентною особою письмового повідомлення про підозру є і моментом набуття особою статусу підозрюваного, від якого слід забезпечувати обов'язкову участь захисника [52, с. 40].

В інформаційному листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 вересня 2015 року, обґрунтовано зазначається, що необхідною умовою реалізації права на захист є забезпечення основних його гарантій на усіх стадіях кримінального провадження, оскільки випадки, коли підозрюваному, обвинуваченому під час досудового розслідування не було призначено захисника за умови його обов'язкової участі, ставлять під сумнів питання належності та допустимості доказів, на яких ґрунтується обвинувальний акт прокурора. При цьому, призначення захисника у судовому провадженні у таких справах не може саме по собі відновити порушене право на захист [137].

Забезпечення права на захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого і виправданого у кримінальному провадженні – одна з найважливіших державних гарантій захисту прав і свобод людини та громадянина, закріплених ст. 59, ч. 2 ст. 63, п. 5 ч. 3 ст. 129 Конституції України та міжнародними актами, які становлять національне законодавство щодо прав людини і основоположних свобод (ст. 11 Загальної декларації прав людини; ч. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права; ч. 3 ст. 6 ЄКПЛ) [50; 29; 82].

У ст. 59 Конституції України визначено право кожного на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Відповідно до вимог ч. 2 ст. 48 КПК України захисник залучається судом для здійснення захисту за призначенням у випадках та в порядку, визначених ст.ст. 49 та 53 КПК України [57].

З урахуванням як вимог національного законодавства, так і практики ЄСПЛ, із застосуванням ст. 6 ЄКПЛ кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право на ефективну правову допомогу захисника. При цьому, саме призначення захисника не забезпечує ефективного захисту, оскільки такому захиснику можуть перешкоджати у виконанні його обов'язків, або він може ухилятися від їх належного виконання. ЄСПЛ зауважив, що хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективну юридичну допомогу захисника, який за необхідності призначається державою, не є абсолютним, воно є однією з основних ознак справедливого судового розгляду [120, с. 329–330].

В рішенні ЄСПЛ від 21 січня 1999 року № 26103/95 у справі «Ван Гейсегем проти Бельгії», окрім іншого зазначено, що право на допомогу захисника не залежить від присутності самого обвинуваченого. Неявка належно викликаного обвинуваченого не може, навіть за відсутності виправдання, позбавити його права на захист адвоката. Саме суди мають потурбуватися про те, щоб судовий розгляд був справедливим і, відповідно,

щоб адвокатів, присутньому на судовому засіданні явно з метою здійснення захисту відсутнього обвинуваченого, було надано можливість здійснити такий захист [146; 102, с. 85–86].

Також ЄСПЛ у рішенні від 13 лютого 2001 року № 29731/96 у справі «Кромбах проти Франції», окрім іншого вказав, що хоч і не абсолютне, але право кожного на те, щоб його інтереси в суді представляв адвокат, є основоположним елементом справедливого судового розгляду, причому обвинувачений не втрачає його тільки через те, що не може бути присутнім на слуханні. Якщо, з одного боку, законодавство не повинне заохочувати випадки невинуваченої відсутності під час судового розгляду, то з іншого – воно також не повинне карати відсутнього в суді обвинуваченого, позбавляючи його можливості скористатися правовою допомогою [151].

Водночас, формальне призначення захисника та присутність останнього в судових засіданнях не гарантує реалізацію права на ефективну правову допомогу [44, с. 144].

Так, Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду, розглядаючи касаційну скаргу захисника на вирок місцевого суду та ухвалу апеляційної інстанції у своїй постанові від 13 червня 2019 року у справі № 607/9498/16-к, окрім іншого зазначив, що зі звукозапису судових засідань убачається, що захисник лише формально був присутній в судових засіданнях. Він не заявляв жодних заяв чи клопотань направлених на захист обвинуваченого, погоджувався зі всіма клопотаннями сторони обвинувачення, у зв'язку з чим судовий розгляд був неповним, однобічним та упередженим, що призвело до порушення принципу змагальності [106].

Також, захисник не зустрічався із обвинуваченим протягом досудового слідства та судового розгляду справи, не узгоджував з ним лінію захисту від обвинувачення, не вживав жодних заходів, направлених на захист обвинуваченого, не заявляв жодного клопотання під час досудового та судового слідства, фактично не здійснював захист від обвинувачення за

вчинення, в тому числі і особливо тяжкого злочину. Наведене є істотним порушенням кримінального процесуального закону, порушенням права на захист, що перешкодило суду ухвалити законне і обґрунтоване судові рішення. Апеляційний суд на вказані порушення вимог закону увагу не звернув, не виправив їх [106].

Вироком суду першої інстанції, залишеним без змін апеляційним судом, засудженого визнано винуватим та засуджено за ч. 3 ст.185 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк 6 років. У касаційній скарзі засуджений посилається на те, що в суді першої інстанції захисники належним чином не здійснювали його захист. Касаційний кримінальний суд скаргу відхилив з таких підстав. Під час судового розгляду в суді першої інстанції засудженому було призначено захисника, який є професійним адвокатом, має відповідний фах та кваліфікацію. Верховний Суд нагадав, що ефективність захисту не є тотожною досягненню за результатами судового розгляду бажаного для обвинуваченого результату, а полягає в наданні йому належних та достатніх можливостей з використанням власних процесуальних прав та кваліфікованої юридичної допомоги, яка в передбачених законом випадках є обов'язковою, захищатися від обвинувачення в передбачений законом спосіб. Подальша незгода обвинуваченого з раніше обраними та узгодженими з адвокатом позицією і тактикою захисту не свідчить про його неефективність. Та обставина, що захисник під час судових дебатів заявив про залишення на розсуд суду визначення виду та розміру покарання, не є вагомою підставою вважати, що під час провадження в суді першої інстанції засуджений не був забезпечений ефективним захистом від обвинувачення, як про це йдеться в касаційній скарзі [109].

М. І. Луцюк звертає увагу на складнощі, з якими стикається адвокат в даній категорії справ: оскільки клієнта нема, звичайний адвокат, що працює на підставі договору з клієнтом і за гонорар, отриманий від клієнта, вступити в справу все-одно не зможе. Тому захисника призначають від Центру безоплатної правової допомоги, за державні кошти. І навіть при дуже

великому бажанні адвокат-захисник в такій справі фактично позбавлений реальних способів захисту свого клієнта, хоча б через такі моменти: адвокат не спілкувався з клієнтом і не знає його позиції по справі; всю інформацію про час, місце, обставини вчинення злочину адвокат може отримати тільки від сторони обвинувачення; про всі докази, в кого вони знаходяться і де їх отримати, – адвокат позбавлений інформації, а тому і не зможе самостійно збирати доказову базу на захист клієнта; позиція клієнта (коли він з'явиться) може кардинально розходитись з позицією захисника, вже оприлюдненою в справі, що може унеможливити подальший ефективний захист особи [67].

Зважаючи на особливості участі захисника у заочному кримінальному провадженні, доречно зробити поправку на тому, що до прав, якими захисник користуватись не може, відносять особисті права підозрюваного, обвинуваченого. Наприклад, захисник позбавлений права давати покази стосовно підозри чи обвинуваченні й не може укладати будь-яких угод зі слідством [84; с. 146].

Також, виходячи з положення ч. 2 ст. 31 КПК України, у захисника відсутнє право на звернення із клопотанням про колегіальний розгляд кримінального провадження.

Справедливою з цього приводу вважаємо думку О. В. Маленка, який переконаний, що має місце певне обмеження прав сторони захисту, обумовлене неучастю відповідного процесуального суб'єкта в кримінальному судочинстві та неможливістю захисника здійснювати реалізацію таких процесуальних прав самостійно [74; с. 85].

Виникають й інші серйозні проблеми, які, на жаль, поки що не враховані законодавством. Перша полягає у тому, що наявність захисника у заочному судовому розгляді сама по собі не означає, що принципи змагальності сторін і забезпечення обвинуваченому права на захист будуть реалізовані повною мірою [177, с. 914].

Відсутність контакту між підозрюваним, обвинуваченим та його захисником може тягнути за собою неузгодженість у тактиці захисту. Крім

того, законодавець не передбачив переліку прав, якими може користуватись сторона захисту в процесі заочного кримінального провадження, що неприпустимо у зв'язку з особливостями цього провадження. Наступна проблема стосується залучення захисника у спеціальне кримінальне провадження за призначенням. Якщо підозрюваний, обвинувачений обирає захисника самостійно, не виникає зауважень щодо того, чи буде він проводити захист максимально ефективно. Однак, у випадку, коли адвокат залучається державою, постає питання, чи буде він зацікавлений у здійсненні своїх повноважень належним чином. Враховуючи обставину неучасті підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні, неможливо визначити його правову позицію, як наслідок, неможливо з'ясувати, чи співпадає вона із позицією захисника. Звідси випливає проблема можливого так званого пасивного захисту, коли участь захисника стає лише формальною, не націленою на максимальне виконання професійних обов'язків [84, с. 146].

На думку О. В. Маленка, захисник зобов'язаний під час спеціального досудового розслідування або спеціального судового провадження в усіх випадках подавати скарги на бездіяльність слідчого або прокурора, апеляційні скарги на процесуальні рішення слідчого судді, апеляційні та касаційні скарги на рішення суду, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами тощо [74, с. 86]. О. І. Назарук, Р. Л. Кислюк вважають, що це може бути гарантією, по-перше, зацікавленості захисника у справі і, по-друге, не виникатиме підозр стосовно його некомпетентності [84, с. 146].

Важко погодитись із вказаними вище твердженнями, оскільки просто подача різноманітних заяв, скарг та клопотань не гарантує досягнення якогось позитивного ефекту для підозрюваного чи обвинуваченого. В даному випадку важливо щоб захист був якісним, подані документи обґрунтовані та подані своєчасно, з метою якнайкращого захисту прав особи [44, с. 145].

Крім цього, на нашу думку, доцільно визначити перелік прав підозрюваного, обвинуваченого у спеціальному кримінальному провадженні, які можуть бути реалізовані лише даними суб'єктами, а також перелік прав, яким наділяється захисник у кримінальному провадженні, у випадку відсутності підозрюваного, обвинуваченого.

Право не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання, закріплене п. 4 ч. 3 ст. 42 КПК України, та право давати пояснення, показання з приводу підозри, обвинувачення чи в будь-який момент відмовитись їх давати, передбачене п. 5 ч. 3 ст. 42 КПК України, є конкретизацією засади кримінального провадження, яка, до речі, крім ст. 7 КПК України закріплена також у ст. 63 Конституції України, – свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї [58, с. 148].

На думку Т. І. Фулей, порівняно з положенням ст. 63 Конституції України, за яким «особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе», ст. 18 КПК України конкретизувала зміст та розширила обсяг гарантій свободи від самовикриття, зазначивши, що «жодна особа не може бути примушена визнавати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення» (ч. 1 ст. 18 КПК України), та що «кожна особа має право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання, а також бути негайно повідомленою про ці права» (ч. 2 ст. 18 КПК України) [227, с. 108].

Право відмовитися давати показання підсилене обов'язками бути про нього повідомленим, оскільки право мовчати і не свідчити проти самого себе вимагає не тільки того, щоб особу не примушували це робити, а й того, щоб її негайно і достатнім чином повідомили про це право; до того ж, існування

цього обов'язку належить окремо виділити у контексті права не свідчити проти самого себе і права мовчати [138]. У зв'язку з цим, прослідковується взаємозв'язок даного права підозрюваного з правом, передбаченим п. 2 ч. 3 ст. 42 КПК України бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, передбачені цим Кодексом, а також отримати їх роз'яснення.

Пунктом 4 ч. 2 ст. 87 КПК України встановлено, що суд зобов'язаний визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права [57].

Так, у справі № 41/1994/488/570 «Джон Мюррей проти Сполученого Королівства», що розглядалась в ЄСПЛ заявник доводив, що першим і найважливішим елементом права на мовчання є мовчання під час поліцейського допиту і ненадання примусових свідчень проти себе на судовому розгляді. Другим так само суттєвим елементом права на мовчання є те, що здійснення цього права обвинуваченим не буде використано як доказ проти нього під час судового розгляду. В п. 45 рішення у справі № 41/1994/488/570 «Джон Мюррей проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ наголошено, що хоч це конкретно й не зазначено в ст. 6 ЄКПЛ, проте безсумнівно, що право на мовчання під час допиту в поліції та імунітет від самообвинувачення є загально визнаними міжнародними стандартами, які становлять суть поняття справедливої процедури згідно зі статтею 6. Забезпечуючи обвинуваченому захист від неправомірного примусу з боку органів влади, ці імунітети сприяють уникненню помилок судочинства та гарантуванню цілей ст. 6 [162].

На сьогоднішній день дотримання прав підозрюваного, обвинуваченого, що передбачені пунктами 4, 5 ч. 3 ст. 42 КПК України в повному обсязі гарантуються безпосередністю дослідження судом показань.

Згідно зі ст. 23 КПК України, суд досліджує докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Не

можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених КПК України. Тобто суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у визначених законом випадках [61, с. 156].

Згідно з абзацом 1 ст. 29 Конституції України, ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Також в абзаці 4 вказаної статті передбачено, що кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання [50].

Статтею 5 ЄКПЛ передбачено, що кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом, в тому числі законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення (п. «с» ч. 1 вказаної статті) [49].

Водночас, ч. 4 ст. 5 ЄКПЛ гарантовано кожному, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним [49].

Крім цього, згідно правової позиції Касаційного кримінального суду Верховного Суду, що висловлена в постанові від 27 травня 2019 року у справі № 766/22242/17, відповідно до частин 2-5 ст. 206 КПК України, якщо слідчий суддя отримує з будь-яких джерел відомості, які створюють обґрунтовану підозру, що в межах територіальної юрисдикції суду знаходиться особа, позбавлена свободи за відсутності судового рішення, яке

набрало законної сили, або не звільнена з-під варти після внесення застави в установленому КПК України порядку, він зобов'язаний постановити ухвалу, якою має зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу, під вартою яких тримається особа, негайно доставити цю особу до слідчого судді для з'ясування підстав позбавлення свободи [115].

При цьому слідчий суддя зобов'язаний звільнити позбавлену свободи особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких тримається ця особа, не надасть судове рішення, яке набрало законної сили, або не доведе наявності інших правових підстав для позбавлення особи свободи. Водночас якщо до доставлення такої особи до слідчого судді прокурор, слідчий звернеться з клопотанням про застосування запобіжного заходу, слідчий суддя зобов'язаний забезпечити проведення у найкоротший строк розгляду цього клопотання. Незалежно від наявності клопотання слідчого, прокурора, слідчий суддя зобов'язаний звільнити особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких трималася ця особа, не доведе: 1) існування передбачених законом підстав для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду; 2) неперевищення граничного строку тримання під вартою; 3) відсутність зволікання у доставленні особи до суду [115].

Отже, ст. 206 КПК України надає слідчому судді специфічні повноваження щодо перевірки наявності підстав позбавлення особи свободи (зокрема наявності судового рішення та ін.) та звільнення такої особи, якщо за результатами такої перевірки відповідних підстав не буде встановлено, або забезпечення проведення у найкоротший строк розгляду клопотання прокурора, слідчого про застосування запобіжного заходу[115].

Таким чином, наведені вище положення ст. 206 КПК України мають на меті забезпечення процесуального механізму звільнення слідчим суддею будь-якої особи, яка позбавлена свободи за відсутності судового рішення, та застосовуються саме в таких випадках. При цьому, вказаний механізм не включає процедур оскарження рішень, дій чи бездіяльності працівників правоохоронних органів, пов'язаних із затриманням особи в порядку,

передбаченому ст. 208 КПК України, *post factum*, оскільки відповідні заперечення особа може висловити під час вирішення питання про застосування запобіжного заходу та/або під час підготовчого судового засідання й судового розгляду кримінального провадження по суті [115; 57].

Аналіз наведених норм свідчить, що слідчий суддя повинен перевірити законність фактичних підстав затримання. Крім того, за приписами ст. 206 КПК України, слідчий суддя може прийняти рішення лише про звільнення особи у разі його незаконного затримання [218].

Науковці відмічають, що у практичному сенсі досить важливо, щоб вся інформація стосовно місця затримання та періоду часу, протягом якого продовжується позбавлення волі, заносилася до протоколу [9]. Це має виняткове значення для забезпечення можливості оскарження законності та обґрунтованості затримання та зобов'язує органи, які здійснюють затримання, суворо дотримуватися вимог закону щодо його процедури, підстав, строків, порядку процесуального закріплення [15, с. 11–12].

За словами адвоката О. Л. Дульського, на практиці затриману особу зазвичай доставляють до органу досудового розслідування, таким чином позбавлення свободи вже відбулося і вона перебуває в статусі затриманої на підставі статті 208 КПК України. Це свідчить про те, що особу хочуть допитати або повідомити їй про підозру, провести допит та, можливо, вручити клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Після цього така особа має бути доставлена до ізолятора тимчасового тримання, де і буде чекати судового засідання у справі про застосування запобіжного заходу у встановлені в КПК України строки. На думку адвоката О. Л. Дульського, завдання адвоката – домогтися, щоб скарга на незаконне затримання в порядку статті 29 Конституції України як норми прямої дії була розглянута раніше, ніж клопотання про застосування запобіжного заходу [28].

Перевірка обґрунтованості затримання здійснюється слідчим суддею та полягає у вивченні наявності законних підстав для застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження.

У рамках першої автоматичної перевірки обставин арешту та взяття під варту повинні розглядатися питання його законності, а також існування обґрунтованої підозри в тому, що заарештована особа скоїла правопорушення, тобто чи тримання під вартою перебуває в межах допустимих винятків, викладених у статті 5 § 1 (с) (*McKay v. the United Kingdom* (Маккей проти Сполученого Королівства), § 40; *Oral and Atabay v. Turkey* (Орал та Атабай проти Туреччини), § 41) [154; 157; 101, с. 26].

На думку О. А. Солдатенко та Д. В. Лазаревої, правозабезпечувальна діяльність уповноваженої службової особи на початковому етапі затримання не обмежується лише роз'ясненням процесуальних прав затриманому. Слід зважати на те, що фактичне становище затриманої особи надзвичайно ускладнює чи навіть унеможлиблює самостійну реалізацію своїх процесуальних прав. Саме тому, процесуальний порядок здійснення затримання передбачає процедуру повідомлення інших осіб про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження. Вищезазначений комплекс заходів, спрямованих на легітимізацію факту затримання та забезпечення процесуальних прав затриманої особи, має бути реалізований саме на початковому етапі реалізації розглядуваної процесуальної дії, у найкоротший строк з моменту, визначеного ст. 209 КПК України [62; 327].

Підозрюваний, обвинувачений є зацікавленими особами у кримінальному провадженні, їхня мета спрямована в першу чергу на спростування підозри, обвинувачення.

У зв'язку з цим, вказані учасники кримінального провадження, які мають право брати участь у доказуванні, наділені такими правами: збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази, брати участь у проведенні процесуальних дій, під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку

проведення дій, які заносяться до протоколу, застосовувати з додержанням вимог КПК України технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь, заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо, заявляти відводи (пунктів 8, 9, 10, 11, 12, 13 ч. 3 ст. 42 КПК України) [57].

Водночас, у спеціальному кримінальному провадженні за фактичної відсутності підозрюваного, обвинуваченого вказані права лише частково можуть бути реалізовані захисником [45, с. 111].

При цьому, варто виокремити два окремих випадки:

- 1) коли відсутній підозрюваний, обвинувачений спілкується з захисником та узгоджує стратегію захисту від підозри, обвинувачення;
- 2) коли відсутній підозрюваний, обвинувачений не спілкується з захисником та стратегію захисту від підозри, обвинувачення захисник визначає самостійно.

На нашу думку, лише в першому випадку можна говорити про реальну можливість реалізації підозрюваним, обвинуваченим прав, передбачених пунктів 8, 9, 10, 11, 12, 13 ч. 3 ст. 42 КПК України [57].

Аналізуючи п. 14 ч. 3 ст. 42 КПК України можна зробити висновок, що підозрюваний має право ознайомитися з матеріалами досудового розслідування як під час здійснення останнього (ст. 221 КПК України), так і після його закінчення (ст. 290 КПК України) [57]. В двох вказаних випадках не надаються для ознайомлення матеріали про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Крім цього, при ознайомленні з матеріалами досудового розслідування до його завершення підозрюваному не надаються матеріали, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню. Такими можуть бути протоколи процесуальних дій, постанови слідчого, прокурора, ухвали слідчого судді, з яких видно, які слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії будуть виконуватися під

час здійснення подальшого досудового розслідування в кримінальному провадженні. Вирішення питання щодо надання конкретних матеріалів слідчим, прокурором для ознайомлення в порядку ст. 221 КПК України носить відверто дискреційний характер з обвинувальним ухилом з метою мінімізації поінформованості сторони захисту щодо дійсного стану досудового розслідування.

У випадку виконання вимог ст. 290 КПК України прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ до всіх матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-яких доказів, які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання [57].

Щодо спеціального досудового розслідування, то у зв'язку з відсутністю підозрюваного, реалізувати право на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження в порядку ст.ст. 221, 290 КПК України може лише захисник такої особи.

Право підозрюваного, обвинуваченого одержувати копії процесуальних документів визначається відповідними статтями КПК України, які передбачають обов'язкове вручення (або надіслання) йому особою, яка здійснює конкретну процесуальну дію, копії певного процесуального документа.

Під час здійснення спеціального досудового розслідування ч. 2 ст. 297-5 КПК України встановлює загальне правило, згідно якого копії процесуальних документів, що підлягають врученню підозрюваному, надсилаються захиснику.

Прийняття слідчим, прокурором, слідчим суддею незаконних і необґрунтованих процесуальних рішень, здійснення ними процесуальних дій, які порушують права учасників кримінального провадження, зокрема, підозрюваного і обвинуваченого, процесуальна бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, ігнорування ними клопотань підозрюваного,

обвинуваченого та їх перешкоджають досягненню завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України), захисту прав і законних інтересів підозрюваного і обвинуваченого. Одним із важливих процесуальних засобів усунення такої неправомірної процесуальної поведінки слідчого, прокурора, слідчого судді є право підозрюваного, обвинуваченого на оскарження рішень, дій та бездіяльності зазначених осіб [59, с. 148].

В свою чергу, ст.ст. 303-308 КПК України регламентують які саме рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, підстави, порядок, строки оскарження, розгляду та вирішення скарг підозрюваного, обвинуваченого, а також інших учасників кримінального провадження [57].

Абзацом 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 01 грудня 1994 року № 266/94-ВР встановлено, що у випадках, зазначених у частині першій цієї статті, завдана шкода відшкодовується в повному обсязі незалежно від вини посадових осіб органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури і суду.

Такі підстави для відшкодування шкоди визначені в ч. 1 ст. 1 вказаного Закону, а саме:

1) незаконного засудження, незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян;

2) незаконного застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконної конфіскації майна, незаконного накладення штрафу;

3) незаконного проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених законами України «Про оперативно-розшукову діяльність» [133], «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [134] та іншими актами законодавства.

Статтею 11 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» встановлено обов'язок органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, слідчого, дізнавача, прокурора або суду роз'яснити особі порядок поновлення її порушених прав чи свобод та відшкодування завданої шкоди.

Якщо підозра чи обвинувачення не підтвердилися для відновлення репутації особи підозрюваного, обвинуваченого ст. 11 Закону передбачено заходи, які зобов'язані вжити слідчий, прокурор або суд.

Пункт 18 ч. 3 ст. 42 КПК України закріплює право підозрюваного, обвинуваченого користуватися рідною мовою або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави [57].

Також це право є складовим елементом «права на справедливий суд», що гарантується ЄКПЛ (п. е ч. 3 ст. 6) [49].

Так, ЄСПЛ у справі «Камасинського проти Австрії» зазначив, що право, викладене в пункті 3 (е) статті 6, на безоплатну допомогу перекладача застосовується не лише до усних виступів на судовому розгляді, а й до документальних матеріалів та досудового провадження. Пункт 3 (е) означає, що «кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення», хто не розуміє мову, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, має право на отримання безоплатної допомоги перекладача, що здійснює письмовий і усний переклад усіх тих документів чи заяв у провадженні проти нього, розуміти які йому необхідно або які потрібно оголосити на суді мовою, що там використовується, для того, щоб здійснити своє право на

справедливий судовий розгляд. Однак не можна вважати, що пункт 3 (е) статті 6 вимагає письмового перекладу всіх письмових доказів чи офіційних документів у провадженні. Допомога перекладача має бути такою, щоб уможливити розуміння підсудним справи проти нього і ведення свого захисту, зокрема завдяки тому, що через перекладача він може висувати на розгляд суду свою версію подій. З огляду на необхідність забезпечення реальності та ефективності права, гарантованого пунктом 3 (е), обов'язок компетентних органів не обмежується призначенням перекладача, а, у випадку попередження їх за конкретних обставин, може також розширюватися, включаючи встановлення певного контролю за належною якістю перекладу [148; 153].

Враховуючи положення КПК України та проаналізоване рішення ЄСПЛ, приходимо до висновку, що право підозрюваного, обвинуваченого в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави включає в себе обов'язок держави надати таку допомогу безкоштовно, а також контролювати її належну якість.

За наслідками аналізу прав обвинуваченого, які перелічені в ч. 4 ст. 42 КПК України, варто відмітити, що вони в переважній більшості спрямовані на участь відповідного суб'єкта в судовому розгляді на умовах рівності процесуальних можливостей для доведення своєї позиції. У зв'язку з цим, можливість реалізації прав обвинуваченого, що містяться в ч. 4 ст. 42 КПК України гарантується та реалізовується через відповідного захисника.

Підсумовуючи аналіз прав підозрюваного, обвинуваченого варто відзначити, що їх перелік в ст. 42 КПК України не є вичерпним та вказаним суб'єктам належать ще й інші права, що містяться в інших статтях КПК України.

Висновки до розділу 1

1. Інститут спеціального кримінального провадження з'явився в національному законодавстві, в тому числі як реакція на злочини, вчинені під час Революції Гідності, війну росії проти України, яка фактично почалась в 2014 році, а також злочини російських військовослужбовців та вищого військово-політичного керівництва росії.

Водночас, події після 24.02.2022, що відбулись в українських містах та селах під час війни з росією підтвердили необхідністю існування механізму притягнення до відповідальності злочинців *in absentia*. На сьогоднішній день не виникає сумнівів в доцільності існування інституту спеціального кримінального провадження в законодавстві нашої держави.

Аргументовано позицію, згідно якої інститут спеціального кримінального провадження визначається як особливий порядок, який не можна розглядати ні як спрощене провадження, ні як провадження із посиленими процесуальними гарантіями. У зв'язку з цим, запропоновано внести зміни в назву Глави 24-1 «Особливості спеціального досудового розслідування, яка регулює особливості», виклавши її в такій редакції «Спеціальне кримінальне провадження» та перенести її в Розділ VI КПК України.

2. Обґрунтовано, що дата винесення органом досудового розслідування постанови про оголошення підозрюваної особи в міжнародний розшук, її скерування з відповідними матеріалами до Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України (робочий апарат Укрбюро Інтерполу) та внесення відомостей про це до Єдиного реєстру досудових розслідувань і є початковим етапом перебування особи в міжнародному розшуку в розумінні вимог ст. 281 КПК України, а будь-яких інших документів, зокрема, довідки Інтерполу, витягу з бази Інтерполу тощо, зазначена норма закону не вимагає.

3. Аргументовано, що у випадку фізичної відсутності особа набуває статусу підозрюваного з моменту виконання вимог щодо надсилання повідомлення про підозру в спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень, в тому числі вручення повідомлення про підозру родичам/членам сім'ї, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання або адміністрації за місцем роботи. В подальшому ж у випадку встановлення місцезнаходження особи за межами України, орган досудового розслідування надсилає повідомлення про підозру в рамках міжнародного співробітництва шляхом вручення документів особі, яка вже набула статусу підозрюваного. Вказані заходи вживаються з метою забезпечення реалізації прав підозрюваного і не повторюють здійснення процесуальної дії – повідомлення про підозру особі.

Відповідно особа набуває статусу підозрюваного з моменту виконання вимог щодо надсилання повідомлення про підозру в спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень, в тому числі вручення повідомлення про підозру родичам/членам сім'ї, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання або адміністрації за місцем роботи з метою дотримання вимог для оголошення особи в міжнародний розшук.

4. Обґрунтовано доцільність шляхом внесення змін до КПК України поширити вимогу щодо доведення обізнаності особи про розпочате щодо неї кримінальне провадження на етап розгляду слідчим суддею клопотання про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування.

Відзначено, що, на даний час, під час здійснення спеціального досудового розслідування право підозрюваного знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють реалізується шляхом повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Зокрема, слідчий суддя під час розгляду клопотання про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування обов'язково перевіряє чи набула особа статусу підозрюваного та яким доказами це підтверджується.

У відповідності до ч. 1 ст. 278 КПК України письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень.

Так, ч. 2 ст. 276 КПК України визначено, що у випадках, передбачених ч. 1 ст. 276 КПК України, слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа (особа, якій законом надано право здійснювати затримання) зобов'язана невідкладно повідомити підозрюваному про його права, передбачені ст. 42 КПК України, першим з яких зазначено право знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють.

Враховуючи вимоги ч. 2 ст. 276 КПК України, а також особливості здійснення спеціального досудового розслідування, яке здійснюється за фактичної відсутності підозрюваного, доцільно в тексті повідомлення про підозру вказувати весь перелік прав підозрюваного у відповідності до ч. 3 ст. 42 КПК України. Діючи в такий спосіб можна забезпечити вручення підозрюваному у спосіб, передбачений для вручення повідомлень, письмового переліку прав, якими він наділений під час кримінального провадження.

5. Підозрюваний, обвинувачений є зацікавленими особами у кримінальному провадженні, їхня мета спрямована в першу чергу на спростування підозри, обвинувачення.

У зв'язку з цим, вказані учасники кримінального провадження, які мають право брати участь у доказуванні, наділені такими правами: збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази, брати участь у проведенні процесуальних дій, під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу, застосовувати з додержанням вимог КПК України технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь, заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких

родичів, майна, житла тощо, заявляти відводи (пунктів 8, 9, 10, 11, 12, 13 ч. 3 ст. 42 КПК України) .

Водночас, у спеціальному кримінальному провадженні за фактичної відсутності підозрюваного, обвинуваченого вказані права лише частково можуть бути реалізовані захисником.

При цьому, варто виокремити два окремих випадки:

1) коли відсутній підозрюваний, обвинувачений спілкується з захисником та узгоджує стратегію захисту від підозри, обвинувачення;

2) коли відсутній підозрюваний, обвинувачений не спілкується з захисником та стратегію захисту від підозри, обвинувачення захисник визначає самостійно.

На нашу думку, лише в першому випадку можна говорити про реальну можливість реалізації підозрюваним, обвинуваченим прав, передбачених пунктів 8, 9, 10, 11, 12, 13 ч. 3 ст. 42 КПК України.

РОЗДІЛ 2

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПРИ ЗДІЙСНЕННІ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

2.1. Реалізація прав підозрюваного під час отримання дозволу на проведення спеціального досудового розслідування

В 2019 році на розгляді слідчих суддів місцевих судів перебувало 105 (у тому числі надійшло у звітному періоді 78) клопотань про здійснення спеціального досудового розслідування, з них 82 розглянуто, 9 повернуто, 56 задоволено, 10 відмовлено, 23 залишилось не розглянутими на кінець року [32].

В 2020 році на розгляді слідчих суддів місцевих судів перебувало 215 (у тому числі надійшло у звітному періоді 193) клопотань про здійснення спеціального досудового розслідування, з них 186 розглянуто, 29 повернуто, 139 задоволено, 9 відмовлено, 29 залишилось не розглянутими на кінець року [33].

В 2021 році на розгляді слідчих суддів місцевих судів перебувало 360 (у тому числі надійшло у звітному періоді 347) клопотань про здійснення спеціального досудового розслідування, з них 1067 розглянуто, 39 повернуто, 269 задоволено, 23 відмовлено, 17 залишилось не розглянутими на кінець року [34].

В 2022 році на розгляді слідчих суддів місцевих судів перебувало 1099 (у тому числі надійшло у звітному періоді 1089) клопотань про здійснення спеціального досудового розслідування, з них 1067 розглянуто, 46 повернуто, 974 задоволено, 20 відмовлено, 32 залишилось не розглянутими на кінець року [35].

Аналіз вказаних статистичних даних за 2019-2022 роки свідчить про суттєве щорічне збільшення кількості клопотань про здійснення спеціального

досудового розслідування, що, на нашу думку, лише сприяє покращенню ефективності правосуддя в Україні, в тому числі притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення та переховуються від правосуддя.

Проблемі дотримання прав та свобод підозрюваного (обвинуваченого) під час здійснення спеціального кримінального провадження присвячено підрозділ 2.3 в дисертаційному дослідженні О. О. Нагорнюка-Данилюка. В межах цього підрозділу автором проаналізовано лише проблеми дотримання під час здійснення спеціального кримінального провадження права брати особисту участь у судовому розгляді кримінального провадження, права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, права на отримання інформації, право на справедливий суд і право на захист. Водночас, О. О. Нагорнюком-Данилюком зазначено, що комплексне дослідження дотримання під час здійснення спеціального кримінального провадження всіх прав, якими наділений підозрюваний (обвинувачений), оскільки ця тема є достатньо широкою, багатогранною та сама по собі може виступати предметом окремого дисертаційного дослідження [83, с. 123].

На думку О. В. Лазукової, структурно процедура спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень складається із сукупності норм, які об'єднуються у дві групи – метанорми і субстанційні норми. Норми першої групи, з огляду на ситуаційну затребуваність нормативно-правової регламентації виникаючих кримінальних процесуальних правовідносин, установлюють темпоральну і просторову сфери дії процедури й виступають прелімінарними процесуальними умовами для реалізації норм другої групи. Субстанційні норми визначають основний зміст процедури, який, здебільшого, формують норми – винятки з загального порядку досудового розслідування [63].

Спеціальне досудове розслідування здійснюється при існуванні сукупності встановлених в ч. 2 ст. 297-1 КПК України умов, на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за результатами розгляду

відповідного клопотання прокурора або слідчого за погодженням з прокурором [57].

Враховуючи те, що відправною точкою у спеціальному досудовому розслідуванні є постановлення суддею ухвали про задоволення або відмову у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, питання розгляду слідчим суддею клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування є надзвичайно важливим.

Згідно ч. 1 ст. 297-2 КПК України з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування до слідчого судді має право звернутися прокурор або слідчий за погодженням з прокурором [57]. Таке клопотання подається на розгляд слідчому судді місцевого суду першої інстанції, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. У кримінальних провадженнях, досудове розслідування у яких здійснюється детективами Національного антикорупційного бюро України таке клопотання подається до ВАКС.

В повному обсязі процесуальна форма такого клопотання не визначена, але у відповідності до ч. 2 ст. 297-2 КПК України в такому клопотанні обов'язково зазначається:

- 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;
- 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- 3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на обставини;
- 4) відомості про те, що підозрюваний виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або відомості про оголошення підозрюваного в міжнародний розшук;
- 5) виклад обставин про те, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності;

б) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання [57].

У зв'язку з війною росії з Україною, визначено певні особливості щодо обов'язкових елементів клопотання, яке подається у кримінальному провадженні щодо злочину, вчиненого підозрюваним, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся. Так, у відповідності до ч. 3 ст. 297-2 КПК України в такому клопотанні замість пунктів 4 та 5, які визначені в ч. 2 ст. 297-2 КПК України мають бути зазначені матеріали, що підтверджують прийняття уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та факт обміну. В іншій частині складові елементи клопотання не відрізняються [57].

Розгляд такого клопотання відповідно до ч. 1 ст. 297-3 КПК України слідчим суддею здійснюється не пізніше десяти днів з дня його надходження до суду за участі особи, яка подала клопотання, та захисника [57].

В ході розгляду такого клопотання слідчий суддя знайомиться з його змістом, досліджує копії матеріалів, які додано до клопотання та якими слідчий, прокурор обґрунтовують необхідність здійснення спеціального досудового розслідування, а також у разі необхідності може безпосередньо заслухати доводи особи, яка подала клопотання, захисника та свідків. Частиною 3 ст. 297-4 КПК України визначено, що за наслідками розгляду клопотання слідчий суддя постановляє ухвалу, в якій зазначає мотиви задоволення або відмови у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування [57].

У ч. 1 ст. 297-4 КПК України категорично визначено альтернативні підстави, за яких слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, якщо прокурор, слідчий не доведе, що:

- підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної

Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності;

- підозрюваний оголошений у міжнародний розшук;
- уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся [57].

Також на цьому етапі, у відповідності до вимог ч. 2 ст. 297-4 КПК України слідчий суддя зобов'язаний врахувати наявність достатніх доказів для підозри особи щодо якої подано клопотання у вчиненні кримінального правопорушення [57].

Системний аналіз норм КПК України та практики ЄСПЛ дозволяє дійти висновку про те, що КПК України оперує поняттями, які відповідають кільком різним стандартам доказування (переконання) – стандарт «обґрунтованої підозри», переконання (доведення) «поза розумним сумнівом», стандарти «достатніх підстав (доказів)» тощо. Рівень такого стандарту доказування і відповідно його перевірки слідчим суддею залежить від рівня обмеження прав, свобод та інтересів людини внаслідок повідомлення її про підозру та терміну здійснення ефективного розслідування. Рівень обґрунтованості, доведеності підозри (обвинувачення) має корелюватися зі ступенем обмеження прав і свобод підозрюваного, що впливають (можуть бути пов'язані) із прийняття відповідного процесуального рішення (вчинення процесуальної дії): чим більшим є втручання в права, свободи і законні інтереси людини, тим більшою має бути «вага» і «якість» доказів, якими обґрунтовується її причетність до скоєння відповідного кримінального правопорушення. При цьому стандарти доказування (переконання) поступово зростають з перебігом ефективного розслідування та потребують більш глибокого обґрунтування, що повною мірою узгоджується із об'єктивним розширенням можливостей сторони обвинувачення в цьому напрямку [91, с. 8].

На нашу думку, при розгляді слідчим суддею клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування повинен застосовуватись стандарт доказування «обґрунтованої підозри» оскільки задоволення відповідного клопотання може спричинити істотне обмеження прав, свобод і законних інтересів людини.

За наслідками проведеного аналізу підстав для винесення слідчими суддями ухвали про відмову в задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування з'ясовано, що підстава «необґрунтованості підозри» вказана у 42 ухвалях із 105 ухвал, що становить 40 % від загальної кількості.

При цьому, слідчі судді часто визначають не одну, а декілька підстав для відмови в задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, в тому числі підстави, які відсутні в ч. 1 ст. 297-4 КПК України [38, с. 248] (Додаток Г).

Так, слідчий суддя Солом'янського районного суду м. Києва в ухвалі від 12 липня 2023 року, відмовляючи в задоволенні клопотання слідчого, погодженого з прокурором, окрім іншого, зазначив про відсутність належних даних що ОСОБА_6 повідомлено про підозру, а також те, що останній переховується від органів досудового розслідування [221]. Аналогічно кілька підстав для відмови в задоволенні клопотання вказано в ухвалях слідчих суддів [216; 220; 213].

Варто зауважити, що чинний КПК України не передбачає надання примірника клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування стороні захисту перед його поданням до суду. Це обумовлено тим, що підозрюваний, стосовно якого воно подано, відсутній, а захисник підлягає обов'язковому залученню вже на етапі розгляду вказаного клопотання.

На думку С. Л. Шаренко та О. Г. Шило, з якою, на нашу думку, варто погодитись, з метою дотримання та забезпечення реалізації прав підозрюваного під час досудового розслідування доцільно вручати копію

клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування за правилами, визначеними ст. 278 КПК України для вручення письмового повідомлення про підозру [238, с. 60].

Так, надсилання копії клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування з відповідними додатками згідно правил, встановлених для вручення письмового повідомлення про підозру створить максимально сприятливі умови для забезпечення ознайомлення з його змістом підозрюваного, в тому числі через близьких родичів та членів сім'ї.

В інформаційному листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 вересня 2015 року обґрунтовано зазначається, що необхідною умовою реалізації права на захист є забезпечення основних його гарантій на усіх стадіях кримінального провадження, оскільки випадки, коли підозрюваному, обвинуваченому під час досудового розслідування не було призначено захисника за умови його обов'язкової участі, ставлять під сумнів питання належності та допустимості доказів, на яких ґрунтується обвинувальний акт прокурора. При цьому призначення захисника у судовому провадженні у таких справах не може саме по собі відновити порушене право на захист [137].

Водночас, вартими уваги є висновки колегії суддів АП ВАКС, викладені в ухвалі від 08 вересня 2022 року у справі № 991/2957/22, про те, що спеціальне досудове розслідування відносно особи здійснюється за умови неможливості його здійснення в загальному порядку, визначеному кримінальним процесуальним законом, а тому для його застосування недостатньо факту оголошення підозрюваного у міжнародний розшук. Для висновку про таку неможливість необхідні відповідні підстави. Слідчий, прокурор мають довести, що оголошенням особи у міжнародний розшук не досягнуто його мети з незалежних від волі сторони обвинувачення причин [183].

Не може здійснюватися досудове розслідування відносно підозрюваного у спеціальному порядку, якщо така особа (крім тих, що

виїхали та/або перебувають на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором) фактично навіть не розшукувалася [183].

Забезпечення реалізації права на захист у частині представлення захисника є обов'язковою умовою кримінального провадження *in absentia*. У зв'язку з тим, що підозрюваний відсутній під час розгляду слідчим суддею клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, актуальним є питання щодо можливості реалізації права на захист під час вказаного розгляду, оскільки воно є базовим правом особи, яка притягується до кримінальної відповідальності.

Згідно з правовою позицією Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду постанова від 21 червня 2018 року у справі № 748/1061/16-к, забезпечення права на захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого і виправданого у кримінальному провадженні – одна з найважливіших державних гарантій захисту прав і свобод людини та громадянина, закріплених ст. 59, ч. 2 ст. 63, п. 5 ч. 3 ст. 129 Конституції України та міжнародними актами, які становлять національне законодавство щодо прав людини і основоположних свобод (ст. 11 Загальної декларації прав людини; ч. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права; ч. 3 ст. 6 ЄКПЛ) [120; 50; 29; 82; 49].

Також вказаним проблемним питанням неодноразово приділялась увага в рішеннях ЄСПЛ. Так, у рішенні від 21 січня 1999 року в справі «Ван Гейсегем проти Бельгії», окрім іншого зазначено, що той факт, що підзахисний, незважаючи на здійснений належним чином виклик до суду, не з'явився на розгляд його справи, не може – навіть за відсутності поважної причини – виправдовувати позбавлення цього підзахисного його права, гарантованого пунктом 3 статті 6 ЄКПЛ, на здійснення захисту адвокатом. Саме суди мають потурбуватися про те, щоб судовий розгляд був справедливим і, відповідно, щоб адвокату, присутньому на судовому

засіданні явно з метою здійснення захисту відсутнього обвинуваченого, було надано можливість здійснити такий захист [146].

Водночас, формальне призначення захисника та присутність останнього в судових засіданнях не гарантує реалізацію права на ефективну правову допомогу.

Так, Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду, розглядаючи касаційну скаргу захисника на вирок місцевого суду та ухвалу апеляційної інстанції у своїй постанові від 13 червня 2019 року у справі № 607/9498/16-к, окрім іншого зазначив, що зі звукозапису судових засідань убачається, що захисник лише формально був присутній в судових засіданнях. Він не заявляв жодних заяв чи клопотань направлених на захист обвинуваченого, погоджувався зі всіма клопотаннями сторони обвинувачення, у зв'язку з чим судовий розгляд був неповним, однобічним та упередженим, що призвело до порушення принципу змагальності [106].

Наступна проблема стосується залучення захисника у спеціальне кримінальне провадження за призначенням. Якщо підозрюваний, обвинувачений обирає захисника самостійно, не виникає зауважень щодо того, чи буде він проводити захист максимально ефективно. Однак, у випадку, коли адвокат залучається державою, постає питання, чи буде він зацікавлений у здійсненні своїх повноважень належним чином. Враховуючи обставину неучасті підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні, неможливо визначити його правову позицію, як наслідок, неможливо з'ясувати, чи співпадає вона із позицією захисника. Звідси, впливає проблема можливого так званого пасивного захисту, коли участь захисника стає лише формальною, не націленою на максимальне виконання професійних обов'язків [84, с. 146].

На думку О. В. Маленка, захисник зобов'язаний під час спеціального досудового розслідування або спеціального судового провадження в усіх випадках подавати скарги на бездіяльність слідчого або прокурора,

апеляційні скарги на процесуальні рішення слідчого судді, апеляційні та касаційні скарги на рішення суду, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами тощо [74, с. 86]. О. І. Назарук, Р. Л. Кислюк вважають, що це може бути гарантією, по-перше, зацікавленості захисника у справі і, по-друге, не виникатиме підозр стосовно його некомпетентності [84, с. 146].

Важко погодитись із вказаними вище твердженнями, оскільки просто подача різноманітних заяв, скарг та клопотань не гарантує досягнення якогось позитивного ефекту для підозрюваного. В даному випадку важливо щоб захист був якісним, подані документи обґрунтовані та подані своєчасно, з метою якнайкращого захисту прав особи.

У відповідності до ст. 20 КПК України реалізація права на захист підозрюваним полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК України [57].

В ході аналізу судової практики щодо розгляду слідчими суддями клопотань про здійснення спеціального досудового розслідування встановлено різні підходи стосовно необхідності відновлення зупиненого кримінального провадження для звернення з відповідним клопотанням. Є слідчі судді, які відмовляють в задоволенні клопотань про здійснення спеціального досудового розслідування, в тому числі через те, що воно подано без відновлення зупиненого кримінального провадження.

Так, слідчий суддя Красногвардійського районного суду міста Дніпропетровська, відмовляючи в задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, окрім іншого зазначив, що проведення будь-яких слідчих дій після зупинення досудового розслідування прямо заборонено нормами КПК України, то слідчий суддя дійшов висновку, що клопотання старшого слідчого відділу розслідування особливо тяжких

злочинів СУ ГУНП в Донецькій області ОСОБА_5, задоволенню не підлягає [214].

Ми в своєму дослідженні підтримуємо позицію, висловлену слідчим суддею Вищого антикорупційного суду Т. Р. Хамзіним в ухвалі від 26 лютого 2020 року у справі № 991/1274/20, провадження 1-кв/991/1301/20. Так, слідчий суддя вважає, що звернення до слідчого судді із клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування, не є дією, спрямованою на одержання та перевірку доказів чи створення фактичних даних у кримінальному провадженні, а тому не потребує попереднього відновлення досудового розслідування [211].

Положення ч. 2 ст. 280 КПК України, за яким до зупинення досудового розслідування слідчий зобов'язаний виконати всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, слід тлумачити так, що до зупинення досудового розслідування необхідно виконати всі дії, в результаті яких можна отримати докази, а (2) положення частини 1 статті 282 КПК України, за яким зупинене досудове розслідування відновлюється постановою слідчого, прокурора, зокрема, у разі потреби проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій, слід тлумачити так, що відновлювати досудове розслідування у цьому випадку необхідно тільки з метою отримання доказів, тобто під процесуальними діями в частині 2 статті 280 КПК України та частині 1 статті 282 КПК України розуміються ті дії, які спрямовані на отримання доказів. При цьому, відновлювати досудове розслідування для здійснення процесуальних дій, які не спрямовані на отримання доказів, КПК України не вимагає [186]. Аналогічна позиція викладена в ухвалі АП ВАКС від 28.05.2020 у справі № 991/2607/20 [188].

Також науковці, які досліджували проблемні питання заочного кримінального провадження в Україні, в тому числі С. Л. Шаренко, О. Г. Шило та інші дійшли до спільного висновку щодо необхідності усунення колізії ч. 1 ст. 297-3 та п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК України, які по-різному

визначають момент забезпечення обов'язкової участі захисника в кримінальному провадженні, що здійснюється за відсутності підозрюваного, обвинуваченого. У зв'язку з цим, доцільно внести зміни до п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК України стосовно того, що обов'язкова участь захисника має забезпечуватися з моменту розгляду слідчим суддею клопотання про дачу дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування [18, с. 83].

На нашу думку, доцільним є внесення змін до п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК України стосовно того, що обов'язкова участь захисника має забезпечуватися з моменту звернення з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування, що забезпечить справедливість відповідного рішення.

Так, у випадку реалізації норми, що передбачає залучення захисника з моменту прийняття відповідного процесуального рішення (п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК України) [57], захисник може бути взагалі не залучений до кримінального провадження, якщо буде прийнято рішення про відмову у здійсненні спеціального кримінального провадження. І хоча, в такому випадку негативні наслідки для підозрюваного фактично не настають, однак очевидно, що будуть порушені право на захист, а також право на оскарження відповідного судового рішення.

Як підсумок, вважаємо за необхідне підкреслити, що у випадку своєчасного залучення кваліфікованого захисника, а саме завчасно, до початку розгляду слідчим суддею питання щодо надання дозволу на проведення спеціального досудового розслідування, надання цьому захиснику примірника відповідного клопотання, можна забезпечити реальну можливість реалізації підозрюваним права на захист. Водночас, важливо, щоб така правова допомога надавалась не формально, а з метою досягнення максимальної користі для підозрюваного.

На думку О. М. Дроздова, з метою недопущення зловживання стороною обвинувачення своїми процесуальними правами, у КПК України необхідно встановити, що прокурор або слідчий за погодженням із прокурором після того, як йому стало відомо про те, що перестали існувати

підстави для постановлення слідчим суддею ухвали про спеціальне досудове розслідування, негайно повинен звернутися до слідчого судді з клопотанням про припинення спеціального досудового розслідування [26, с. 69].

Цікавий підхід застосовано слідчим суддею Рівненського міського суду Рівненської області під час розгляду клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування. Так, слідчий суддя в резолютивній частині ухвали, якою надано дозвіл на здійснення спеціального досудового розслідування у кримінальному провадженні, окрім іншого зазначив, що якщо особа, стосовно якої слідчим суддею постановлено ухвалу про здійснення спеціального досудового розслідування, затримана або добровільно з'явилась до органу досудового розслідування, подальше досудове розслідування щодо неї здійснюється згідно із загальними правилами, передбаченими КПК України [219].

Щодо відсутності в КПК України права підозрюваного самостійно чи через свого захисника оскаржити ухвалу слідчого судді про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування неодноразово наголошувалось в науці кримінального процесу та в практичній діяльності.

Так, О. В. Маленко зазначає, що чинний КПК України не передбачає можливості оскарження ухвали слідчого судді про спеціальне досудове розслідування. Згідно з вимогами п. 12 ч. 1 ст. 309 КПК України під час досудового розслідування може бути оскаржена в апеляційному порядку ухвала слідчого судді про відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування [57]. Тобто, процесуальний закон взагалі не передбачає можливості оскарження, а отже, й скасування ухвали про здійснення спеціального досудового розслідування. Також видається неприйнятною можливість скасування процесуального рішення тим же суб'єктом, який його й приймав (тим самим слідчим суддею) [73, с. 131].

На думку А. С. Трекке, ще однією гарантією мала б бути можливість апеляційного оскарження самого рішення про проведення спеціального досудового розслідування, якої сторона захисту нині позбавлена. Це не

тільки забезпечить право особи спростувати у вищій інстанції законність здійснюваного стосовно неї кримінального переслідування, а й поставить сторону захисту в рівне становище зі стороною обвинувачення [176].

В судовій практиці зустрічаються випадки оскарження в апеляційному порядку стороною захисту ухвал слідчого судді про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування. Сторона захисту в своїх апеляційних скаргах обґрунтовує звернення з апеляційною скаргою загальними нормами щодо доступу до правосуддя, в тому числі ст. 7, ч. 6 ст. 9, частинами 1, 2 ст. 24, ст. 309 КПК України, статтями 55 та 129 Конституції України. Відповідно до ч. 4 ст. 399 КПК України суддя-доповідач відмовляє у відкритті провадження, якщо апеляційну скаргу подано на судові рішення, яке не підлягає оскарженню в апеляційному порядку [184; 185; 50; 57].

Так, однією з найбільш резонансних справ останніх років була справа стосовно колишнього президента України Віктора Януковича, яка активно висвітлювалась в ЗМІ та активно обговорювалась, в тому числі членами юридичної спільноти.

В даній справі ухвалою слідчого судді Шевченківського районного суду міста Києва надано дозвіл на здійснення спеціального досудового розслідування у кримінальному провадженні відносно В. Ф. Януковича, підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 109 КК України [223].

В подальшому 16.06.2021 суддею судової палати з розгляду кримінальних справ Київського апеляційного суду було розглянуто апеляційну скаргу захисника, який діє в інтересах В. Ф. Януковича, на ухвалу слідчого судді Шевченківського районного суду міста Києва від 03 червня 2021 року. Вказаною ухвалою задоволено клопотання прокурора Офісу Генерального прокурора та надано дозвіл на здійснення спеціального досудового розслідування у кримінальному провадженні стосовно В. Ф. Януковича, підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 109 КК України. Перевіривши зміст апеляційної

скарги, вивчивши матеріали судового провадження, суддею судової палати з розгляду кримінальних справ Київського апеляційного суду відмовлено у відкритті провадження за апеляційною скаргою захисника, який діє в інтересах В. Ф. Януковича, на ухвалу слідчого судді Шевченківського районного суду міста Києва від 03 червня 2021 року у зв'язку з тим, що апеляційна скарга подана на судові рішення, яке не підлягає оскарженню в порядку ст. 309 КПК України [47].

Водночас, вказаною ухвалою суду, за наслідками розгляду клопотання прокурора та матеріалів, які підтверджують, що підозрюваний знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження, може бути встановлено, що він навмисно прагнув уникнути правосуддя. Таким чином, вважаємо, що це судові рішення за певних умов може бути переглянуто в апеляційному порядку і відповідне право підозрюваного необхідно нормативно закріпити в КПК України серед прав останнього [248, с. 82].

За наслідками перегляду ухвали АП ВАКС від 14 лютого 2023 року у справі № 991/4286/22 Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду, підтвердивши доводи суду апеляційної інстанції, відмовив у відкритті касаційного провадження [193].

Водночас, за правовою позицією Конституційного Суду України, висловленою у Рішенні від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015, згідно з Конституцією України допускається можливість обмеження права на апеляційне та касаційне оскарження рішення суду. Таке обмеження має встановлюватися виключно Конституцією та законами України; переслідувати легітимну мету; бути обумовленим суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційним та обґрунтованим [166].

Верховний Суд неодноразово наголошував на тому, що ст. 129 Конституції України гарантує право на апеляційний перегляд справи, а не кожного окремого судового рішення в межах кримінального провадження. У зв'язку з цим, КПК України визначає, в яких випадках і які рішення слідчих

суддів, судів першої інстанції підлягають перегляду в апеляційному порядку [113].

У постановах від 17 жовтня 2018 року у справі № 646/5552/17 та від 28 лютого 2019 року у справі № 161/4229/18, які стосувалися права на апеляційне оскарження ухвал слідчих суддів, Верховний Суд підкреслив, що «норми Конституції України та кримінального процесуального закону беззастережно гарантують право на апеляційне оскарження лише судового рішення, постановленого за наслідком розгляду справи (кримінального провадження в суді першої інстанції) по суті, а не всіх судових рішень у межах цієї справи (провадження)» [107; 112].

На думку Д. О. Шумейка, є необхідність законодавчого врегулювання щодо оскарження ухвали слідчого судді про здійснення спеціального досудового розслідування шляхом закріплення у п. 12 ч. 1 ст. 309 КПК України [242, с. 169].

На думку Л. Д. Удалової та Д. П. Письменного, надання законодавцем слідчому судді повноваження приймати рішення про проведення спеціального досудового розслідування не узгоджується із функціональним призначенням попереднього судового контролю у кримінальному провадженні [181, с. 54].

Л. Д. Удалова, Д. О. Савицький, В. В. Рожнова та Т. Г. Ільєва вважають, що попередній судовий контроль полягає у прийнятті слідчим суддею рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, надання дозволу на проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій [228, с. 28].

Тобто, слідчий суддя надає згоду на тимчасове обмеження конституційних прав особи на свободу та особисту недоторканність, на недоторканність житла чи іншого володіння особи, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції тощо. Безпосередньо при прийнятті рішення про здійснення спеціального досудового розслідування не відбувається обмеження конституційних прав і

свобод осіб. Таке обмеження настає у подальшому, коли під час проведення такого розслідування за ухвалою слідчого судді застосовуються ті чи інші заходи забезпечення кримінального провадження, проводяться слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії. Вчені Л. Д. Удалова та Д. П. Письменний вважають доцільнішим, щоб рішення про проведення спеціального досудового розслідування приймав не слідчий суддя, а прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час розслідування у формі процесуального керівництва та обґрунтовують необхідність внесення відповідних змін до КПК України [181, с. 54].

На нашу думку, можна лише частково погодитись з позицією Л. Д. Удалової та Д. П. Письменного. Отримання дозволу на проведення спеціального досудового розслідування може призвести до скерування обвинувального акту до суду та засудження особи, а це призведе до обмеження її конституційних прав і свобод осіб. Вважаємо, що питання стосовно здійснення спеціального досудового розслідування повинно розглядатись саме слідчим суддею.

В ході проведення дослідження щодо причин відмови слідчими суддями у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування проаналізовано понад 100 ухвал за період з 2018 до 2023 року. Із цих ухвал вбачається, що вказані підстави для відмови доречно умовно поділити на 12 окремих груп, а саме:

– не доведено, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міжнародний розшук (№ 1 – 18 ухвал; № 2 – не доведено, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності – 27 ухвал; № 3 – не доведено, що підозрюваний оголошений у міжнародний розшук – 12 ухвал);

- відсутні достатні докази для підозри особи щодо якої подано клопотання у вчиненні кримінального правопорушення або неналежне вручення особі повідомлення про підозру (№ 4 – 42 ухвали);
- належним чином не посвідчене клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування (№ 5 – 2 ухвали);
- досудове розслідування зупинено та на час розгляду даного клопотання не було відновлене (№ 6 – 1 ухвала);
- клопотання надійшло після закінчення строку досудового розслідування (№ 7 – 2 ухвали);
- прокурор, слідчий не з'явився у судове засідання для розгляду клопотання (№ 8 – 4 ухвали);
- виклик підозрюваного здійснено під час зупинення досудового розслідування, що є істотним порушенням норм процесуального права (№ 9 – 1 ухвала);
- зміна підслідності кримінального провадження (№ 10 – 3 ухвали);
- стаття КК України, за якою кваліфіковано дії підозрюваного не входить до переліку статей, що міститься в ч. 2 ст. 297-1 КПК України, за вчинення яких може здійснюватися спеціальне досудове розслідування (№ 11 – 1 ухвала);
- надійшла заява прокурора, слідчого про залишення клопотання без розгляду (№ 12 – 6 ухвал);
- клопотання подане не уповноваженим суб'єктом (№ 13 – 1 ухвала);
- не доведено, що уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся (№ 14 – 1 ухвала).

Підсумовуючи проведені дослідження щодо відмов слідчими суддями у наданні дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування, варто відмітити, що в більшості випадків слідчі судді відмовляють у відповідному дозволі з підстав, що чітко визначені в ч. 1 ст. 297-4 КПК України (якщо прокурор, слідчий не доведе, що підозрюваний переховується

від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук) та в ч. 2 ст. 297-4 КПК України (наявність достатніх доказів для підозри особи щодо якої подано клопотання у вчиненні кримінального правопорушення).

Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» від 28 липня 2022 року № 2472-IX частину першу ст. 297-4 КПК України доповнено ще однією підставою (уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся), за недоведеності якої слідчим, прокурором, слідчий суддя відмовляє в задоволенні відповідного клопотання [126].

Однак, у зв'язку з нетривалим строком дії вказаної норми та її особливим характером судова практика щодо реалізації цієї норми на даний час фактично відсутня. В ухвалі слідчого судді Чортківського районного суду Тернопільської області від 25 серпня 2023 року у справі № 608/1534/21, окрім інших підстав для відмови констатовано, що прокурор, слідчий не довели, що уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся [222].

Однак, виходячи зі змісту даної ухвали, прокурор, слідчий і не намагались довести цю підставу та не зазначали її у відповідному клопотанні.

2.2. Реалізація прав підозрюваного під час проведення слідчих (розшукових) дій та застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження

Спеціальне досудове розслідування містить специфічну процесуальну форму, яка має безліч винятків і особливостей. Про специфічність цієї форми досудового розслідування свідчить аналогічний характер суспільних відносин, тобто відносин між державою й особою, яка вчинила кримінальне правопорушення і переховується від органу досудового розслідування, прокуратури, суду. Такі відносини є взаємозумовленими, тому що держава, з одного боку, виконує обов'язок стосовно реалізації принципу кримінального процесу і захисту порушених прав потерпілого, притягує до кримінальної відповідальності у порядку спеціального кримінального провадження, з іншого – закон наділяє особу, щодо якої здійснюється спеціальне досудове розслідування, низкою прав і гарантій для захисту прав і свобод, чим забезпечує засади змагальності сторін [236, с. 274].

В ході здійснення дослідження даної теми з'ясовано, що жодних обмежень щодо проведення слідчих (розшукових) дій та заходів забезпечення кримінального провадження під час спеціального досудового розслідування чинний КПК України не передбачає.

Відповідно до ч. 1 ст. 223 КПК України слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [57].

На думку Б. Є. Лук'янчикова та Є. Д. Лук'янчикова, основним інструментом пізнавальної діяльності з розкриття та розслідування злочинів є слідчі (розшукові) дії. Дослідженню цього інституту кримінального процесуального права науковці приділяють увагу на всіх етапах розвитку кримінального процесуального законодавства [66, с. 69].

Фактично збирання доказів стороною обвинувачення у кримінальному провадженні здійснюється шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

Водночас, згідно ч. 3 ст. 93 КПК України сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів [57].

Рішення про проведення слідчої (розшукової) дії є одним з різновидів кримінальних процесуальних рішень, прийнятих в ході діяльності відповідних посадових осіб з розслідування кримінальних правопорушень. Іноді для позначення процесуальних рішень використовується поняття кримінального процесуального акту: рішення – це наділений у встановлену процесуальну форму правовий акт, в якому орган розслідування, прокурор або суд в межах своєї компетенції у визначеному законом порядку дають відповіді на виникаючі у кримінальному провадженні правові питання і висловлюють владне волевиявлення про дії, що впливають із встановлених обставин та приписів закону, спрямованих на досягнення завдань кримінального судочинства [95, с. 114].

Як вдало зазначив І. С. Войтович, у кримінальному судочинстві процесуальне рішення про проведення слідчої (розшукової) дії оформляється, як правило, у вигляді постанови чи ухвали та є належним зовнішнім оформленням і способом закріплення в матеріалах кримінального провадження усного рішення про проведення слідчої (розшукової) дії, або ж служить як клопотання формою звернення до суду для отримання дозволу на проведення слідчої (розшукової) дії. Навіть якщо закон не вимагає винесення

постанови, опосередковано прийняття рішення про проведення слідчої (розшукової) дії, це не означає, що відсутній акт прийняття слідчим такого рішення. Як продукт розумової діяльності він присутній, але не вдягається у форму постанови [19, с. 333–334].

У той же час, деякі процесуальні рішення не мають письмової форми і отримують своє вираження за допомогою процесуальних дій [55, с. 31].

В. І. Галаган вірно зазначив, що кожна слідча дія є дією процесуальною, яка не лише зазначається, але й детально врегульовується у чинному КПК України. Разом з тим, при віднесенні процесуальних дій до слідчих залишилися суперечливі і невизначені положення [20, с. 1].

Процесуальні дії – це дії, спрямовані на виконання завдань кримінального провадження на різних стадіях кримінального процесу, проведення яких забезпечується силами, засобами кримінального провадження на підставах і в порядку, передбачених кримінальним процесуальним законодавством [81].

Процесуальні дії слід розглядати як у широкому, так і у вузькому аспекті. Усі дії, передбачені КПК України є процесуальними. І слідчі (розшукові) дії, у свою чергу, є різновидом процесуальних дій у широкому розумінні цього поняття. Проте, слідчі (розшукові) дії, як правило, складаються з комплексу окремих дій, спрямованих на досягнення визначеної законом мети.

Отже, слід розмежовувати процесуальні дії у широкому розумінні цього поняття, які мають відокремлену мету, процесуальні підстави, порядок їх проведення і суб'єктний склад, і процесуальні дії, що є складовими слідчих (розшукових) дій, які є взаємопов'язаними між собою і спрямованими на досягнення загальної мети, визначеної у ст. 223 КПК України [108].

В КПК України відсутнє нормативне визначення поняття «заходів забезпечення кримінального провадження». Водночас, в ч. 1 ст. 131 КПК України зазначено мету їх застосування, а саме, для досягнення дієвості цього провадження [57].

Згідно ч. 2 ст. 131 КПК України заходами забезпечення кримінального провадження є:

- 1) виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик і привід;
- 2) накладення грошового стягнення;
- 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;
- 4) відсторонення від посади;
- 4-1) тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;
- 5) тимчасовий доступ до речей і документів;
- 6) тимчасове вилучення майна;
- 7) арешт майна;
- 8) затримання особи;
- 9) запобіжні заходи [57].

На думку О. В. Авраменко, Р. І. Благути та А. Я. Хитри, під заходами забезпечення кримінального провадження слід розуміти передбачені кримінальним процесуальним законом засоби державно-правового примусу, що застосовуються уповноваженими державними органами та посадовими особами у встановленому законом порядку до підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка та інших осіб, котрі залучаються до сфери кримінальної процесуальної діяльності, з метою запобігання та припинення їхніх неправомірних дій, забезпечення виявлення та закріплення доказів і досягнення дієвості кримінального провадження [1, с. 7].

Заходи забезпечення кримінального провадження вчені пропонують класифікувати за різними критеріями, зокрема:

– за цілями застосування: заходи, що забезпечують участь підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні, та виконання ними процесуальних обов'язків (запобіжні заходи). Ці заходи пов'язані із суттєвим обмеженням свободи підозрюваного, обвинуваченого, мають специфічну мету та особливий порядок застосування; заходи, що забезпечують отримання засобів доказування (виклик слідчим, прокурором, судовий виклик, тимчасовий доступ до речей і документів тощо). На відміну

від запобіжних, завдання цих заходів полягає у забезпеченні слідчому та суду можливості виявити, вилучити та дослідити докази; заходи, що спрямовані на забезпечення законного порядку під час провадження в справі (привід, накладення грошового стягнення, відсторонення від посади); заходи із забезпечення цивільного позову та можливої конфіскації майна (тимчасове вилучення майна, арешт майна тощо);

– за часом дії: заходи, що тривають упродовж певного часу (запобіжні заходи, відсторонення від посади, арешт майна тощо); заходи, які є короткочасними (тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна, привід тощо);

– за підставами застосування: заходи, що застосовуються у зв'язку з невиконанням процесуальних обов'язків (привід, запобіжні заходи тощо); заходи, які застосовуються незалежно від процесуального правопорушення (тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна);

– за режимом обмеження прав і свобод людини: заходи, пов'язані з ізоляцією особи (тримання під вартою, домашній арешт, затримання особи); заходи, не пов'язані з ізоляцією особи (накладення грошового стягнення, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, особиста порука, застава тощо) [56, с. 165].

Главою 24-1 КПК України не встановлено будь-яких особливостей щодо порядку оскарження підозрюваним, стосовно якого здійснюється спеціальне досудове розслідування (*in absentia*), ухвали слідчого судді про обрання запобіжного заходу. У цьому випадку застосовуються загальні правила, визначені КПК України, стосовно строків оскарження таких ухвал [57].

Правило початку перебігу строку «з дня отримання копії судового рішення» не застосовується в разі оскарження ухвал слідчого судді, постановлених за викликом особи, але без її участі. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери

розповсюдження підозрюваний вважається належним чином ознайомленим з її змістом [105; 92, с. 3].

В науковій літературі тривають дискусії стосовно дотримання балансу між обсягом процесуальних прав сторони захисту та сторони обвинувачення. Так, представники сторони захисту часто скаржаться на переважання обсягу процесуальних прав у сторони обвинувачення.

На думку К. Є. Лисенкової, оскільки повна рівність прав сторін неможлива, тому що сторони обвинувачення та захисту мають різний процесуальний статус: сторона обвинувачення діє від імені держави та має більш широкі повноваження порівняно із стороною захисту, кожен учасник кримінального провадження наділений процесуальними правами та має процесуальні обов'язки, які відповідають його процесуальному статусу [64].

У відповідності до норм КПК України сторона захисту, до якої в тому числі входить підозрюваний, не наділена правами щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Однак, представники сторони захисту можуть брати участь у їх проведенні (зокрема такі права передбачені пунктами 9-11 ч. 3 ст. 42, ч. 5 ст. 44, частини 4, 5 ст. 46 КПК України).

Так, С. О. Ковальчук наголошує, що активна участь захисника у слідчих діях шляхом постановки запитань їх учасникам і заявлення клопотань щодо порядку виконання тієї або іншої слідчої дії чи необхідності її доповнення дасть змогу захиснику спрямувати свою діяльність на встановлення обставин, які повністю або частково спростовують обвинувачення, виключають чи пом'якшують кримінальну відповідальність обвинуваченого, послідовно формуючи позицію захисту для її подальшого викладення суду [48, с. 112].

Згідно з ч. 3 ст. 223 КПК України слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені.

Перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права і обов'язки, передбачені КПК України, а також відповідальність, встановлена законом [57].

Д. В. Коперсак стверджує, що при спеціальному досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень відсутність підозрюваного повинна трактуватися як його заперечення на будь-які процесуальні дії слідчого, прокурора у даному кримінальному провадженні щодо нього, його незгоду на вилучення майна, обшук, огляд, допит та інші процесуальні дії щодо нього, його повне заперечення вини у вчиненні інкримінованого йому правопорушення [51, с. 29].

Не можемо погодитись з таким висновком вченого Д. В. Коперсака, оскільки внаслідок проведення слідчих та процесуальних дій можуть бути встановлені фактичні обставини, які можуть свідчити на користь підозрюваного, а також можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого або сприяти пом'якшенню покарання.

На думку судді ВАКС О. О. Кравчука та судді Дарницького районного суду міста Києва М. С. Бондаренко, питання про спеціальне досудове розслідування порушують на більш пізніх етапах, у випадку, коли слідчий і прокурор дійшли висновку про можливість повідомлення певній особі про підозру, однак вона переховується від українських органів досудового розслідування чи суду на тимчасово окупованій території України, на території держави-агресора, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошена у міжнародний розшук. Спеціальне досудове розслідування, як вважається, є альтернативою зупинення кримінального провадження у випадку оголошення розшуку підозрюваного (статті 280–281 КПК України) [53; 90].

Вважається, що процесуальні права певного суб'єкта кримінального процесу є предметом кримінально-процесуальних гарантій цих прав [87, с. 61].

На думку О. В. Бауліна та О. В. Мазур, права підозрюваного не можна розглядати як процесуальні гарантії цих же прав. Під процесуальними гарантіями, на відміну від процесуальних прав, слід розуміти передбачені кримінальним процесуальним законом правові вимоги, за допомогою яких суб'єкту процесуальних відносин забезпечується реальна можливість використання наданих йому прав та їх охорона [11, с. 5–6].

Процесуальні гарантії діють і в тих випадках, коли процесуальні права підозрюваного не були чи не можуть бути реалізовані. Звідси вбачається, що гарантіями прав підозрюваного виступають не самі права, а спеціально закріплені в законі правові вимоги, призначення і мета яких полягає в охороні прав підозрюваного [71, с. 109].

Що стосується реалізації прав підозрюваного під час проведення слідчих (розшукових) дій та застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження, то вимога такого характеру закріплена в ч. 2 ст. 7 КПК України, згідно з якою зміст та форма кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*) повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей, встановлених законом [57].

У ч. 1 ст. 9 КПК України міститься невичерпний перелік суб'єктів (суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади), які під час кримінального провадження зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства [57].

2.3. Реалізація прав підозрюваного на етапі прийняття рішення за результатами спеціального досудового розслідування

Зміст та форма спеціального досудового розслідування та рішення, які приймаються за його результатами, мають відповідати загальним засадами кримінального провадження, а також враховувати специфіку, що визначається главою 24-1 КПК України.

Абзацом 2 ч. 2 ст. 7 КПК України виокремлено найбільш важливі права підозрюваного чи обвинуваченого, для дотримання яких сторона обвинувачення зобов'язана використати всі передбачені законом можливості.

За наслідками аналізу рішень слідчих суддів за період 2018-2023 років про задоволення та відмову в задоволенні клопотань слідчих, прокурорів про здійснення спеціального досудового розслідування з'ясовано, що слідчі судді в більшості випадків досліджують та зазначають про те, що органом досудового розслідування дотримано права підозрюваного, що перелічені в абзаці 2 ч. 2 ст. 7 КПК України, що додатково підкреслює їх надзвичайну важливість. Водночас варто наголосити, що ще значна частина прав підозрюваного, обвинуваченого, окрім іншого міститься в ст. 42 КПК України.

Строки досудового розслідування, що визначені в ст. 219 КПК України та відповідно їх продовження не мають якихось особливостей у кримінальних провадженнях *in absentia* в порівнянні з кримінальними провадженнями, де підозрюваний присутній.

В основному, спеціальне досудове розслідування закінчується зверненням до суду з обвинувальним актом. При цьому, за наявності для того підстав, наведених у пунктах 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8 ч. 1 ст. 284 КПК України, не виключається можливість прийняття прокурором рішення про закриття кримінального провадження, а також зміна спеціального режиму досудового розслідування на загальний, якщо підозрюваний, стосовно якого воно здійснювалося, був затриманий або добровільно з'явився до органу

досудового розслідування, що передбачено у ч. 5 ст. 297-4 КПК України [80, с. 43].

У відповідності до вимог ч. 2 ст. 283 КПК України, прокурор зобов'язаний у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій:

- 1) закрити кримінальне провадження;
- 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру [57].

Частиною 3 ст. 283 КПК України передбачено, що відомості про закінчення досудового розслідування вносяться прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань [57].

Відповідно до ч. 1 ст. 290 КПК України, визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування [57].

Згідно із частинами 2, 3 ст. 290 КПК України, прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання. Прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини,

документи або копії з них, а також надати доступ до приміщення або місця, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем держави, і прокурор має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді. Відкриття матеріалів досудового розслідування, що містяться в інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування, здійснюється шляхом надання доступу до них або надання електронних копій таких матеріалів, засвідчених в установленому порядку [57].

Повний доступ до зібраних під час досудового розслідування матеріалів є гарантією забезпечення змагальності процесу та складовою конституційного права особи, щодо якої здійснюється провадження на захист. Так, право на ознайомлення з усіма матеріалами досудового розслідування гарантує реалізацію конституційного права підозрюваного на отримання інформації, зокрема, щодо суті пред'явленого обвинувачення та стану розгляду справи, а також забезпечує підозрюваному чи його захиснику можливість підготувати захист від пред'явленого обвинувачення [209].

Розкриття усіх доказів є обов'язком сторони обвинувачення та є запорукою справедливого судового розгляду. Доступ до зібраних під час досудового розслідування матеріалів є гарантією забезпечення змагальності процесу та права на захист особи, щодо якої здійснюється провадження. Сторона захисту, зокрема, повинна бути обізнаною та мати доступ до всіх доступних доказів, оскільки це необхідно для забезпечення рівності сторін. Якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази (ч. 12 ст. 290 КПК України) [207].

Разом з цим, право на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження не є абсолютним. Таке право має реалізовуватися без зловживань і без шкоди для кримінального провадження. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування в межах розумних строків відповідає завданням кримінального провадження та засаді розумних строків. Це, з одного боку, забезпечує реалізацію процесуальних прав сторони захисту, а з

іншого – вимагає від особи відповідальної поведінки, зумовленої законними потребами, інтересами інших осіб (зокрема, потерпілого) та суспільства в цілому [167].

У разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них, зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого сторона кримінального провадження вважається такою, що реалізувала своє право на доступ до матеріалів (ч. 10 ст. 290 КПК України) [57].

КПК України не містить переліку підстав, за яких поведінка сторони кримінального провадження може вважатися зволіканням при реалізації права на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, до яких їй надано доступ в порядку ст. 290 КПК України. Поняття «зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ» є оціночною категорією, а тому, в кожному випадку питання про його наявність чи відсутність вирішується в залежності від конкретних обставин провадження, зокрема, умов надання доступу до матеріалів досудового розслідування [209].

У рішенні у справі «Броуган та інші проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ зазначив, що очевидно, для кожної справи буде свій прийнятний строк, і встановлення кількісного обмеження, чинного для будь-якої ситуації, було б штучним. Суд неодноразово визнавав, що неможливо тлумачити поняття розумного строку як фіксовану кількість днів, тижнів тощо. Таким чином, у кожній справі постає питання оцінки, що залежатиме від конкретних обставин [145].

Питання адекватності часу і можливостей, наданих обвинуваченому, слід вирішувати в контексті обставин кожної конкретної справи [149].

З урахуванням положень ст. 28, 42, ч. 1, 10 ст. 290 КПК України для встановлення факту зволікання при ознайомленні із матеріалами досудового розслідування слідчому судді належить враховувати: обсяг матеріалів

досудового розслідування; складність провадження; умови доступу до матеріалів; критерії для визначення розумності строку, зокрема, поведінку учасників кримінального провадження, вплив зволікання на реалізацію процесуальних прав і обов'язків інших учасників кримінального провадження.

У контексті встановлених обставин, слідчий суддя зазначає, що не розцінює встановлення строку для ознайомлення з матеріалами як прояв кримінальної процесуальної відповідальності, а саме відповідальності конкретного представника сторони кримінального провадження. У слідчого судді виникає право встановити такий строк за умови констатації зволікання з боку учасників кримінального провадження з ознайомленням. Цей наслідок не є санкцією, оскільки при встановленні строку не відбувається звуження чи обмеження обсягу прав суб'єкта кримінального процесу, стосовно якого постановлено таку ухвалу. Він і надалі має повне право на доступ до усіх матеріалів, зібраних процесуальним опонентом, проте протягом обмеженого строку [206].

Так, слідчий суддя Вищого антикорупційного суду в ухвалі від 22 червня 2023 року у справі № 991/5199/23 за наслідками розгляду клопотання детектива Національного антикорупційного бюро України, погодженого прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Офісу Генерального прокурора, окрім іншого зазначила, що прокурор у кримінальному провадженні доручив детективам, які здійснюють досудове розслідування повідомити підозрюваним та їх захисникам про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів кримінального провадження (у даному кримінальному провадженні здійснювалось спеціальне досудове розслідування).

Відповідно до ст.ст. 42, 133, 135, 297-5 КПК України захиснику підозрюваного ОСОБА_7, щодо якого здійснюється спеціальне досудове розслідування, адвокату ОСОБА_4 09.06.2023 для повідомлення підозрюваного скеровано повістку про його виклик на 11 год. 00 хв.

14.06.2023 для участі в процесуальних діях, пов'язаних з виконанням вимог ст.ст. 290, 293 КПК України (ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, отримання обвинувального акту та реєстру матеріалів досудового розслідування). Також повістку направлено 08.06.2023 поштовим зв'язком на адреси реєстрації та проживання підозрюваного і розміщено 10.06.2023 в розділі оголошення газети «Урядовий кур'єр».

Повідомлення про завершення досудового розслідування підозрюваному ОСОБА_7 направлено засобами поштового зв'язку на адреси: місця його реєстрації АДРЕСА_1 та місця проживання АДРЕСА_2, також додатково у мобільному додатку за номером телефону НОМЕР_1, який повідомила захисник.

Під час розгляду вказаного клопотання слідчий суддя дійшов висновку про належне повідомлення детективом сторону захисту про завершення досудового розслідування у кримінальному провадженні та можливість реалізації стороною захисту права на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування в порядку ст. 290 КПК України [209].

Крім цього, варто відзначити позитивну практику детективів Національного антикорупційного бюро України та прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Офісу Генерального прокурора при виконанні вимог ст. 290 КПК України, окрім безперешкодного доступу до кримінального провадження у приміщенні Національного бюро, надання стороною обвинувачення стороні захисту можливості отримати електронні копії матеріалів досудового розслідування, в тому числі скан-копії томів кримінального провадження.

Така практика суттєво спрощує стороні захисту можливість вивчення матеріалів кримінального провадження та в подальшому підготовку до судових засідань, також дослідження письмових доказів під час судового розгляду по суті.

В таких випадках слідчі судді, на нашу думку, приходять до правильних висновків щодо створення стороною обвинувачення умов для

ефективного, зручного та швидкого ознайомлення із матеріалами досудового розслідування та забезпечення засад розумності строків у кримінальному провадженні.

Згідно ч. 4 ст. 110 КПК України обвинувальний акт є процесуальним рішенням, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування. Обвинувальний акт повинен відповідати вимогам, передбаченим у статті 291 КПК України [57].

Обвинувальний акт є підсумковим процесуальним рішенням у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування, яким прокурор підбиває підсумок проведеного досудового розслідування, визнає, що докази винуватості підозрюваного є належними, допустимими, достовірними, їх сукупності досить для доведення винуватості особи в суді [240, с. 213].

На думку Туркота М.С., вивчаючи матеріали досудового розслідування, прокурор повинен надати їм оцінку не лише на предмет повноти доказів, а й з точки зору обґрунтованості прийнятого слідчим рішення про наявність складу інкримінованого злочину з огляду на ознаки малозначності діяння (ч. 2 ст. 11 КК України). При цьому, треба враховувати, що відповідно до ст. 94 КПК України, до прийняття рішення про відкриття матеріалів іншій стороні слідчий та прокурор – процесуальний керівник – зобов'язані за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінити кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття процесуального рішення про початок виконання вимог ст. 290 КПК України. При цьому, оцінка доказів на предмет їх належності, допустимості, достовірності, достатності є правом (одночасно й обов'язком) лише слідчого, прокурора, слідчого судді та суду. Інші учасники досудового розслідування

та судового провадження (включаючи сторону захисту) не є суб'єктами оцінки доказів [179, с. 236].

Вчені Нор В.Т. та Луцик В.В. вдало підкреслили, що прийняття прокурором рішення про затвердження обвинувального акта і направлення кримінального провадження до суду означає солідаризацію прокурора з висновками органів досудового розслідування. Затверджуючи обвинувальний акт, прокурор бере на себе всю повноту відповідальності за правильність розслідування кримінального провадження [89, с. 66].

У випадку завершення спеціального досудового розслідування скеруванням обвинувального акту до суду, в прокурора немає обов'язку надавати його копію, копію цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування підозрюваному під розписку, як це передбачено п. 3 ч. 4 ст. 291, ч. 1 ст. 293 КПК України). В цьому випадку вказані копії процесуальних документів вручаються лише захиснику.

Висновки до розділу 2

1. Обґрунтовано, що при розгляді слідчим суддею клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування повинен застосовуватись стандарт доказування «обґрунтованої підозри».

Враховуючи рівень обмеження прав, свобод та інтересів людини саме такий стандарт доказування (переконання), що є одночасно менш вимогливим щодо обґрунтування ніж стандарт «поза розумним сумнівом» та більш вимогливим ніж стандарт «достатніх підстав (доказів)», доцільно застосовувати слідчим суддям під час перевірки доказів для підозри особи щодо якої подано клопотання у вчиненні кримінального правопорушення.

За наслідками проведеного аналізу підстав для винесення слідчими суддями ухвали про відмову в задоволенні клопотання про здійснення

спеціального досудового розслідування з'ясовано, що підстава «необґрунтованості підозри» вказана у 42 ухвалах із 105 ухвал, що становить 40 % від загальної кількості.

2. Доведено позицію, що звернення до слідчого судді із клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування не потребує попереднього відновлення досудового розслідування.

Підготовка та погодження клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, надсилання до суду та його розгляд слідчим суддею не є дією, спрямованою на одержання та перевірку доказів чи створення фактичних даних у кримінальному провадженні, а тому не потребує попереднього відновлення досудового розслідування.

3. Обґрунтовано доцільність передбачити можливість, за певним умов, оскарження судового рішення, яким надано дозвіл на здійснення спеціального досудового розслідування.

З урахуванням наявності в сторони обвинувачення права оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування, з метою забезпечення рівності сторін доцільно надати аналогічне право стороні захисту щодо протилежного за змістом судового рішення.

4. Встановлено, що в більшості випадків слідчі судді відмовляють у наданні дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування з підстав, що чітко визначені в ч. 1 ст. 297-4 КПК України (якщо прокурор, слідчий не доведе, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук) та в ч. 2 ст. 297-4 КПК України (наявність достатніх доказів для підозри особи щодо якої подано клопотання у вчиненні кримінального правопорушення). Водночас, в судовій практиці віднайдено низку судових рішень, в яких як підстави для відмови зазначені твердження, що прямо не

передбачені КПК України, а впливають лише із загальних засад. Зазначені висновки доцільно враховувати при підготовці відповідних клопотань.

5. З'ясовано, що жодних обмежень стосовно проведення слідчих (розшукових) дій та заходів забезпечення кримінального провадження під час спеціального досудового розслідування чинний КПК України не передбачає.

Водночас, у відповідності до норм КПК України сторона захисту, до якої в тому числі входить підозрюваний, не наділена правами щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Однак, представники сторони захисту можуть брати участь у їх проведенні (зокрема такі права передбачені пунктами 9-11 ч. 3 ст. 42, ч. 5 ст. 44, частини 4, 5 ст. 46 КПК України).

Обґрунтовано заперечення позиції науковців, які вважають, що при спеціальному досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень відсутність підозрюваного повинна трактуватися як його заперечення на будь-які процесуальні дії слідчого, прокурора у даному кримінальному провадженні щодо нього, його незгоду на вилучення майна, обшук, огляд, допит та інші процесуальні дії щодо нього, його повне заперечення вини у вчиненні інкримінованого йому правопорушення.

Аргументовано висновок, що за наслідками проведення слідчих та процесуальних дій можуть бути встановлені фактичні обставини, які можуть свідчити на користь підозрюваного, а також можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого або сприяти пом'якшенню покарання.

РОЗДІЛ 3

РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ОБВИНУВАЧЕНОГО ПІД ЧАС СПЕЦІАЛЬНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

3.1. Реалізація прав відсутнього обвинуваченого під час підготовчого судового засідання

Як слідує з п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК України, підготовче судове провадження є невід'ємною складовою частиною кримінального провадження у суді першої інстанції [57].

Підготовче судове засідання в судовому провадженні у першій інстанції є обов'язковою і самостійною стадією кримінального процесу, в якій суд визначає можливість на законних підставах призначати кримінальне провадження до судового розгляду. Підставою для проведення такого засідання має бути надходження до суду одного з наступних матеріалів: обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності. Ніякі інші документи не можуть бути підставою для призначення підготовчого судового засідання [59, с. 666].

Стадія підготовчого провадження займає проміжне положення між досудовим розслідуванням, стосовно якого вона має контрольний характер, і судовим розглядом, стосовно якого вона має організуючий характер, а також служить «процесуальним фільтром» – покликана не допускати в судовий розгляд кримінальні провадження, що підлягають закриттю чи по яких складенні не у відповідності із вимогами кримінального процесуального закону обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру, клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності [171].

Основними кримінально-процесуальними функціями, які реалізуються судом на стадії підготовчого провадження, є правосуддя і судовий контроль. Правосуддя є основною кримінально-процесуальною функцією, яку здійснює суд через реалізацію у встановленій законом процесуальній формі повноважень щодо з'ясування обставин, які підлягають доказуванню, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, і вирішення обвинувачення по суті з ухваленням законного, обґрунтованого і справедливого судового рішення [141, с. 201].

Як вдало зазначила І. В. Гловюк, судовий контроль може розглядатися не тільки як функція слідчого судді, а й як функція, що здійснюється слідчим суддею (у досудовому провадженні) та судом (у підготовчому судовому провадженні, судовому розгляді, судово-контрольних стадіях кримінального провадження) [24, с. 113].

На думку Н. С. Стефанів, визначення назви «підготовче провадження» через категорію «провадження» ставить його на одну сходинку поряд із судовим провадженням, не є досить виваженим і ускладнює розуміння системи кримінального провадження та стадійності кримінального процесу [171].

За твердженням Л. М. Лобойка, стадії є структурними елементами кримінального процесу, що відображають його динаміку. Завдання стадії – це наперед визначений, запланований для виконання обсяг процесуальної діяльності, яку необхідно здійснити для досягнення мети кримінального процесу. Кожна стадія забезпечує виконання своїх завдань, що в кінцевому підсумку має наслідком виконання завдань кримінального процесу [65, с. 21].

Виходячи зі змісту ч. 3 ст. 314 та ст. 315 КПК України, у підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти обмежене коло рішень та вирішити питання, пов'язані з призначенням кримінального провадження до судового розгляду [57].

На думку Н. П. Сизої, до системи завдань, які виконуються судом у стадії підготовчого провадження, належать:

- 1) перевірка відповідності процесуальних документів, поданих прокурором, вимогам кримінального процесуального закону;
- 2) розгляд скарг та клопотань учасників кримінального провадження;
- 3) з'ясування наявності підстав для завершення кримінального провадження;
- 4) встановлення відсутності порушень вимог кримінального процесуального закону, що перешкоджають призначенню судового розгляду;
- 5) вирішення питань, пов'язаних із підготовкою до судового розгляду [140].

Виконання судом зазначених завдань у стадії підготовчого провадження дає можливість уникнути безпідставного призначення судового розгляду й спрямоване на забезпечення повного, всебічного і об'єктивного з'ясування обставин та перевірки їх доказами, а також ухвалення законного, обгрунтованого і справедливого судового рішення [140].

Під час підготовчого судового засідання, суд не вправі оцінювати процесуальні дії (бездіяльність) та рішення органу досудового розслідування, в тому числі щодо повідомлення особі про підозру або зміну раніше повідомленої підозри у вчиненні злочину, правильність визнання певної особи потерпілою чи проведення органом досудового розслідування допиту свідка, оскільки відповідно до ст.ст. 314-316 КПК України з'ясування таких обставин виходить за межі компетенції суду на стадії підготовчого провадження, такі обставини можуть бути досліджені під час судового розгляду [194].

Відповідно до ч. 2 ст. 314 КПК України, підготовче судове засідання відбувається за участю обвинуваченого (крім випадків, коли здійснювалося спеціальне досудове розслідування), що, в свою чергу, відповідає гарантіям, закріпленим, міжнародними нормативно-правовими актами в сфері захисту прав людини [57].

Водночас, незважаючи на здійснення спеціального досудового розслідування у кримінальному провадженні, суд не зобов'язаний

автоматично призначати спеціальне судове провадження, оскільки стороною обвинувачення потрібно саме довести наявність обставин, що передбачені в ч. 3 ст. 323 КПК України, які б дозволяли призначити спеціальне судове провадження.

У рішеннях ЄСПЛ у справах «Колоцца проти Італії» від 12 лютого 1985 року; «F.C.V. проти Італії» від 28 серпня 1991 року; «Т. проти Італії» від 12 жовтня 1992 року; «Пуатрімоль проти Франції» від 23 листопада 1993 року; «Кромбах проти Франції» від 13 лютого 2001 року; «Меденіца проти Швейцарії» від 14 червня 2001 року; «Шомоді проти Італії» від 18 травня 2004 року; «Да Лус Домінгеш Ферейра проти Бельгії» від 24 травня 2007 року відзначається, що здійснення судового провадження за відсутності обвинуваченого не суперечить вимогам ст. 6 ЄКПЛ, в якій закріплене право кожного на справедливий суд, коли немає підстав вважати, що обвинувачений не був належно повідомлений про розпочате щодо нього судове провадження; якщо він згодом може домогтися ухвалення нового судового рішення за його участі, в якому містилася б оцінка обґрунтованості висунутих проти нього обвинувачень, а також при дотриманні інших гарантій його конвенціональних прав [201].

М. В. Мазуром, Д. О. Шумейко та іншими науковцями неодноразово наголошувалось на необхідності внесення змін до КПК України щодо можливості проведення підготовчого судового засідання за відсутності обвинуваченого [68; 241].

Інститут спеціального кримінального провадження з'явився в кримінальному процесі України ще в 2014 році, однак, відповідні зміни до абзацу 1 частини другої ст. 314 КПК України щодо можливості проведення підготовчого судового засідання за відсутності обвинуваченого внесено лише в квітні 2021 року, що нарешті усунуло певну неузгодженість між різними нормами КПК України щодо регулювання цього питання.

На думку Д. О. Шумейка, доцільно розглядати клопотання про здійснення спеціального судового провадження під час підготовчого

провадження та задля узгодження змісту правової норми, потрібно також у числі рішень, які можуть бути прийняті у підготовчому судовому засіданні передбачити рішення про здійснення спеціального судового провадження, додавши п. 7 до ч. 3 ст. 314 КПК України у такій редакції: 7) призначити спеціальне судове провадження. Крім цього, вчений пропонує віднести питання щодо здійснення спеціального судового провадження до питань, які мають бути розв'язані під час підготовки до судового розгляду [241, с. 286–287; 243, с. 609, 611].

На нашу думку, доцільніше внести зміни в п. 5 ч. 3 ст. 314 КПК України, виклавши його в такій редакції: «5) призначити судовий розгляд (у випадку здійснення спеціального досудового розслідування та надходження клопотання прокурора, до якого додано матеріали про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження – спеціальне судове провадження) на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру» [42, с. 904].

Так, відповідно до ухвали Приморського районного суду міста Одеси від 11.10.2016 у справі № 385/619/16-к колегія суддів, розглянувши в підготовчому судовому засіданні клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження, задовольнила його та визначила здійснювати спеціальне судове провадження у кримінальному провадженні. Крім цього, у вказаній ухвалі суду від 11.10.2016 зазначено, що відповідно до ч. 3 ст. 323 КПК України, судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у частині другій статті 297-1 КПК України, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук [205].

За наявності таких обставин за клопотанням прокурора, до якого додаються матеріали про те, що обвинувачений знав або повинен був знати

про розпочате кримінальне провадження, суд постановляє ухвалу про здійснення спеціального судового провадження стосовно такого обвинуваченого. З клопотання прокурора та реєстру матеріалів досудового розслідування вбачається, що ОСОБА_5 притягується до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України, переховуються від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міжнародний розшук. Обвинувачений в підготовчє судове засідання не з'являється, неодноразово викликався в порядку, передбаченому ч. 3 ст. 323 КПК України. За таких обставин і наявні правові підстави, передбачені ч. 3 ст. 323 КПК України для здійснення спеціального судового провадження стосовно обвинуваченого [205].

Водночас, існує також протилежна практика судів з цього питання. Зокрема, згідно ухвали Оболонського районного суду м. Києва від 16.06.2017 у справі № 756/4855/17, постановленої за наслідками проведення підготовчого судового засідання на підставі обвинувального акту, зазначено, що підстави для здійснення спеціального судового провадження стосовно обвинуваченого на даний час відсутні, оскільки дане питання може бути предметом розгляду під час судового розгляду справи [202].

Також аналогічна позиція з додатковою аргументацією, що стосується розміщення статей у відповідній главі КПК України висловлена в ухвалі Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 24.05.2023 у справі № 335/973/23. Так, слідчий суддя окрім іншого зазначив, що з огляду на те, що підстави та порядок ухвалення судом рішення про здійснення спеціального судового провадження визначені ст. 323 КПК України, яка міститься в главі 28 КПК України «Судовий розгляд», суд доходить висновку, що клопотання прокурора є передчасним та підлягає вирішенню саме на стадії судового розгляду [203].

Враховуючи викладене, з метою процесуальної економії та виконання завдань кримінального провадження, підтримуємо позицію Д. О. Шумейка

щодо доцільності розгляду питання про наявність підстав для здійснення спеціального судового провадження під час підготовчого судового засідання. Одним із питань, пов'язаних із підготовкою до судового розгляду є розгляд клопотань учасників судового провадження, в тому числі про допит певних осіб, дослідження доказів або вчинення інших процесуальних дій [42, с. 905].

Важливо звернути увагу, що відхилення судом клопотань учасників судового провадження про допит певних осіб, дослідження доказів або вчинення інших процесуальних дій на підтвердження чи спростування обставин, з'ясування яких могло мати істотне значення для ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення, згідно з вимогами п. 1 ч. 1 ст. 410 КПК України визнається неповнотою судового розгляду та є підставою для скасування або зміни судового рішення при розгляді справи в суді апеляційної інстанції [135].

Ми підтримуємо позицію, висловлену в ухвалі ВАКС від 16 вересня 2021 року у справі № 991/5521/21, згідно з якою суд відхиляє доводи сторони захисту про неможливість ухвалення рішення про здійснення спеціального судового провадження у підготовчому судовому засіданні, оскільки відповідно до частини другої ст. 314 КПК України підготовче судове засідання відбувається згідно з правилами, передбаченими КПК України для судового розгляду, а ст. 350 КПК України визначає, що під час судового розгляду суд розглядає клопотання учасників судового провадження, і розгляд клопотання про здійснення спеціального судового провадження не є виключенням з цих правил [195].

О. В. Бабаєва зазначає, що належне повідомлення підозрюваного чи обвинуваченого про місце і час проведення процесуальних дій з його участю є одним із міжнародних стандартів судового розгляду за відсутності обвинуваченого. Засоби його забезпечення передбачені абзацом 5 ч. 3 ст. 323 КПК України, з положень якого випливає, що у підготовчому судовому провадженні *in absentia* суд має вирішити питання про належне повідомлення

обвинуваченому про місце і час проведення підготовчого судового засідання та судового розгляду з його участю [8, с. 171].

При цьому, суд має забезпечити одночасно три форми інформування обвинуваченого про спеціальне судове провадження:

1) направлення обвинуваченому повістки про виклик за останнім відомим місцем його проживання чи перебування. Це традиційний спосіб інформування, для забезпечення якого суд має встановити останнє місце проживання чи перебування обвинуваченого, яке є достовірно відомим;

2) направлення захиснику процесуальних документів, що підлягають врученню обвинуваченому, у т. ч. копії ухвали суду про призначення спеціального судового провадження. Це правило випливає з того, що у спеціальному судовому провадженні захисник замінює собою обвинуваченого. Крім того, він може мати засоби комунікації з підзахисним і таким чином проінформувати його про зміст і значення відповідних процесуальних документів. Однак, задля виконання цієї вимоги судом повинна бути встановлена і забезпечена участь захисника у спеціальному судовому провадженні;

3) опублікування інформації про такі документи та повістки про виклик обвинуваченого у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження. Таким чином, інформація доводиться до необмеженого кола осіб, в тому числі до самого обвинуваченого [8, с. 171].

На думку судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду М. В. Мазура, повідомлення про зміст обвинувачення та дату й місце судового розгляду мають передбачати інформування не через засоби масової інформації, а через Інтернет, а також усіма доступними засобами, включаючи месенджери, профілі в соціальних мережах, телефонні дзвінки з проведення експертизи голосу тощо; крім того, про зміст обвинувального акта та першу дату судового засідання обвинуваченого має інформувати сторона обвинувачення, а в повідомленні має бути довідкова інформація про те, як і де дізнатися про наступні судові засідання або як зв'язатися з

представниками сторони обвинувачення чи суду для реалізації своїх прав [68].

Частково можна погодитись з вказаною думкою судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду М. В. Мазура, однак необхідно враховувати, що першочергово потрібно виконати вимоги КПК України щодо надсилання відповідних повідомлень, а месенджери використовувати як додаткові засоби для інформування підозрюваного, обвинуваченого [42, с. 907].

Доцільно звернути увагу на ухвалу слідчого судді Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 16 вересня 2022 року у справі № 335/1262/19, у якій зазначено, що повідомлення про завершення досудового розслідування у кримінальному провадженні від 15.03.2022 з повістками про виклик підозрюваних на 1, 2, 3, 4 серпня 2022 року були направлені слідчим на номери телефонів підозрюваних із застосуванням додатків для обміну повідомленнями «WhatsApp» та «Viber» 28 липня 2022 року, на підтвердження чого слідчим додано до клопотання рапорт з фототаблицями [215].

Рішення повідомити підозрюваних із застосуванням додатків для обміну повідомленнями «WhatsApp» та «Viber» слідчий обґрунтував відсутністю телефонного (голосового) зв'язку в місцях проживання підозрюваних. Відсутність телефонного (голосового) зв'язку в місцях проживання підозрюваних не заперечувалась стороною захисту. Слідчий суддя, розглядаючи відповідне клопотання, вірно зазначив, що встановивши, що підозрювані перебувають на тимчасово окупованій території України, дійшовши висновку про відсутність можливості вручення їм повідомлення про завершення досудового розслідування та повісток про виклик в порядку, передбаченому частинами 1, 2, 4 – 7 ст. 135 КПК України, слідчий мав б діяти у відповідності до приписів абзацу 1 ч. 8 ст. 135 КПК України. Виклик підозрюваного із застосуванням месенджерів є неналежним повідомленням

учасника кримінального провадження про виклик, оскільки такого порядку повідомлення процесуальним законом не передбачено [215].

Дана ухвала слідчого судді від 16 вересня 2022 року оскаржувалась прокурором в апеляційному порядку, однак Запорізький апеляційний суд залишив без змін ухвалу слідчого судді [200].

Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду під час розгляду касаційної скарги захисника засудженої зазначив, що зважаючи на специфіку спеціального досудового розслідування та судового провадження (*in absentia*), Верховний Суд приходить до висновку, що органом досудового розслідування були вжиті не тільки прямо передбачені кримінальним процесуальним законом заходи щодо інформування підозрюваної особи про здійснення кримінального провадження шляхом публікації відповідної інформації в ЗМІ та мережі Інтернет, але й додаткові заходи, які забезпечили ефективне інформування ОСОБА_7 (шляхом направлення листів на електронну пошту) [111].

На думку Д. О. Шумейка, дотепер єдиний, вичерпний перелік способів належного повідомлення ні у правових позиціях ЄСПЛ, ні у ЄКПЛ, а також інших нормативних документах міжнародного і національного права не сформульований, тому в кожному випадку доцільно визначати цей факт або його відсутність із урахуванням обставин провадження, а саме дій органів влади та поведінки особи, що повідомляється. Під час підготовчого судового засідання судом має бути використано всі можливі способи виклику обвинуваченого в судове засідання та констатовано, що обвинувачений не з'являється [243, с. 609].

Відповідно до п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК України обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, – з моменту прийняття відповідного процесуального рішення [57].

На думку І. В. Дубівки, головною проблемою, пов'язаною із участю захисника у таких провадженнях є неможливість безпосереднього спілкування адвоката з підзахисним. Якщо орієнтуватись на перелік процесуальних прав підозрюваного, які і визначають права адвоката під час здійснення захисту, то убачається, що їх реалізація потребує узгодження з підзахисним. Підзахисний має право і повинен впливати на визначення стратегії захисту. Інша проблема, на думку І. В. Дубівки – збирання доказів. Не маючи можливості контакту з підзахисним, адвокат позбавлений можливості вжити заходів для отримання доказів, які виправдовують підозрюваного і змушений орієнтуватись лише на докази сторони обвинувачення, що суперечить меті захисту [27, с. 135–136].

Н. П. Черняк та В. В. Рец у праві на захист виокремлюють наступні елементи: право особи захищати себе самостійно; а за певних обставин – право обирати захисника; право на безоплатну правову допомогу, якщо не має достатньо коштів або якщо цього вимагають інтереси правосуддя; право на практичну і ефективну правову допомогу взагалі [237, с. 243].

Відповідно до ч. 4 ст. 323 КПК України, якщо після постановлення ухвали про спеціальне судове провадження обвинувачений з'явився або був доставлений до суду, судовий розгляд продовжується з моменту постановлення такої ухвали згідно із загальними правилами, передбаченими КПК України. За клопотанням сторони захисту суд продовжує судовий розгляд з моменту з'явлення обвинуваченого в судовому засіданні та повторно досліджує окремі докази, які досліджувалися за відсутності обвинуваченого (якщо про таке дослідження доказів просить сторона захисту) [57].

Такий підхід законодавця до дослідження доказів видається правильним та раціональним. Водночас, такий механізм не здатний в повному обсязі запобігти можливому зловживанню стороною захисту щодо заявлення клопотань про дослідження всіх доказів, в тому числі тих, які вже були в повній мірі досліджені за відсутності обвинуваченого.

У випадку фізичної присутності обвинуваченого в судовому засіданні, вказане положення закону здатне в повній мірі забезпечити можливість реалізації, окрім інших права обвинуваченого брати участь у проведенні процесуальних дій та під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу.

Відповідно до ч. 2 ст. 31 КПК України, кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів лише за клопотанням обвинуваченого [57].

У зв'язку з цим, дуже важливим є питання про те чи може під час спеціального кримінального провадження захисник заявити клопотання про здійснення розгляду колегіально судом та чи може таке клопотання бути задоволеним [42, с. 908].

Так, суддя Дарницького районного суду міста Києва від 09 березня 2023 року у справі № 753/11042/22, проводячи підготовче судове засідання у кримінальному провадженні зазначив, що відповідно до ч. 4 ст. 46 КПК України захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів, передбачених ст. 50 КПК України, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду. З огляду на наведені положення кримінального процесуального закону, суд вважає, що право на розгляд кримінального провадження колегіально є виключним процесуальним правом обвинуваченого і не може бути доручено захиснику. Таким чином, клопотання захисника про розгляд кримінального провадження колегіально судом у складі трьох суддів, не підлягає задоволенню [196].

На нашу думку, доцільно наділити захисника правом, за відсутності обвинуваченого, звертатись із клопотанням про розгляд кримінального провадження колегіально судом у складі трьох суддів за наявності підстав, визначених у ч. 2 ст. 31 КПК України [42, с. 909].

В ході проведення дослідження щодо причин відмови судами в задоволенні клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження проаналізовано понад 100 ухвал за період з 2020 до 2023 року. Із вказаних ухвал вбачається, що вказані підстави для відмови доречно умовно поділити на 9 окремих груп, а саме:

– не доведення прокурором, що обвинувачений переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та оголошений в міжнародний розшук (ч. 3 ст. 323 КПК України) – № 1 – 15 ухвал; не доведено, що обвинувачений переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності № 2 – 47 ухвал; не доведено, що обвинувачений оголошений в міжнародний розшук – № 3 – 3 ухвали;

– не доведено, що обвинувачений недвозначно відмовився від свого права прибути в судове засідання, а також, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження (абзац 3 ч. 3 ст. 323 КПК України) – № 4 – 64 ухвали;

– клопотання прокурора є передчасним та підлягає вирішенню на стадії судового розгляду – № 5 – 1 ухвала;

– обвинувальний акт не відповідає вимогам КПК України – № 6 – 1 ухвала;

– один із злочинів, за яким кваліфіковано дії обвинуваченого не входить до переліку злочинів, передбачених ч. 2 ст. 297-1 КПК України – № 7 – 1 ухвала;

– звернення з клопотанням неуповноваженого суб'єкта – № 8 – 1 ухвала;

– порушено правила визначення підсудності – № 9 – 1 ухвала.

Підсумовуючи проведені дослідження щодо відмов судами в задоволенні клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження варто відзначити, що в більшості випадків суди відмовляють у задоволенні відповідного клопотання з підстав, що чітко визначені в ч. 3 ст. 323 КПК України, тобто не доведення прокурором, що обвинувачений переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та оголошений в міжнародний розшук, не доведення, що обвинувачений недвозначно відмовився від свого права прибути в судове засідання, а також, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження [42, с. 909] (Додаток Д).

3.2. Реалізація прав обвинуваченого під час спеціального судового провадження судом першої інстанції

Насамперед, слід зауважити, що право бути присутнім під час судового розгляду своєї справи не є абсолютним. Якби заборона розглядати справу за відсутності обвинуваченого не мала жодних виключень, то це, як пояснив ЄСПЛ у справі *Colozza v. Italy* (§ 29), могло б паралізувати кримінальне провадження, оскільки потенційно тягнуло б за собою втрату доказів, сплив строків притягнення до відповідальності та судові помилки. Таким чином,

саме по собі слухання кримінальної справи за відсутності обвинуваченого не є порушенням статті 6 ЄКПЛ [150; 168, с. 10].

Утім, таке слухання сумісне із вимогами ЄКПЛ тільки за певних умов. Зокрема, слухання може відбуватися за відсутності обвинуваченого, якщо він відмовився від права бути присутнім на слуханні [246]. Така відмова може бути явно висловленою або такою, що впливає з поведінки обвинуваченого, наприклад, коли він намагається ухилитися від судового розгляду [152; 168, с. 10].

За статистичними даними судової практики, у 2018 році у 32 кримінальних провадженнях відповідно до ч. 3 ст. 323 КПК України було здійснено спеціальне судове провадження (місцеві загальні суди областей: Донецької – 6 кримінальних проваджень, Запорізької – 6, Луганської – 3, Львівської – 1, Рівненської – 2, Тернопільської – 6, Харківської – 1 та м. Києва – 7) [2, с. 13].

У 2019 році в 9 кримінальних провадженнях відповідно до ч. 3 ст. 323 КПК України здійснено спеціальне судове провадження (місцеві загальні суди областей: Запорізької – 6 кримінальних проваджень, Луганської – 1, Полтавської – 1, Харківської – 1) [3].

У 2020 році в 4 кримінальних провадженнях відповідно до ч. 3 ст. 323 КПК України здійснено спеціальне судове провадження (місцеві загальні суди областей: Запорізької – 2 кримінальних провадження, Луганської – 1, Одеської – 1) [4].

У 2021 році в 10 кримінальних провадженнях відповідно до ч. 3 ст. 323 КПК України здійснено спеціальне судове провадження (місцеві загальні суди областей: Черкаської – 8 кримінальних провадження, Тернопільської – 1 та м. Києва – 1) [5].

В 2022 році у 37 кримінальних провадженнях відповідно до ч. 3 ст. 323 КПК України здійснено спеціальне судове провадження (місцеві загальні суди областей: Черкаської – 11 кримінальних проваджень, Івано-

Франківської – 6, Дніпропетровської – 3, Чернігівської – 5, Тернопільської – 4, Запорізької – 1, Хмельницької – 1, Чернівецької – 1 та м. Києва – 5) [6].

Зазначені статистичні дані за період з 2018 до 2022 років свідчать про суттєве щорічне зростання кількості кримінальних проваджень, у яких місцевими загальними судами здійснено спеціальне судове провадження, що, в свою чергу, свідчить про підвищення ефективності судочинства в Україні в частині притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що переходять від правосуддя.

Процедури «in absentia» неминуче припускають деякий відступ від загальних правил кримінального процесу. Особливе значення при цьому надається питанню про забезпечення прав відсутнього в залі судового засідання підсудного. У прецедентній практиці ЄСПЛ були вироблені критерії, яким має відповідати таке провадження. При цьому, Суд у своїх рішеннях неодноразово наголошував на необхідності забезпечення процесуальних прав і гарантій осіб, що беруть участь у кримінальному процесі. До таких прав, що підлягають безумовному дотриманню, насамперед, відносяться: право бути присутнім під час розгляду справи, право на захисника, право бути вислуханим, право оскаржити заочний вирок [106].

Так, у рішенні «Меденіца проти Швейцарії» ЄСПЛ зазначив, що існування процедури заочного кримінального провадження не викликає заперечень лише за умови, що при цьому дотримуються гарантії, що забезпечують права людини, закріплені ЄКПЛ [106].

Ключове значення в цьому випадку відіграє повідомлення особи про порушене проти неї кримінальне провадження, яке мало бути здійснено відповідно до процесуальних і матеріальних вимог, що гарантують ефективне здійснення її прав, при тому, що неясна і неофіційна інформація є недостатньою (справа «Сейдовіч проти Італії»). Повідомлення має бути зроблене офіційно, а твердження про наявність повідомлення з листів

родичів або від співробітників засобів масової інформації (справа «Шомоді проти Італії»), є необґрунтованими [106].

Так, у справі «Сейдовіч проти Італії» Суд зазначив, що питання, яке слід вирішити в даній справі, полягає в тому, чи можна за відсутністю офіційного повідомлення про справу вважати заявника в достатній мірі проінформованим про те, що він був притягнутий до кримінальної відповідальності та відбудеться судовий розгляд його справи, щоб він мав можливість вирішити: відмовитися від свого права приймати участь в слуханні справи чи ухилитися від правосуддя [106].

Право бути присутнім під час судового розгляду своєї справи є важливим елементом права на справедливий судовий розгляд (right to a fair trial), яке передбачене статтею 6 ЄКПЛ. Присутність під час судового розгляду є запорукою реалізації більш широкого аспекту в рамках права на справедливий судовий розгляд – права бути почутим (right to be heard), яке вимагає «забезпечити стороні судового провадження можливість донести до суду свої вимоги й заперечення, ефективно представити свою юридичну позицію перед судом на умовах, рівних із тими, що надані іншій стороні, а також отримати за результатами розгляду справи вмотивоване судове рішення» [234, с. 89].

Очевидно, що сторона не має змоги представити перед судом свою позицію, якщо з тих або інших причин вона позбавлена шансу взяти участь у судовому розгляді своєї справи [168].

Відповідно до ч. 3 ст. 323 КПК України, судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у частині другій статті 297-1 КПК України, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (in absentia), крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та/або оголошений в міжнародний розшук [57].

КПК України регламентує, що про оголошення розшуку органом досудового розслідування має бути прийнята відповідна постанова (ч. 2 ст. 281 КПК України).

Разом з тим, ч. 2 ст. 281 КПК України не пов'язує дану подію з початком реалізації постанови про оголошення у міжнародний розшук органами Інтерполу.

Варто погодитись з думкою судді ВАКС С. Б. Боднарем стосовно того, що отримання підтвердження про прийняття до виконання такої постанови (чи вжиття заходів, які на це спрямовані) Департаментом міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України не є тою обставиною, яка свідчить про оголошення особи у міжнародний розшук. Разом з тим, підтвердження оголошення у міжнародний розшук чи встановлення цього факту, виходячи з часу отримання підтвердження про взяття постанови до виконання, не передбачено навіть у діючій Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол», затвердженої наказом №613/380/93/228/414/510/2801/5 від 17 серпня 2020 року [36].

Прийняття органом досудового розслідування постанови про оголошення підозрюваної особи в міжнародний розшук є доказом оголошення особи в міжнародний розшук в розумінні вимог ч. 6 ст. 193 КПК України [93].

Російське вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року викликало необхідність внесення змін до ст. 323 КПК України щодо передбачення ще однієї підстави для здійснення судового розгляду за відсутності обвинуваченого.

У зв'язку з цим, ч. 1 ст. 323 КПК України доповнено другим абзацом, згідно з яким судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у частині другій статті 297-1 КПК України, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (*in absentia*), якщо стосовно нього

уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся. За наявності таких обставин за клопотанням прокурора, до якого додаються матеріали про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження, суд постановляє ухвалу про здійснення спеціального судового провадження стосовно такого обвинуваченого [57].

Чинним КПК України не врегульовано форму відповідного клопотання (усна чи письмова). Однак, за наслідками аналізу судової практики з даного питання приходимо до висновку про доцільність подання такого клопотання в письмовій формі. Це, в свою чергу, дозволить в належний спосіб подати необхідні матеріали про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження (абзац 3 ч. 3 ст. 323 КПК України).

Так, згідно з ухвалою Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 26 вересня 2023 року у справі № 308/12491/16-к в підготовчому судовому засіданні прокурором заявлено клопотання в усній формі про здійснення спеціального судового провадження та вважав за можливе призначити кримінальне провадження до судового розгляду у відкритому судовому засіданні та провести його без участі обвинуваченого[224].

При цьому, колегія суддів зауважує, що норми законодавства, зокрема ч. 3 ст. 323 КПК України, які регулюють здійснення спеціального судового провадження, зобов'язують прокурора до клопотання долучити матеріали про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження. Натомість прокурор заявив клопотання в усній формі про здійснення спеціального судового провадження і жодних матеріалів про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження не долучив, у зв'язку з чим у задоволенні відповідного клопотання відмовлено [224].

В ухвалі Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області, окрім іншого зауважено, що здійснення спеціального досудового

розслідування у цьому кримінальному провадженні не свідчить, що суд зобов'язаний призначити спеціальне судове провадження, оскільки потрібно саме довести наявність таких обставин, які б дозволяли призначити спеціальне судове провадження саме на сьогодні. Відповідно до обвинувального акту ОСОБА_3 перебуває на окупованій території Луганської області в м. Сватове та обвинувачується у тому, що вона, будучи громадянкою України, у квітні-червні 2022 року зайняла посаду «начальника відділу з питань державної цивільної служби та кадрів адміністрації Сватівського району лнр», пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, що діє у Сватівському районі Луганської області. З 24 лютого 2022 року в Україні введено воєнний стан, через територію Луганської області проходить лінія фронту, ведуться постійні бойові дії, 08 березня 2022 року окупаційні війська захопили місто Сватове. В місті та районі відсутній мобільний зв'язок, поштове сполучення відсутнє. Існує досить висока імовірність отримання поранення чи загибелі обвинуваченої, перебування у полоні тощо, що на думку суду є об'єктивними обставинами, які ставлять під сумнів можливість належного її повідомлення про здійснення відносно неї спеціального судового провадження [204].

У зв'язку з викладеним, враховуючи умови сьогодення, в тому числі умови життя на окупованих територіях, необхідно надзвичайно виважено підходити до ініціювання спеціального судового провадження, а у випадку наявності для цього підстав належним чином обґрунтовувати відповідне клопотання з долученням матеріалів на підтвердження доводів, викладених у ньому.

3.3. Реалізація прав обвинуваченого при перегляді судових рішень, ухвалених під час спеціального судового провадження

Пунктом 8 ч. 1 ст. 129 Конституції України однієї із основних засад судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення [50].

Відповідно до ч. 1 ст. 7 КПК України, однією із загальних засад кримінального провадження, якій повинна відповідати зміст та форма кожного провадження є забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності. Враховуючи особливості здійснення спеціального кримінального провадження, законодавець в ч. 2 ст. 7 КПК України зазначив, що зміст та форма кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*) повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей, встановлених законом [57].

В п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК України визначено, що судове провадження – кримінальне провадження у суді першої інстанції, яке включає підготовче судове провадження, судовий розгляд і ухвалення та проголошення судового рішення, провадження з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, а також за нововиявленими або виключними обставинами. Згідно абзацу 2 ч. 3 ст. 323 КПК України підставою для спеціального судового провадження є ухвала суду про здійснення спеціального судового провадження стосовно обвинуваченого, яка постановляється за наслідками розгляду клопотання прокурора, до якого додаються матеріали про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження. Така ухвала суду про здійснення спеціального судового провадження оскарженню не підлягає, але

заперечення проти неї можуть бути включені до апеляційної скарги на вирок суду [57].

Також варто зазначити, що у випадку відмови судом в задоволенні клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження така ухвала окремому оскарженню не підлягає, повторне звернення у разі неможливості встановити місцезнаходження обвинуваченого не передбачене. У зв'язку з цим, ми підтримуємо думку Д. О. Шумейка про те, що доцільним убачається додати ухвалу про відмову у здійсненні спеціального судового провадження до переліку судових ухвал, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, а також передбачити можливість повторного звернення з клопотанням про здійснення спеціального судового провадження, якщо є нові обставини, які підтверджують, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження. Це сприятиме дотриманню розумних строків провадження, встановленню балансу інтересів сторін. В іншому разі винесення вироку за процедурою *in absentia* буде неможливим, як і взагалі розгляд справи по суті, що нівелює сенс інституту спеціального кримінального провадження загалом, адже доказова база, що була сформована на досудовому розслідуванні, не отримає правової оцінки судом, з часом може бути втрачена її актуальність, завдання кримінального провадження не будуть виконані, а невідворотність покарання стає ілюзорною [244, с. 159].

При цьому, слід пам'ятати позицію Верховного Суду, що норми Конституції України та кримінального процесуального закону беззастережно гарантують право на апеляційне оскарження лише судового рішення, постановленого за наслідком розгляду справи (кримінального провадження в суді першої інстанції) по суті, а не всіх судових рішень у межах цієї справи (провадження) [107; 112].

Крім того, викладена позиція цілком відповідає усталеній практиці Верховного Суду, яка знайшла своє відображення в ухвалах від 23 березня 2023 у справі № 991/178/23 (провадження № 51-1831 ск 23), від 04 липня

2018 року у справі № 757/43480/16-к (провадження № 51- 7170 ск 18); від 13 грудня 2021 року у справі № 991/5135/21 (провадження № 51-5797 ск 21), від 19 вересня 2022 року у справі № 991/2958/22 (провадження № 51-2755 ск 22), від 19 жовтня 2022 року у справі № 752/22349/19 (провадження № 51-3144 ск 22) [189; 190; 191; 192; 193].

Апеляційне оскарження є різновидом оскарження в загальній системі видів оскарження судових рішень у кримінальних справах, який визначається особливістю приводів, умов, суб'єктів, форми, змісту, строків та порядку оскарження [7].

Провадження в суді апеляційної інстанції являє собою перевірку рішень суду першої інстанції, що не набрали законної сили, стосовно їхньої законності, справедливості, належного рівня обґрунтованості тощо. Вказана перевірка здійснюється у двох аспектах: у фактичному – перевірка рішення по суті, тобто встановлення належного рівня дослідження судом першої інстанції фактичних обставин кримінального провадження; та в юридичному – перевірка відповідності форми рішення наявним у законодавстві вимогам до неї, перевірка дотримання судом першої інстанції всіх норм матеріального та процесуального права, що підлягали застосуванню у відповідній ситуації [244, с. 157].

Суть касаційного провадження полягає в перевірці вищою судовою інстанцією (касаційним судом) лише з юридичного погляду (за формою) рішень апеляційного суду та суду першої інстанції з ініціативи сторін у межах заявлених ними процесуальних вимог шляхом дослідження матеріалів кримінального провадження з можливістю скасування таких рішень і призначення нового судового розгляду. Суд касаційної інстанції, на відміну від апеляційної, не уповноважений здійснювати перевірку й оцінку всебічності та повноти встановлення обставин кримінального провадження, вважається, що попередні дві інстанції є достатньою гарантією для ухвалення судового рішення на належно встановлених даних [12, с. 141–142].

Так, Верховним Судом розглядалась касаційна скарга захисника засудженої ОСОБА_7 - адвоката ОСОБА_6 на вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 11 квітня 2022 року та ухвалу Рівненського апеляційного суду від 13 вересня 2022 року у кримінальному провадженні № 22021180000000010, в якому здійснювалось спеціальне досудове розслідування та спеціальне судове провадження. Касаційна скарга мотивована тим, що судами невірно застосовано закон України про кримінальну відповідальність, а саме судами не перевірено та не встановлено особу обвинуваченої. Зазначається про істотні порушення вимог кримінального процесуального закону, а саме, що обвинувачена особа не була належним чином повідомлена щодо кримінального провадження відносно неї [111].

В ході касаційного розгляду Верховним Судом було встановлено, що орган досудового розслідування – Служба безпеки України здійснювала повідомлення ОСОБА_7 щодо кримінального провадження шляхом оприлюднення відповідної інформації як на сайті СБУ, так і шляхом направлення повідомлень на електронну адресу ОСОБА_7. Аналогічно СБУ оприлюднила інформацію щодо пред'явленої підозри. У подальшому передбачена законом інформація щодо вказаного кримінального провадження була опублікована у ЗМІ («Урядовий кур'єр»), та на сайті суду. Таким чином, зважаючи на специфіку спеціального досудового розслідування та судового провадження (*in absentia*), Верховний Суд приходить до висновку, що органом досудового розслідування були вжиті не тільки прямо передбачені кримінальним процесуальним законом заходи щодо інформування підозрюваної особи про здійснення кримінального провадження шляхом публікації відповідної інформації в ЗМІ та мережі Інтернет, але й додаткові заходи, які забезпечили ефективне інформування ОСОБА_7 (шляхом направлення листів на електронну пошту) [111].

Загалом, аналізуючи положення глав 31 та 32 КПК України, які регламентують судове провадження у судах апеляційної та касаційної

інстанцій, В. І. Маринів робить висновок, що вони майже не передбачають специфіки заочного судового провадження. З одного боку, це можна пояснити тим, що провадження у судах цих інстанцій за своєю природою є значною мірою заочним, тож відсутність обвинуваченого не позначається на ньому так виразно, як це має місце у досудовому розслідуванні та провадженні у суді першої інстанції. З другого боку, відсутність спеціальних норм, присвячених процедурі оскарження процесуальних рішень за результатами спеціального провадження, може призвести до фактичної неможливості особи реалізувати своє право на оскарження таких рішень, а також захистити свої права у міжнародних судових установах, оскільки, зважаючи на практику Європейського суду з прав людини, відсутність передбаченої законом процедури для захисту прав особи є підставою для відмови у задоволенні її вимог. Тож спеціальне кримінальне провадження за своєю логікою повинно передбачати і спеціальну процедуру оскарження, фактичну відсутність якої доводиться констатувати у КПК України [77, с. 79].

Водночас, цікавим для можливості повторного розгляду кримінального провадження після засудження за процедурою *in absentia* було встановлено у справі «Санадер проти Хорватії». В п. 78 вказаного рішення зазначено, що коли національне законодавство дозволяє проводити судовий розгляд, незважаючи на відсутність особи, «обвинуваченої у вчиненні кримінального правопорушення», яка перебуває на місці заявника, ця особа повинна, як тільки їй стане відомо про провадження, мати можливість отримати від суду, який його слухав, нове визначення суті обвинувачення. Таким чином, залишається визначити, чи національне законодавство надало заявнику з достатньою певністю можливість з'явитися на новий судовий розгляд. Іншими словами, Суд має встановити, чи процесуальні засоби повторного розгляду, запропоновані національними органами, відповідали вимозі ефективності. В цьому рішенні Суд також посилається на інші рішення

ЄСПЛ, в яких розглядалися схожі ситуації, а саме «Колоцця проти Італії», «Сейдович проти Італії» та «Меденіца проти Швейцарії» [150; 155; 159; 163].

В рішенні ЄСПЛ констатовано, що мало місце порушення пункту 1 ст. 6 ЄКПЛ щодо неможливості заявника отримати повторний розгляд справи після його заочного засудження [159].

Також нормативне регулювання судового провадження у судах апеляційної і касаційної інстанцій для спеціального кримінального провадження не виокремлюється, однак в КПК України визначено його певні особливості.

Так, ч. 3 ст. 400 КПК України передбачено, що якщо апеляційну скаргу подано обвинуваченим, щодо якого судом ухвалено вирок за результатами спеціального судового провадження, суд поновлює строк за умови надання обвинуваченим підтвердження наявності поважних причин, передбачених статтею 138 КПК України, та надсилає апеляційну скаргу разом із матеріалами кримінального провадження до суду апеляційної інстанції з дотриманням правил, передбачених статтею 399 КПК України [57].

Також відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 412 КПК України, судові рішення у будь-якому разі підлягає скасуванню, якщо судові провадження здійснено за відсутності обвинуваченого, окрім випадку визначеному ч. 3 ст. 323 КПК України.

На думку С. Л. Шаренко, О. Г. Шило, передбачення в ч. 3 ст. 400 КПК України відповідної норми є важливою гарантією забезпечення права обвинуваченого на судовий захист і доступ до правосуддя. Це положення слід розглядати як складову компенсаторного механізму (поряд із обов'язковою участю захисника, віднесенням прийняття рішення про проведення спеціального досудового розслідування до виняткової компетенції слідчого судді, імперативним правилом про повернення до початку судового розгляду, якщо підстави для постановлення судом ухвали про спеціальне судове провадження перестали існувати тощо), що має бути

іманентною компонентою процесуальної форми здійснення заочного кримінального провадження [238, с. 64].

Так, Комітет Міністрів Ради Європи у Резолюції (75) 11 рекомендує Урядам держав-членів застосовувати, в тому числі такі мінімальні правила:

- судові рішення, прийняте за відсутності обвинуваченого, має бути доведене до його відома відповідно до правил вручення повісток для явки до суду, і період часу для оскарження не повинен починатися раніше, ніж особа, щодо якої винесено вирок, не отримає ефективного повідомлення про винесене судове рішення, якщо не буде встановлено, що така особа навмисно прагнула уникнути правосуддя;

- кожен, чия справа розглядалася за його відсутності, повинен мати можливість оскаржити це судове рішення будь-якими доступними йому засобами, якби він був присутній [139].

На нашу думку, інститут спеціального судового провадження у кримінальному процесі України в цілому відповідає положенням Резолюції (75) 11 Комітету Міністрів Ради Європи «Про критерії, що регламентують розгляд, що здійснюється за відсутності обвинуваченого».

Водночас, на думку судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду М. В. Мазура, існуючі механізми оскарження для обвинуваченого, засудженого є неефективними [69].

У своєму дослідженні І. В. Оборона зробила висновок, що з метою реалізації права обвинуваченого на розгляд справи в його присутності, варто передбачити в КПК України можливість проведення повторного судового розгляду, під час якого суд, який ухвалив «заочний» вирок, переглядає його у присутності обвинуваченого [90, с. 45].

На думку О. М. Дроздова, реалізація повторного розгляду справи по суті може здійснюватися різними процесуальними способами. Цю мету можливо досягти у процесі повторного розгляду справи судом першої інстанції, за наявності на те законних підстав у провадженнях у суді

апеляційної інстанції, у провадженнях у Верховному Суді і за нововиявленими обставинами [26, с. 72].

Виконанню рекомендацій Резолюції Ради Європи № (75) 11 сприятиме й пропозиція щодо введення до КПК України особливої форми перегляду заочного вироку тим судом, який його ухвалив. Такий перегляд може ініціюватися обвинуваченим (засудженим) лише протягом певного строку, що повинен мати нормативний характер [18, с. 83].

Крім того, для підготовки та подання апеляційної скарги на вирок суду, обвинуваченому необхідно бути обізнаним зі змістом відповідного процесуального документа, зокрема, його мотивувальною частиною, а також з матеріалами кримінального провадження. Проте з огляду на те, що спеціальне судове провадження відбувається без участі названого учасника кримінального провадження, а вирок суду за результатами такого провадження у відповідності до ч. 3 ст. 323 КПК України надсилається виключно захиснику, то у разі якщо між обвинуваченим та його захисником відсутній взаємозв'язок, обвинувачений фактично позбавлений можливості бути обізнаним з ним, а як наслідок, і оскаржити в апеляційному порядку вирок суду, що ухвалений за результатами спеціального судового провадження. За таких умов, має місце порушення як норм кримінального процесуального закону України, так і Конституції України, а також численних міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [72].

Д. О. Шумейко зазначає, що про проблеми оскарження судового рішення *in absentia* було наголошено ще до запровадження інституту спеціального кримінального провадження [244, с. 162].

Зараз неоднозначне ставлення українських юристів до сприйняття заочного кримінального процесу. Так, заочний кримінальний процес, з одного боку, може порушити право обвинуваченого на захист, принцип змагальності сторін і знижує активність суду під час судового розгляду. З іншого боку, європейський досвід не на користь української моделі

спеціального кримінального провадження, оскільки заочний судовий осуд рекомендується застосовувати до осіб, які вчинили малозначні кримінальні правопорушення, зокрема у Німеччині заочний кримінальний процес стосується лише кримінальних проступків [86, с. 11–14].

Як стверджує суддя ВАКС В. В. Крикливий, в національному законодавстві не вистачає інших альтернативних заходів які б фактично спонукали обвинувачених до явки до суду. «Наприклад, гарантія недоторканості. Принаймні в Німеччині це дуже ефективно використовується. Угода із судом чи правоохоронцями убезпечує особу від застосування заходу у вигляді тримання під вартою», – зазначив правник. Це б дозволяло підозрюваному брати участь у судовому засіданні, відстоювати свої позиції, завдяки чому фактично досягалась би мета кримінального провадження [13].

Так, Головне юридичне управління Верховної Ради України у висновку до законопроекту звертає увагу на Резолюцію Комітету Міністрів Ради Європи R(75)11, яка стосується здійснення судового розгляду кримінальних справ за відсутності підсудного в судовому засіданні в його справі, в якій зазначено, що особа, рішення у справі якої винесено без її участі в межах процедури *in absentia*, повинна мати можливість апеляційного оскарження винесеного рішення. При цьому, строк апеляційного оскарження повинен починати перебіг із моменту, коли особі фактично було повідомлено про факт і зміст винесеного судового рішення, за винятком тих випадків, коли вона цілеспрямовано ухилялась від участі в судовому розгляді справи та надалі від правосуддя.

У тому разі, коли вона доведе, що не була повідомлена належним чином про факт і зміст обвинувачення (судового розгляду справи щодо неї), або тоді, коли вона не змогла з'явитися в судове засідання проти своєї волі чи з інших поважних причин (і не могла повідомити про це), мають існувати інструменти для скасування судового рішення або, у відповідних випадках, його перегляду за межами процедури апеляції [125].

Реалізація обвинуваченим конституційної засади судочинства щодо перегляду судових рішень, в тому числі постановлених під час спеціального судового провадження є основою справедливого судового розгляду та передбачає запобіжники щодо недопущення помилок, а у випадку необхідності їх виправлення. Наведені пропозиції щодо нормативного закріплення права обвинуваченого на оскарження ухвали суду про здійснення спеціального судового провадження спрямовані на розширення прав обвинуваченого щодо оскарження судових рішень за певних умов. Правова визначеність щодо можливості реалізації права обвинуваченого оскаржити судові рішення, ухвалені під час спеціального судового провадження, зможе в достатній мірі гарантувати перевірку дотримання вимог закону судами апеляційної та касаційної інстанцій та виправлення можливих порушень, що, в свою чергу, забезпечить виконання в повному обсязі завдань кримінального провадження [248, с. 83–84].

Висновки до розділу 3

1. Доведено, що незважаючи на здійснення спеціального досудового розслідування у кримінальному провадженні, суд не зобов'язаний автоматично призначати спеціальне судове провадження.

При наявності відповідних обставин, а також матеріалів на підтвердження того, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження, прокурор повинен обґрунтувати свою позицію та довести відповідні підстави в судовому засіданні.

Крім цього, за наслідками вивчення судових рішень про відмову в задоволенні клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження, доцільно виокремити окрему групу ухвал за спільною позицією суду стосовно того, що стороною обвинувачення не надано суду жодних даних про те, яких заходів вжито для розшуку обвинувачених та де

на даний час знаходяться обвинувачені. Вказані висновки судів доцільно врахувати при підготовці відповідних клопотань.

2. Обґрунтовано доцільність розгляду питання про наявність підстав для здійснення спеціального судового провадження саме під час підготовчого судового засідання.

Акцентовано увагу на тому, що підготовче судове засідання відбувається згідно з правилами, передбаченими КПК України для судового розгляду, а стаття 350 КПК України визначає, що під час судового розгляду суд розглядає клопотання учасників судового провадження, і розгляд клопотання про здійснення спеціального судового провадження не є виключенням з цих правил.

3. В ч. 4 ст. 46 КПК України передбачено, що захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів, передбачених статтею 50 КПК України, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду.

В тому числі з метою виконання завдань кримінального провадження, обґрунтовано необхідність наділення захисника у спеціальному кримінальному провадженні правом звертатись, за наявності підстав, із клопотанням про здійснення розгляду колегіально судом.

4. З'ясовано, що, в більшості випадків, суди відмовляють у задоволенні клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження з підстав, що чітко визначені в ч. 3 ст. 323 КПК України, тобто не доведення прокурором, що обвинувачений переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та оголошений в міжнародний розшук, не доведення, що обвинувачений недвозначно відмовився від свого права прибути в судове засідання, а також,

що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження. Зауважено, що при розгляді таких клопотань судом, в частині випадків, досліджуються питання, які вже були предметом розгляду слідчим суддею, в тому числі чи було особі повідомлено про підозру.

Також серед проаналізованих 103 ухвал про відмову в задоволенні клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження доцільно виокремити ще одну окрему групу ухвал за спільною позицією суду стосовно того, що стороною обвинувачення не надано суду жодних даних про те, яких заходів вжито для розшуку обвинувачених та де на даний час знаходяться обвинувачені.

5. Враховуючи вимогу абзацу 3 ч. 3 ст. 323 КПК України стосовно надання матеріалів про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження без конкретизації яких саме, доведено доцільність застосовувати письмову форму клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження.

6. Обґрунтовано доцільність включення ухвали про відмову у здійсненні спеціального судового провадження до переліку судових ухвал, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, а також передбачення можливості повторного звернення з клопотанням про здійснення спеціального судового провадження, якщо є нові обставини, які підтверджують, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження.

7. Встановлено, що провадження в апеляційній та касаційній інстанціях фактично не передбачають специфіки для спеціального кримінального провадження, оскільки вони за своєю природою є значною мірою заочними.

Підтверджено доцільність передбачення ухвали про відмову у здійсненні спеціального судового провадження серед переліку судових ухвал, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, а також передбачення можливості повторного звернення з клопотанням про здійснення спеціального судового провадження при здобутті нових

фактичних даних, які стосуються обвинуваченого та його відношення до кримінального провадження.

8. Сформульовано аргументований висновок, що інститут спеціального судового провадження у кримінальному процесі України в цілому відповідає положенням Резолюції (75) 11 Комітету Міністрів Ради Європи «Про критерії, що регламентують розгляд, що здійснюється за відсутності обвинуваченого», однак потребує певних доповнень, уточнень та удосконалень з урахуванням специфіки національного законодавства.

Зокрема, в кожній конкретній справі повинні дотримуватись такі мінімальні правила: судові рішення, прийняте за відсутності обвинуваченого, має бути доведене до його відома відповідно до правил вручення повісток для явки до суду, і період часу для оскарження не повинен починатися раніше, ніж особа, щодо якої винесено вирок, не отримає ефективного повідомлення про винесене судове рішення, якщо не буде встановлено, що така особа навмисно прагнула уникнути правосуддя; кожен, чия справа розглядалася за його відсутності, повинен мати можливість оскаржити це судове рішення будь-якими доступними йому засобами, якби він був присутній.

ВИСНОВКИ

За результатами дисертаційного дослідження стосовно реалізації прав підозрюваного, обвинуваченого в спеціальному кримінальному провадженні (*in absentia*) сформульовано наукові положення та пропозиції. Найвагомішими з-поміж них, що мають значення для науки та практики кримінального процесу, є такі:

1. Встановлено, що інститут спеціального кримінального провадження (*in absentia*) з'явився в національному законодавстві у 2014 році, в тому числі як реакція на злочини, вчинені під час Революції Гідності, війну росії проти України, а також злочини російських військовослужбовців та вищого військово-політичного керівництва росії. Події, які відбувалися в Україні після 24 лютого 2022 року, підтвердили доцільність запровадження та необхідність існування процедури притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, за їх відсутності.

Визначено місце спеціального кримінального провадження (*in absentia*) в системі диференціації форм кримінального провадження та розуміння цього провадження як особливого порядку, для якого притаманне як посилення процесуальними гарантіями (обов'язкова участь захисника) так і елементи спрощення (повідомлення про процесуальні дії, відсутність підозрюваного, обвинуваченого).

Обґрунтовано, що дата винесення органом досудового розслідування постанови про оголошення підозрюваної особи в міжнародний розшук, її скерування з відповідними матеріалами до Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України (робочий апарат Укрбюро Інтерполу) та внесення відомостей про це до ЄРДР і є початковим етапом перебування особи в міжнародному розшуку в розумінні вимог ст. 281 КПК України. Будь-яких інших документів, зокрема, довідки Інтерполу, витягу з бази Інтерполу, зазначена норма закону не вимагає.

2. Аргументовано, що у випадку фізичної відсутності особа набуває статусу підозрюваного з моменту виконання вимог щодо надсилання повідомлення про підозру в спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень, в тому числі вручення повідомлення про підозру родичам/членам сім'ї, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання або адміністрації за місцем роботи. В подальшому ж у випадку встановлення місцезнаходження особи за межами України, орган досудового розслідування надсилає повідомлення про підозру в рамках міжнародного співробітництва шляхом вручення документів особі, яка вже набула статусу підозрюваного. Вказані заходи вживаються з метою забезпечення реалізації прав підозрюваного і не повторюють здійснення процесуальної дії – повідомлення про підозру особі.

Обґрунтовано, що у разі відсутності відомостей про місце перебування особи, вона набуває процесуального статусу підозрюваного з моменту опублікування відомостей про складене письмове повідомлення про підозру в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора.

3. Доведено, що права підозрюваного, обвинуваченого, які становлять цілісну систему, слід поділяти на дві групи: ті, які у спеціальному кримінальному провадженні можуть реалізовуватися захисником; ті, які не можуть бути реалізованими взагалі. При цьому варто враховувати чи підозрюваний, обвинувачений спілкується з захисником та узгоджує стратегію захисту від підозри, обвинувачення, чи він не спілкується з захисником та стратегію захисту від підозри, обвинувачення захисник визначає самостійно.

Звертається увага на презумпцію обізнаності, яка стосується інформування підозрюваного про ініціювання вирішення питання про здійснення щодо нього спеціального досудового розслідування шляхом опублікування відповідного повідомлення у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження. Визначено, що під час здійснення

спеціального досудового розслідування право підозрюваного знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, реалізується шляхом повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Визначено, що в тексті повідомлення про підозру необхідно зазначати перелік прав підозрюваного, відповідно до ч. 3 ст. 42 КПК України, що гарантуватиме можливість реалізації підозрюваним належних йому процесуальних прав.

Обґрунтовано доцільність поширення вимоги щодо доведення обізнаності особи про розпочате щодо неї кримінальне провадження на етап розгляду слідчим суддею клопотання про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування.

4. Доведено, що при розгляді слідчим суддею клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування повинен застосовуватись стандарт доказування «обґрунтованої підозри». Саме такий стандарт доказування (переконання), що є одночасно менш вимогливим щодо обґрунтування ніж стандарт «поза розумним сумнівом» та більш вимогливим ніж стандарт «достатніх підстав (доказів)» доцільно застосовувати слідчим суддям під час перевірки доказів для підозри особи щодо якої подано клопотання у вчиненні кримінального правопорушення. З'ясовано, що підстава «необґрунтованості підозри» вказана у 42 ухвалях із 105 ухвал слідчих суддів про відмову в задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, що становить 40 % від загальної кількості.

Визначено, що звернення до слідчого судді із клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування, не є процесуальною дією, спрямованою на одержання та перевірку доказів чи створення фактичних даних у кримінальному провадженні, а тому не потребує попереднього відновлення досудового розслідування, запропоновано відповідні доповнення до ст. 280 КПК України.

Обґрунтовано, що обов'язкова участь захисника має забезпечуватися з моменту звернення з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування, що забезпечить справедливість відповідного рішення, та запропоновано внесення відповідних змін до п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК України. Встановлена доцільність вручення підозрюваному копії клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування за правилами, визначеними ст. 278 КПК України для вручення письмового повідомлення про підозру – направлення за останнім відомим місцем проживання чи перебування підозрюваного.

5. Аналіз судової практики з 2018 року по 2023 рік щодо відмов слідчими суддями у задоволенні клопотань про здійснення спеціального досудового розслідування дозволив детермінувати підстави таких відмов та умовно поділити їх на 3 окремі групи за ключовими ознаками: 1) якщо прокурор, слідчий не доведе, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук, та/або уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся; 2) відсутність достатніх доказів для підозри особи щодо якої подано клопотання у вчиненні кримінального правопорушення; 3) інші підстави, які прямо не передбачені КПК України (належним чином не посвідчене клопотання; на момент подачі клопотання досудове розслідування зупинене; клопотання надійшло після закінчення строку досудового розслідування; неприбуття ініціатора клопотання в судове засідання; підозрюваний викликався в зупиненому кримінальному провадженні; зміна підслідності; стаття КК не входить до переліку, за вчинення яких може здійснюватися спеціальне досудове розслідування; надійшла заява від ініціатора про залишення клопотання без розгляду;

клопотання подане не уповноваженим суб'єктом; порушення правил підсудності).

6. З'ясовано, що жодних обмежень стосовно проведення слідчих (розшукових) дій та заходів забезпечення кримінального провадження під час спеціального досудового розслідування чинний КПК України не передбачає. Сторона захисту, до якої в тому числі входить підозрюваний, не наділена правами щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, але захисник може брати участь у їх проведенні, що передбачено пунктами 9-11 ч. 3 ст. 42, ч. 5 ст. 44, частинами 4, 5 ст. 46 КПК України. Аргументовано, що за наслідками проведення слідчих (розшукових) дій встановлюються фактичні обставини, які можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості підозрюваного, обвинуваченого або сприяти пом'якшенню покарання.

7. З'ясовано, що в більшості випадків суди відмовляють у задоволенні клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження з підстав, що чітко визначені в ч. 3 ст. 323 КПК. При розгляді таких клопотань судом в частині випадків досліджуються питання, які вже були предметом розгляду слідчим суддею, в тому числі чи було особі повідомлено про підозру. Серед проаналізованих 103 ухвал про відмову в задоволенні клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження доцільно виокремити ще одну окрему групу ухвал за спільною позицією суду стосовно того, що стороною обвинувачення не надано суду жодних даних про те, яких заходів вжито для розшуку обвинувачених та де на даний час знаходяться обвинувачені. Вказані висновки судів доцільно врахувати при підготовці відповідних клопотань.

Враховуючи вимогу абзацу 3 ч. 3 ст. 323 КПК стосовно надання матеріалів про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження без конкретизації яких саме, доведено доцільність застосовувати письмову форму клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження.

8. Доведено, що незважаючи на здійснення спеціального досудового розслідування у кримінальному провадженні, суд не зобов'язаний автоматично призначати спеціальне судове провадження. У числі рішень, які можуть бути прийняті у підготовчому судовому засіданні слід визначити і рішення про здійснення спеціального судового провадження, та запропоновано відповідні доповнення до ч. 3 ст. 314 КПК України.

Звертається увага на те, що підготовче судове засідання відбувається згідно з правилами, передбаченими КПК України для судового розгляду, а ст. 350 КПК України визначає, що під час судового розгляду суд розглядає клопотання учасників судового провадження, і розгляд клопотання про здійснення спеціального судового провадження не є виключенням з цих правил. При наявності відповідних обставин, а також матеріалів на підтвердження того, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження, прокурор повинен обґрунтувати свою позицію та довести відповідні підстави в судовому засіданні

Обґрунтована необхідність у спеціальному кримінальному провадженні наділення захисника правом звертатись із клопотанням про розгляд кримінального провадження колегіально судом у складі трьох суддів, за наявності для цього підстав, визначених у ч. 2 ст. 31 КПК України.

9. З метою забезпечення рівності сторін та з урахуванням наявності в сторони обвинувачення права на оскарження ухвали слідчого судді про відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування в апеляційному порядку, обґрунтована доцільність надати аналогічне право стороні захисту щодо протилежного за змістом судового рішення. Запропоновано ухвалу про відмову у здійсненні спеціального судового провадження вказати серед переліку судових ухвал, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку та обґрунтована доцільність передбачити можливість повторного звернення з клопотанням про здійснення спеціального судового провадження при здобутті нових фактичних даних, які стосуються обвинуваченого та його відношення до кримінального провадження.

10. Встановлено, що провадження в апеляційній та касаційній інстанціях фактично не передбачають специфіки для спеціального кримінального провадження, оскільки вони за своєю природою є значною мірою заочними. Аргументовано, що інститут спеціального судового провадження у кримінальному процесі України в цілому відповідає положенням Резолюції (75) 11 Комітету Міністрів Ради Європи «Про критерії, що регламентують розгляд, що здійснюється за відсутності обвинуваченого», однак потребує певних доповнень, уточнень та удосконалень з урахуванням специфіки національного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О. В., Благута Р. І., Хитра А. Я. Заходи забезпечення кримінального провадження : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 192 с.
2. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2018 році / Відділ аналізу судової статистики у кримінальних справах правового управління (ІІІ) Департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду. Київ, 2019. 44 с.
3. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2019 році / Верховний Суд. Київ, 2019. 52 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Analiz_Krumin_sudu_pravopor_2019.pdf
4. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2020 році. / Верховний Суд. Київ, 2020. 55 с. URL: [https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Analiz%20statistika%20\(kriminal\)%202020.pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Analiz%20statistika%20(kriminal)%202020.pdf)
5. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2021 році / Верховний Суд. Київ, 2021. 54 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/zvi/Analiz_zdisn_pravos_2021.pdf
6. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2022 році / Верховний Суд. Київ, 2022. 57 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Analiz_zdisn_pravos_2022.pdf

7. Апеляційне оскарження у кримінальному судочинстві. *Судова влада України. Апеляційний суд Полтавської області* : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/sud1690/pravova_dopomoga/apelyaciyne_oskargennya_u_krim
8. Бабаєва О. В. Підготовче провадження у системі стадій кримінального процесу України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2019. 292 с.
9. Басиста І. В. Прийняття і виконання процесуальних рішень слідчого та стадії досудового розслідування: теоретичні і практичні проблеми : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 600 с.
10. Баулін О. В. Сучасні проблеми забезпечення вимог закону при повідомленні про підозру. *Вісник прокуратури*. 2016. № 4 (178). С. 54–62.
11. Баулін О. В., Мазур О. В., Гарантії прав підозрюваного під час здійснення спеціального досудового розслідування. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1. С. 1–11. URL: http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2018/baulin_mazur.pdf.
12. Бобечко Н. Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. 498 с.
13. Бойко Ю. Інтерпол: шукають не так і не там. А судді хочуть дати гарантії обвинуваченим. *Закон і Бізнес*. 2021. 18–24 грудня (№ 51 (1557)). URL: https://zib.com.ua/ua/150095-interpol_shukayut_ne_tak_i_ne_tam_a_suddi_hochut_dati_garant.html
14. Брус І. І. Організаційно-правові аспекти функціонування Національного центрального бюро Інтерполу в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 6. С. 189–192.
15. Бугайчук К. Л., Федосова О. В. Застосування окремих положень статті 208 Кримінального процесуального кодексу України : наук.-метод. роз'яснення. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2018. 65 с.

16. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / [уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
17. Верещак О. І. Спеціальне досудове розслідування у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2023. 248 с.
18. Висновки та рекомендації з актуальної теми. *Право України*. 2015. № 7. С. 82–83.
19. Войтович І. С. Процесуальні підстави проведення слідчих (розшукових) дій. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 330–334. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/282263/276448>
20. Галаган В. І. Слідчі дії: проблеми визначення. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Право. 2010. № 1. С. 1–10. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2010/n1/10hvidpv.pdf>
21. Глава держави підписав закон про вдосконалення здійснення спеціального досудового розслідування. *Президент України* : [сайт]. URL: <https://president.gov.ua/news/glava-derzhavi-pidpisav-zakon-pro-vdoskonalennya-zdijsnennya-68389>
22. Глинська Н. В., Лобойко Л. М., Шило О. Г. Повідомлення про підозру: правомірність застосування порядку, передбаченого КПК для вручення повідомлень. *Юридичний вісник України*. 2017. 16 листопада (№ 45 (1166)). URL: <https://ivpz.kh.ua/uk/%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0>
23. Гловюк І. В. Кримінальне провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (in absentia) у системі кримінального провадження України. *Право України*. 2015. № 7. С. 16–25.
24. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2015. 602 с.
25. Дайджест правових позицій Вищого антикорупційного суду та Касаційного кримінального суду Верховного Суду за серпень 2023 року. Київ, 2023. 23 с.

26. Дроздов О. М. Про перспективи перегляду в екстраординарних судових провадженнях окремих судових рішень, ухвалених у заочному кримінальному провадженні. *Право України*. 2015. № 7. С. 66–74.

27. Дубівка І. В. Діяльність адвоката в стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 233 с.

28. Дульський О. Л. У разі якщо затримання визнається незаконним, затримана особа негайно звільняється з-під варти, ще до розгляду клопотання про запобіжний захід. *Legal High School : освітня платформа* : [сайт]. URL: <https://lhs.net.ua/ua-u-razi-iakshcho-zatrymannia-vyznaietsia-nezakonnym-zatrymana-osoba-nehaino-zvilniaietsia-z-pid-varty-shche-do-rozhliadu-klopotannia-pro-zapobizhnyi-zakhid-oleksandr-dulskyi-ru-v-sluchae-esly-zaderz/>

29. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) ГА ООН 10 груд. 1948 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

30. Закірова С. Кримінальне провадження за процедурою «in absentia»: українські новації та міжнародний досвід. *Громадська думка про правотворення*. 2021. № 9 (214). С. 4–15.

31. Звіт місцевих загальних судів про розгляд судових справ. 2022 р. № 1-мзс. *Судова влада України* : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshе/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022

32. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. 2019 р. № 1-к. *Судова влада України* : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshе/sudova_statystyka/rik_2019

33. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. 2020 р. № 1-к. *Судова влада України* : [сайт]. URL: https://supreme.court.gov.ua/inshе/sudova_statystyka/rik_2020

34. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. 2021 р. № 1-к. *Судова влада України* : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshе/sudova_statystyka/zvitnist_21

35. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. 2022 р. № 1-к *Судова влада України* : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022

36. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 17 серп. 2020 р. № 613/380/93/228/414/510/2801/5. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0849-20#Text>

37. Калінніков О. В. Досудове розслідування у кримінальному провадженні за відсутності підозрюваного (in absentia) в Україні та країнах Європи (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 314 с.

38. Калька І. З. Підстави для відмови слідчими суддями у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування. *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України* : матеріали круглого столу (Київ, 27 жовт. 2023 р.) / [редкол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2023. С. 245–249.

39. Калька І. З. Підстави й умови здійснення спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, зарахованих до підслідності Національного антикорупційного бюро України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2020. № 43. С. 176–179. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc43/41.pdf>

40. Калька І. З. Підстави та порядок набуття процесуального статусу підозрюваного у кримінальному процесі України. *Нове українське право*.

2021. № 3. С. 221–227. URL:
<http://www.newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/50>

41. Калька І. З. Підстави та умови проведення спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України. *Імплементація європейських стандартів запобігання корупції в Україні* : матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.) / [редкол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2019. С. 54–58.

42. Калька І. З. Реалізація прав обвинуваченого під час підготовчого судового засідання, яке проводиться за його відсутності. *Наукові перспективи*. 2023. № 11 (41). С. 900–912. URL:
<http://perspectives.pp.ua/index.php/np/issue/view/193/284>

43. Калька І. З. Реалізація права підозрюваного, обвинуваченого знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують під час здійснення спеціального кримінального провадження. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. № 3. С. 181–185. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2021/3/34.pdf>

44. Калька І. З. Реалізація права підозрюваного на захист під час отримання дозволу на проведення спеціального досудового розслідування. *Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24–25 груд. 2021 р.). Запоріжжя, 2021. С. 143–146.

45. Калька І. З. Реалізація права підозрюваного, обвинуваченого брати участь у проведенні процесуальних дій під час здійснення спеціального кримінального провадження. *Актуальні питання розвитку правової системи у сучасній Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 23–24 груд. 2021 р.) : в 2 ч. / Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Рівне, 2021. Ч. 2. С. 109–112.

46. Капліна О. В. Підозра у кримінальному провадженні: поняття, ознаки, сутність. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 238–242. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/aymvs_2013_1_43.pdf

47. Київський апеляційний суд відмовив у відкритті апеляційного провадження за скаргою на ухвалу про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування відносно Віктора Януковича. *Київський апеляційний суд* : [сайт]. URL: <https://www.kas.gov.ua/?p=27140>

48. Ковальчук С. О. Здійснення захисту у кримінальних справах на засадах змагальності та диспозитивності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Івано-Франківськ, 2007. 226 с.

49. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : прийнята 4 листоп. 1950 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

50. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

51. Коперсак Д. В. Спеціальне досудове розслідування кримінальних правопорушень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2021. 247 с.

52. Кравченко С. І. Кримінально-правова охорона процесуальних прав та інтересів підозрюваного, обвинуваченого : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 273 с.

53. Кравчук О. О., Бондаренко М. С. Досудове розслідування воєнних злочинів. Київ, 2022. 12 с. *Вектор прав людини* : [сайт]. URL: <https://hrvector.org/podiyi/22-03-09-w-s-a>

54. Кримінальний кодекс України : затв. Законом України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

55. Кримінальний процес : підручник / [Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.] ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів : ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 532 с.
56. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 544 с.
57. Кримінальний процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>
58. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. Т. 1. 768 с.
59. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.
60. Кримінальний процесуальний кодекс Швейцарської Конфедерації : прийнятий 5 жовт. 2007 р. *World Intellectual Property Organization* : [сайт]. URL: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=343019
61. Кубарева О. В. Незмінність складу суду як гарантія безпосередності дослідження доказів. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 трав. 2021 р.) / [редкол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2021. 376 с. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/41084/1/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86_%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8.pdf С. 156-158.
62. Лазарева Д. В., Солдатенко О. А. Процесуальна характеристика етапів проведення затримання уповноваженою службовою особою. *Науковий*

вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.
2017. № 1. С. 324–332. URL:
<http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/178/1/45.pdf>

63. Лазукова О. В. Спеціальне досудове розслідування: напрями вдосконалення. *Особливості процесуального доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях* : матеріали II круглого столу (03 листоп. 2017 р.) / Нац. акад. прокуратури України. Київ, 2018. С. 64–66.

64. Лисенкова К. Реалізація процесуальних можливостей сторін обвинувачення та захисту при проведенні слідчих (розшукових) дій. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України.* 2016. № 2, ч. 2. С. 49–56. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/10-2016/02/lisenkova.pdf>

65. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес : навч. посіб. Київ : Ваіте, 2014. 280 с.

66. Лук'янчиков Б. Є., Лук'янчиков Є. Д. Слідчі (розшукові) дії, як засоби інформаційного забезпечення кримінального провадження. *Інформація і право.* 2016. № 3 (18). С. 68–72.

67. Луцюк М. І. Заочне кримінальне провадження: за чи проти? *Адвокатське об'єднання «РівнеПраво»* : [сайт]. URL: <https://rivnepravo.com.ua/index.php/1172-zaochne-kryminalne-provadhennia-zachy-protu>

68. Мазур М. В. Кримінальне провадження щодо злочинів, пов'язаних із окупацією Криму та конфліктом на Донбасі, за процедурою *in absentia*: сучасний стан і перспективи вдосконалення. Київ : Верховний Суд, 2020. 22 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/22_05_2020_M_Mazyr_1.pdf

69. Мазур М. В. Під час кримінального провадження за процедурою «*in absentia*» на одній чаші терезів – інтереси забезпечення ефективності провадження, а на другій – право особи на справедливий суд. *Судова влада*

України. Верховний Суд : [сайт]. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/943591>

70. Мазур О. С. Забезпечення прав та законних інтересів особи, яку затримано за підозрою у вчиненні злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. 19 с.

71. Мазур О. С., Баулін О. В. Забезпечення прав та законних інтересів особи, яку затримано за підозрою у вчиненні злочину : навч. посіб. Луганськ : Резников В. С., 2011. 204 с.

72. Маленко О. В. Актуальні питання апеляційного оскарження вироку суду за результатами спеціального судового провадження. *Протокол* : [сайт]. URL: https://protocol.ua/ua/aktualni_pitannya_apelyatsiynogo_oskargennya_viroku_sudu_za_rezultatami_spetsialnogo_sudovogo_provadgennya/

73. Маленко О. В. Закінчення спеціального кримінального провадження. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 6/1. С. 130–136.

74. Маленко О. В. Проблемні питання участі захисника у кримінальному провадженні за відсутності підозрюваного або обвинуваченого. *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. Т. 13, № 1 (35). С. 84–87.

75. Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 512 с.

76. Маляренко В. Т. Про заочне провадження у кримінальному судочинстві. *Вісник Верховного Суду України*. 2004. № 10 (50). С. 5–13.

77. Маринів В. І. Проблеми оскарження судових рішень, прийнятих у заочному (спеціальному) кримінальному провадженні. *Право України*. 2015. № 7. С. 75–81.

78. Матвієвська Г. В. Заочне провадження у кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2013. 20 с.

79. Матвієвська Г. В. Теоретичні засади застосування заочного провадження в кримінальному процесі. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Право. 2012. Вип. 18. С. 121–126.

80. Методичні рекомендації щодо процесуального керівництва спеціальним досудовим розслідуванням / Схв. протоколом засідання наук.-метод. ради від 25 трав. 2017 р. № 4 ; Акад. прокуратури України. Київ, 2017. 65 с.

81. Михайлик Д. О. Поняття процесуальних дій у кримінальному провадженні України. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 217–221. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/2_2017/part_1/40.pdf

82. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнято ГА ООН від 16 груд. 1966 р. ; ратифікований указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19 жовт. 1973 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

83. Нагорнюк-Данилюк О. О. Спеціальне кримінальне провадження в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 239 с.

84. Назарук О. І., Кислюк Р. Л. Актуальні питання кримінального провадження in absentia. *Правова держава*. 2017. № 26. С. 144–148. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/233508>

85. Настільна книга професійного судді (кримінальне провадження) / [Н. О. Марчук, В. В. Касько, Р. О. Куйбіда, М. І. Хавронюк та ін.] ; за ред. Н. О. Марчук. Київ : Арт-Дизайн, 2019. 280 с.

86. Некрасов В. А., Смелік В. Б., Житняк С. Є. Використання можливостей НБЦ Інтерполу в Україні у боротьбі зі злочинами : навч. посіб. Київ : КНТ ; Скіф, 2008. 168 с.

87. Никоненко М. Я. Кримінально-процесуальні гарантії прав і законних інтересів особи, яка підозрюється у вчиненні злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2007. 266 с.

88. Нові особливості спеціального досудового розслідування. *Прокуратура Чернівецької області* : [сайт]. URL: https://chnr.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=183954&fp=50

89. Нор В. Т., Луцик В. В. Правові засоби прокурорської діяльності згідно з новим Законом України «Про прокуратуру». *Право України*. 2015. № 6. С. 60–69.

90. Оборона І. В. Особливості судового провадження *in absentia* як прояву диференціації кримінального судочинства. *Університетські наукові записки*. 2022. № 5–6 (89–90). С. 35–47.

91. Огляд практики Вищого антикорупційного суду щодо розгляду та вирішення скарг на повідомлення про підозру за період з 05 верес. 2019 р. по 27 квіт. 2020. Київ, 2020. 10 с. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/VAKS/statistics/review_05.2020.pdf

92. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо здійснення спеціальної процедури кримінального провадження (досудового розслідування та судового розгляду) за відсутності обвинуваченого (*in absentia*) (актуальна практика) / Верховний Суд. Київ, 2022. 25 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/2022_11_10_KKS_2018_08_2022.pdf

93. Окрема думка судді Вищого антикорупційного суду від 08 верес. 2022 р. у справі № 991/2957/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106217489>

94. Окрема думка суддів Великої Палати Верховного Суду від 11 груд. 2019 р. у справі № 536/2475/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86468688>

95. Палюх А. І. Участь прокурора в доказуванні під час досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. 206 с.

96. Пеліхос Є. М. Забезпечення права на захист підозрюваного, обвинуваченого при здійсненні спеціального кримінального провадження (in absentia) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2022. 256 с.

97. Песцов Р. Г. Заочне провадження в кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2012. 16 с.

98. Під час кримінального провадження за процедурою «in absentia» на одній чаші терезів – інтереси забезпечення ефективності провадження, а на другій – право особи на справедливий суд. *Судова влада України. Верховний Суд* : [сайт]. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/943591>

99. Попелюшко В. О. Альтернативи заочному провадженню (in absentia) на досвіді Німеччини. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12, число 2 (33). С. 138–144.

100. Попелюшко В. О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми : монографія. Острогоз : Нац. ун-т «Острозька академія», 2009. 634 с.

101. Посібник зі статті 5 - право на свободу та особисту недоторканність. Стаття 5 Конвенції. Рада Європи : Європейський суд з прав людини, 2012. 43 с. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/02/Guide_Art_5_UKR.pdf

102. Посібник із статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект). Європейський суд з прав людини, 2019. 133 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_UKR.pdf

103. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 груд. 2019 р. у справі № 536/2475/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86365236>

104. Постанова Верховного Суду від 03 лип. 2018 р. у справі № 568/1121/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75241937#>

105. Постанова Верховного Суду від 04 берез. 2020 р. у справі № 4910/16/19-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88138134>

106. Постанова Верховного Суду від 13 черв. 2019 р. у справі № 607/9498/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82492181>

107. Постанова Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 646/5552/17. *Вердикт. ЛІГА:ЗАКОН* : [сайт]. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/77312952>

108. Постанова Верховного Суду від 18 жовт. 2023 р. у справі № 303/3224/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114423732>

109. Постанова Верховного Суду від 18 січ. 2022 р. у справі № 725/2512/20. *ZakonOnline* : [сайт]. URL: https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/102748136?utm_source=telegram&utm_medium=post&utm_campaign=zo_sudova_paktyka&utm_term=11/04/22_1&utm_content=link_sud_rish_725/2512/20

110. Постанова Верховного Суду від 25 верес. 2018 р. у справі № 210/4412/15-к. *Вердикт. ЛІГА:ЗАКОН* : [сайт]. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/76859981?_ga=2.164002104.62102825.1661343143-933238697.1613322807

111. Постанова Верховного Суду від 25 січ. 2023 р. у справі № 225/1957/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108686126>

112. Постанова Верховного Суду від 28 лют. 2019 р. у справі № 161/4229/18. *ipLex – законодавство України* : [сайт]. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=80224193&red=1000033d3d668a1756091b8a240da392a685a3&d=5>

113. Постанова Верховного Суду від 4 квіт. 2019 р. у справі № 494/6/18, провадження №51-9701км18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81013253>

114. Постанова Верховного Суду України від 19 берез. 2015 р. у справі № 5-1к15. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/43555549>

115. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 27 трав. 2019 р. у справі № 766/22242/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82218010>; КПК

116. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 08 серп. 2014 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4448%E0&skl=8

117. Правила Інтерполу з обробки даних : затв. Резолюцією 80-ї сесії Генеральної Асамблеї Інтерполу AG/2011/RES/07, Ханой, 2011. URL: <https://cutt.ly/I3FTo7D>

118. Право на інформацію в кримінальному процесі : poradnik для адвокатів щодо здійснення захисту гарантованого державою / розроблений Правовою Ініціативою Відкритого Суспільства. Київ : Міжнародний фонд «Відродження», 2013. 32 с. URL: https://www.justiceinitiative.org/uploads/57eb6f29-c89e-4a2c-83f7-fe70fc2f1557/arrest-rights-template-right-to-information-ukrainian-20140121_1.pdf

119. Право підозрюваного мовчати: позиція ВС. *Tu i Право* : [сайт]. URL: <http://tuipravo.info/publikatsii/novyny/item/1827-pravo-pidozriuvanoho-movchaty-pozytsiia-vs.html>

120. Правова позиція Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду згідно з Постановою від 28 лют. 2019 р. у справі №

330/2292/14-к. *Збірник правових позицій Верховного Суду для адвокатів*. Київ, 2020. С. 329–330. URL: https://zakononline.com.ua/zbirnyk_ppvs?b24form_user=2.39697-1629979803-d965e18d3cb53d9bbb767a55cf6e953fab305a2e8ddb2ada4375b4774092e5f2

121. Про вихід з Угоди про обмін інформацією у сфері боротьби зі злочинністю : постанова Кабінету Міністрів України від 04 лют. 2015 р. № 44. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2015-%D0%BF>

122. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 3 жовт. 2017 р. № 2147-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#Text>

123. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку із здійсненням спеціального досудового розслідування : Закон України від 27 квіт. 2021 р. № 1422-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1422-20#Text>

124. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини : Закон України від 7 жовт. 2014 р. № 1689-VII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-18#Text>

125. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 7 жовтня 2014 р. № 1689-VII : зауваження Головного юридичного управління. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4448%D0%B0&skl=8.

126. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених : Закон України від 28 лип. 2022 р. № 2472-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-20#Text>

127. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04 квіт. 2013 р. № 511-550/0/4-13. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13>

128. Про затвердження Інструкції Інструкція про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол» : наказ Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 17 серп. 2020 р. № 613/380/93/228/414/510/2801/5. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0849-20#Text>

129. Про затвердження положення про Національну поліцію : постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 877. *Урядовий портал* : [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248607704>

130. Про Національне центральне бюро Інтерполу : постанова Кабінету Міністрів України від 25 берез. 1993 р. № 220. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-93-%D0%BF>

131. Про національного оператора поштового зв'язку : розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 січ. 2002 р. № 10-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/10-2002-%D1%80#Text>

132. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

133. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

134. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України : Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>

135. Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03 жовт. 2012 р. № 223-1430/0/4-12. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1430740-12>

136. Про ратифікацію Європейської конвенції про видачу правопорушників, Додаткового протоколу 1975 року та Другого додаткового протоколу 1978 року до Конвенції» : Закон України від 16 січ. 1998 р. N 43/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 23. Ст. 129.

137. Про судову практику забезпечення права на захист у кримінальному провадженні : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 верес. 2015 р. *Протокол* : [сайт]. URL: [https://protocol.ua/ua/vssu_uzagalnennya_sudovoi_praktiki_pro_zabezpechennya_prava_na_zahist_u_kriminalnomu_provadgenni_\(vityag\)/](https://protocol.ua/ua/vssu_uzagalnennya_sudovoi_praktiki_pro_zabezpechennya_prava_na_zahist_u_kriminalnomu_provadgenni_(vityag)/)

138. Пункт 75. *Висновок щодо проекту Кримінально-процесуального кодексу України. Страсбург, 2 листопада 2011 р. DG-1 (2011) 16.* / підгот. Директоратом з питань правосуддя та захисту людської гідності. 2011. С. 23. URL: <https://rm.coe.int/16802e707c>

139. Резолюція (75) 11 Комітету Міністрів Ради Європи «Про критерії, що регламентують розгляд, що проводиться за відсутності обвинуваченого»: прийнята 19 січ. 1973 р. *Електронний фонд правової та нормативно-технічної інформації* : [сайт]. URL: <http://docs.cntd.ru/document/901992005>

140. Сиза Н. П. Завдання суду в стадії підготовчого провадження у кримінальному процесі України. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Право. 2014. № 2 (10). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14snpkpu.pdf>

141. Сиза Н. П. Реалізація судом кримінально-процесуальних функцій на стадії підготовчого провадження. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 6 (35). С. 201–206.

142. Справа «F.C.V. проти Італії» (Заява № 12151/86) : рішення Європейського суду з прав людини від 28 серп. 1991 р. *HUDOC. European Court of Human Rights* : [сайт]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22%3A%5B%5D%2C%22001-57679%22%7D>

143. Справа «Mattoccia v. Italy» (Заява № 23969/94) : рішення Європейського суду з прав людини від 25 лип. 2000 р. *HUDOC. European Court of Human Rights* : [сайт]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%5D%2C%22001-58764%22%7D>

144. Справа «Pélissier and Sassi v. France» (Заява № 25444/94) : рішення Європейського суду з прав людини від 25 берез. 1999 р. *Поліція та права людини* : [сайт]. URL: <https://policehumanrightsresources.org/pelissier-and-sassi-v-france-gc-application-no-25444-94>

145. Справа «Броуган та інші проти Сполученого Королівства» (Заяви № 11209/84, 11234/84, 11266/84 та 11386/85) : рішення Європейського суду з прав людини від 27 трав. 1988 р ; остаточне від 28 жовт. 1988 р. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі* : [сайт]. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=430>

146. Справа «Ван Гейсегем проти Бельгії» (Заява № 26103/95) : рішення Європейського суду з прав людини від 21 січ. 1999 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_402#Text

147. Справа «Да Лус Домінгеш Ферейра проти Бельгії» (Заява № 50049/99) : рішення Європейського суду з прав людини від 24 трав. 2007 р. *HUDOC. European Court of Human Rights* : [сайт]. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-76681%22%5D%7D>

148. Справа «Камасинського» (Kamasinski Case) (Заява № 9783/82) : рішення Європейського суду з прав людини від 23 черв. 1989 р. ; остаточне від 23 листоп. 1989 р. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі* : [сайт]. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=372>

149. Справа «Корнєв і Карпенко проти України» (Заява № 17444/04) : рішення Європейського суду з прав людини від 21 жовт. 2010 р. ; остаточне від 21 січ. 2011 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_637#Text

150. Справа «Колоцца проти Італії» (Заява № 9024/80) : рішення Європейського суду з прав людини від 12 лют. 1985 р. *Прецедент. ua* : [сайт]. URL: <https://precedent.in.ua/2016/04/08/kolotstsa-protyv-italyy/>

151. Справа «Кромбах проти Франції» (Заява № 29731/96) : рішення Європейського суду з прав людини від 13 лют. 2001 р. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі* : [сайт]. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=348>

152. Справа «Лена Атанасова проти Болгарії» (Заява № 52009/07) : рішення Європейського суду з прав людини від 26 січ. 2017 р. *HUDOC. European Court of Human Rights* : [сайт]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-170842%22%5D%7D>

153. Справа «Лудіке, Белкасема і Коча проти Германії» (Заяви № 6210/73; 6877/75; 7132/75) : рішення Європейського суду з прав людини від 28 листоп. 1978 р. *HUDOC. European Court of Human Rights* : [сайт]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57530%22%5D%7D>

154. Справа «Маккей проти Сполученого Королівства» (Заява № 543/03) : рішення Європейського суду з прав людини від 3 жовт. 2006 р. *HUDOC. European Court of Human Rights* : [сайт]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-77177%22%5D%7D>

155. Справа «Меденіца проти Швейцарії» (Заява № 20491/92) : рішення Європейського суду з прав людини від 14 черв. 2001 р. *HUDOC. European Court of Human Rights* : [сайт]. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/002-5663%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/002-5663%20(1).pdf)

156. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява № 42310/04) : рішення Європейського суду з прав людини від 21 лип. 2011 року. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683

157. Справа «Орал та Атабай проти Туреччини» (Заява № 39686/02) : рішення Європейського суду з прав людини від 23 черв. 2009 р. ; остаточне від 23 верес. 2009 р. *Прецедент. ua* : [сайт]. URL: <https://precedent.in.ua/2016/04/08/oral-y-atabaj-protyv-turtsyy-otsutstv/>

158. Справа «Пуатрімоль проти Франції» (Заява 14032/88) : рішення Європейського суду з прав людини від 23 листоп. 1993 р. *Council of Europe*: [сайт]. URL: <https://rm.coe.int/-/1680a83585>

159. Справа «Санадер проти Хорватії» (Заява № 66408/12) : рішення Європейського суду з прав людини від 12 берез. 2015 р. *HUDOC. European Court of Human Rights* : [сайт]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22002-10371%22%5D%7D>

160. Справа «Т. проти Італії» : рішення Європейського суду з прав людини від 12 жовт. 1992 р. ; остаточне від 9 квіт. 1984 р. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі* : [сайт]. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=112>

161. Справа «Фох, Campbell and Hartley проти Сполученого Королівства» (Заяви № 12244/86, 12245/86 та 12383/86) : рішення Європейського суду з прав людини від 30 серп. 1990 р. *HUDOC. European Court of Human Rights* : [сайт]. URL:

[http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-112953&filename=CASE%20OF%20FOX%2C%20CAMPBELL%20AND%20HARTLEY%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%20\(ARTICLE%2050\)%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D.pdf](http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-112953&filename=CASE%20OF%20FOX%2C%20CAMPBELL%20AND%20HARTLEY%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%20(ARTICLE%2050)%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D.pdf)

162. Справа «Murray проти Сполученого Королівства» (Заява № 14310/88) : рішення Європейського суду з прав людини від 28 жовт. 1994 р. *HUDOC. European Court of Human Rights* : [сайт]. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57895%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57895%22]})

163. Справа «Сейдович проти Італії» (Sejdovic v. Italy) (Заява № 56581/00) : рішення Європейського суду з прав людини від 01 берез. 2006 р. *ICC Legal Tools Database* : [сайт]. URL: <https://legal-tools.org/doc/0f4d76/pdf>

164. Справа «Шомоді проти Італії» (Somogyi v. Italy) (Заява № 67972/01) : рішення Європейського суду з прав людини від 18 трав. 2004 р. *ICC Legal Tools Database* : [сайт]. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/fb4ff4/pdf>

165. Справа за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України : рішення Конституційного Суду України від 20 жовт. 2011 р. № 12-рп/2011. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11#Text>

166. Справа за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 171⁻² Кодексу адміністративного судочинства України : рішення Конституційного Суду України від 08 квіт. 2015 р. № 3-рп/2015. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-15#Text>

167. Справа за конституційними поданнями 47 та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частин шостої, сьомої статті 218 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи) : рішення Конституційного Суду України від 18 січ.

2012 р. № 1-рп/2012. Справа № 1-4/2012. *Конституційний Суд України* : [сайт]. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/640>

168. Стандарти розгляду справ in absentia і практика ВАКС щодо стягнення активів підсанкційних осіб у дохід держави. *Конфіскаційний трекер* : [сайт]. URL: <https://izi.institute/research/standarty-rozglyadu-sprav-in-absentia-i-praktyka-vaks-shhodo-styagnennya-aktyviv-pidsankczijnyh-osib-u-dohid-derzhavy/> С. 10 (15 с.)

169. Степанов І. Заочне кримінальне провадження - новела чи удосконалення? *Закон і бізнес* : [сайт]. URL: https://zib.com.ua/ua/print/50955-zaochne_kriminalne_provadzhennya_-_novela_chi_udoskonalennya.html

170. Степанов О. С. Розшук підозрюваного за новим кримінальним процесуальним кодексом України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 216–219.

171. Стефанів Н. С. Актуальні питання судового провадження у першій інстанції : доповідь Голови Апеляційного суду Івано-Франківської області. *Судова влада України Апеляційний суд Кіровоградської області* : [сайт]. URL: <https://kra.court.gov.ua/sud1190/600/610/37>

172. Студенников С. Віра Михайленко розповіла про перешкоди, які довелося долати на початку роботи ВАКС. *Судово-юридична газета*. 2019. 13 листопада. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/154485-vira-mikhaylenko-rozprovila-pro-pereshkodi-yaki-dovelosya-dolati-na-pochatku-roboti-vaks>

173. Сухов Ю. Повідомлення про підозру особі: аналіз окремих аспектів позиції великої палати верховного суду щодо спеціальних суб'єктів. *Судово-юридична газета*. 2020. 25 серпня. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/172318-povidomlennya-pro-pidozru-osobi-analiz-okremikh-aspektiv-pozitsiyi-velikoyi-palati-verkhovnogo-sudu-schodo-spetsialnikh-subyektiv>

174. Татаров О. Заочний розгляд очима Європи. Які вимоги висувають у Страсбурзі, аби відсутність обвинуваченого не порушувала конвенційних гарантій. *Закон і Бізнес*. 2015. 20–27 лютого (№ 8 (1202)). URL: http://zib.com.ua/ua/114635-7_vimog_espl_do_zaochnogo_provadzhennya.html

175. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Особлива частина : підручник. [Академ. вид.]. Київ : Алерта, 2014. 420 с.
176. Трекке А. С. Гарантії in absentia. *AO Credence* : [сайт]. URL: <https://credence.com.ua/news/garantii-in-absentia>
177. Трофименко В. М. Заочна форма кримінального провадження та її значення для захисту прав і законних інтересів сторін. *Форум права*. 2012. № 4. С. 913–918.
178. Трубніков В. М., Слінько Д. С. Реалізація засад кримінального провадження в процесуальній формі заочного кримінального судочинства. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Право. 2014. № 1137, вип. 18. С. 177–181.
179. Туркот М. С. Процесуальна діяльність військового прокурора з відкриття матеріалів іншій стороні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 3. С. 234–238.
180. Угода про обмін інформацією у сфері боротьби зі злочинністю : підписана 22 трав. 2009 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_k98#Text
181. Удалова Л. Д., Письменний Д. П. Здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого. *Право України*. 2015. № 7. С. 51–57.
182. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 13 черв. 2017 р. у справі № 11-сс/796/2543/2017. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67257170>
183. Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 08 верес. 2022 у справі № 991/2957/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106217488>
184. Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 08 трав. 2023 р. у справі № 991/3336/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110710484>

185. Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 14 лют. 2023 р. у справі № 991/4286/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108987985>

186. Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 23 груд. 2019 р. у справі № 760/8240/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86584348>

187. Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 26 трав. 2022 р. у справі № 991/1490/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104488840>

188. Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 28 трав. 2020 р. у справі № 991/2607/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89564337>

189. Ухвала Верховного Суду від 04 лип. 2018 р. у справі № 757/43480/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75133420>

190. Ухвала Верховного Суду від 13 груд. 2021 р. у справі № 991/5135/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101913227>

191. Ухвала Верховного Суду від 19 верес. 2022 р. у справі № 991/2958/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106330115>

192. Ухвала Верховного Суду від 19 жовтня 2022 року у справі № 752/22349/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106881977>

193. Ухвала Верховного Суду від 23 берез. 2023 у справі № 991/178/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109747814>

194. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 14 січ. 2020 р. у справі № 385/619/16-к. *ZakonOnline* : [сайт]. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86958493>

195. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 16 верес. 2021 р. у справі № 991/5521/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99767764>

196. Ухвала Дарницького районного суду міста Києва від 09 берез. 2023 р. у справі № 753/11042/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111087328>

197. Ухвала Київського апеляційного суду від 20 верес. 2018 р. № 11-сс/796/4578/2018. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/>

198. Ухвала Київського апеляційного суду від 22 квіт. 2019 р. № 11-сс/824/1546/2019. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/>

199. Ухвала Київського апеляційного суду від 29 жовт. 2018 р. у справі № 11-сс/824/523/2018. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/>

200. Ухвала колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Запорізького апеляційного суду від 03 жовт. 2022 р. у справі № 335/1262/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107108480>

201. Ухвала Ленінського районного суду м. Полтави у справі № 541/2457/16-к, провадження № 1-кп/553/28/2021. *YouControl* : [сайт]. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/97582080/>

202. Ухвала Оболонського районного суду м. Києва від 16 черв. 2017 р. у справі № 756/4855/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67172601>

203. Ухвала Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя в ухвалі від 24 трав. 2023 р. у справі № 335/973/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111179015>

204. Ухвала Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 17 лют. 2023 р. у справі № 185/8815/22. *Єдиний державний*

реєстр судових рішень : [сайт]. URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/109055362>

205. Ухвала Приморського районного суду міста Одеси від 11 жовт. 2016 р. у справі № 385/619/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/61970467>

206. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 05 квіт. 2021 р. у справі № 991/1262/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96082825>

207. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 13 лип. 2021 р. у справі № 991/4377/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98373475>

208. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 13 трав. 2022 р. у справі № 991/1490/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104376802>

209. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 22 черв. 2023 р. у справі № 991/5199/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111820825>

210. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 25 листоп. 2021 р. у справі № 991/7903/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101537636>

211. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 26 лют. 2020 р. у справі № 991/1274/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87950851>

212. Ухвала слідчого судді Вовчанського районного суду Харківської області від 25 лип. 2019 р. у справі № 617/1056/19. *ZakonOnline* : [сайт]. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/83248042>

213. Ухвала слідчого судді Добропільського міськрайонного суду Донецької області від 23 листоп. 2018 р. у справі № 227/5052/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78150947>

214. Ухвала слідчого судді Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 20 жовт. 2022 р. у справі № 204/8197/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107223204>

215. Ухвала слідчого судді Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 16 верес. 2022 р. у справі № 335/1262/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106354358>

216. Ухвала слідчого судді Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 08 лют. 2021 р. у справі № 335/10977/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94778953>

217. Ухвала слідчого судді Печерського районного суду м. Києва від 09 верес. 2019 р. у справі № 757/45541/19-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84245968>

218. Ухвала слідчого судді Подільського районного суду міста Києва від 12 листоп. 2019 р. у справі № 758/11167/19. *ZakonOnline* : [сайт]. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87070305>

219. Ухвала слідчого судді Рівненського міського суду Рівненської області від 15 черв. 2023 р. у справі № 569/10626/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111544692>

220. Ухвала слідчого судді Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 08 жовт. 2018 р. у справі № 242/4424/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77014926>

221. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 12 лип. 2023 р. у справі № 760/12166/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112442472>

222. Ухвала слідчого судді Чортківського районного суду Тернопільської області від 25 серп. 2023 р. у справі № 608/1534/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113047658>

223. Ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва від 03 черв. 2021 р. у справі № 761/12942/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97468937#>

224. Ухвала Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 26 верес. 2023 р. у справі № 308/12491/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113811246>

225. Фаринник В. Презумпція обізнаності. *Закон і Бізнес*. 2021. 22–28 травня (№ 21). URL: https://zib.com.ua/ua/print/147787-noviy_poryadok_dovedennya_do_vidoma_osobi_pro_ii_viklik_ne_g.html

226. Фоміна Т. Г. Забезпечення слідчим процесуальних прав підозрюваного : монографія. Харків : НікаНова, 2014. 232 с.

227. Фулей Т. І. Свобода від самовикриття як засада кримінального провадження. *Слово національної школи суддів України*. 2013. № 2 (3). С. 107–115. URL: http://nsj.gov.ua/files/1445846397cln_2013_2_15.pdf

228. Функція судового контролю у кримінальному процесі : монографія / Л. Д. Удалова, Д. О. Савицький, В. В. Рожнова, Т. Г. Ільєва. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 176 с.

229. Хабло О. Ю. Конвенційні стандарти тлумачення обґрунтованої підозри як підстави обрання запобіжного заходу. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 16–17 квіт. 2021 р.). Тернопіль, 2021. С. 176–178.

230. Хабло О. Ю. Набуття статусу підозрюваного у разі неможливості безпосереднього вручення письмового повідомлення про підозру. *Право України*. 2021. № 9. С. 103–116. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_2021_9/pravo_2021_9-s6/

231. Хабло О. Ю. Підстави та строки повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. *Криміналістика і судова експертиза*. 2021. Вип. 66. С. 412–418.

232. Ханін С. Г. Підозра vs ВАКС. *Юридична газета online*. 2022. 23 червня. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/pidozra-vs-vaks.html>

233. Хижна О. Р. Суб'єкти свободи від самовикриття й права не свідчити проти близьких родичів і членів сім'ї. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 162–166. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2016/42.pdf

234. Цувіна Т. А. Принцип права бути почутим (right to be heard) у цивільному судочинстві: Модельні європейські правила цивільного процесу ELI/UNIDROIT, практика ЄСПЛ і національний контекст. *Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка*. Серія : Юридичні науки. 2022. № 2 (121). С. 88–96. URL: <http://visnyk.law.knu.ua/ua/baza-nomeriv/896-pryntsyp-prava-but-y-pochutym-right-to-be-heard-u-tsyvilnomu-sudochynstvi-modelni-yevropeyski-pravyla-tsyvilnoho-protsesu-eli-unidroit-praktyka-yespl-i-natsionalnyy-kontekst>

235. Цыганенко С. С. Проблемы процессуальных производств и их типов в новом УПК. *Изв. вузов. Правоведение*. 2002. № 4 (243). С. 13–21. URL: <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=180895>

236. Черняк Н. П., Кіяниця В. М. Особливості процесуального застосування спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень як форми досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. 2021. С. 272–275.

237. Черняк Н. П., Рец В. В. Особливості проведення спеціального досудового розслідування в аспекті реалізації права на захист. *Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 7 черв. 2019 р.) / ДДУВС. Дніпро, 2019. С. 241–245.

238. Шаренко С. Л., Шило О. Г. Спеціальне досудове розслідування і судове провадження: проблемні питання правового регулювання. *Право України*. 2015. № 7. С. 58–65.

239. Шишман Д. М. Обізнаність підозрюваного про розпочате кримінальне провадження як обов'язкова умова для здійснення спеціального досудового розслідування (in absentia). *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 179–183.

240. Шульгін С. О. Види процесуальних рішень слідчого та прокурора. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 208–214. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/8/40.pdf>

241. Шумейко Д. О. Актуальні проблеми спеціального кримінального провадження: теорія і практика. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 6, т. 2. С. 282–287.

242. Шумейко Д. О. Окремі проблеми оскарження ухвал слідчого судді, суду у спеціальному кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. № 2. С. 168–172.

243. Шумейко Д. О. Підготовче судове провадження у спеціальному кримінальному провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 607–611.

244. Шумейко Д. О. Судове провадження з перегляду судових рішень у спеціальному кримінальному провадженні. *Право та державне управління*. 2020. № 1. С. 156–163.

245. Яновська О. Г. Концептуальні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства : монографія. Київ : Прецедент, 2011. 303 с.

246. Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights. Right to a fair trial (criminal limb). Updated on 31 August 2022. § 290.

247. Interpol's Rules on the Processing of Data. *INTERPOL*. URL: https://www.interpol.int/content/download/5694/file/24%20E%20RPD%20UPDATE%207%2011%2019_ok.pdf

248. Kalka Ivan. Implementation of the rights of accused during the judgments review, adjudged in special criminal proceedings. *European political and law discourse*. 2022. Volume 9. Issue 1. C. 80–84. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2022/2022-9-1/12.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

Аспірантом кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ проводиться наукове дослідження на тему: «**Реалізація прав підозрюваного, обвинуваченого в спеціальному кримінальному провадженні (in absentia)**».

Просимо Вас уважно прочитати наведені в анкеті запитання й дати відповіді на них, позначивши у будь-який спосіб правильний, на Вашу думку, варіант, або запропонуйте власний варіант, якщо зазначені варіанти відповідей Вас не влаштовують.

Анкета є анонімною, а тому підписувати її та називати свої дані немає потреби.

1. Ваша професія:

- слідчий
- детектив
- дізнавач
- прокурор
- суддя
- адвокат
- оперативний співробітник
- інший варіант відповіді

2. Стаж роботи:

- до року
- 1-3 роки
- 3-5 років

- 5-10 років
- понад 10 років

3. Чи є, на Вашу думку, актуальним для українського суспільства запит на забезпечення реалізації принципу невідворотності покарання за вчинений злочин особами, які втекли з метою ухилення від кримінальної відповідальності?

- так
- ні
- інший варіант відповіді

4. Чи потрібен, на Вашу думку, інститут спеціального кримінального провадження (in absentia), яке здійснюється за відсутності підозрюваного, обвинуваченого в кримінальному процесі України?

- так
- ні
- інший варіант відповіді

5. Наскільки ефективно, на Вашу думку, під час застосування норм інституту спеціального кримінального провадження (in absentia) забезпечуються права підозрюваного, обвинуваченого?

- в повному обсязі
- частково
- інший варіант відповіді

6. Чи стикались Ви з формальним виконанням функції захисту адвокатами у спеціальному кримінальному провадженні, призначеними з центрів безоплатної вторинної правової допомоги, що зводилась лише до присутності під час проведення процесуальних дій?

- так

- ні
- лише в поодиноких випадках
- інший варіант відповіді

7. В більшості країн Європейського Союзу існує модель спеціального кримінального провадження, згідно якої заочний судовий розгляд застосовується щодо осіб, які вчинили малозначні кримінальні правопорушення. Водночас, в Україні спеціальне кримінальне провадження (досудове розслідування та судовий розгляд) передбачено, в тому числі стосовно тяжких та особливо тяжких злочинів.

Яка, на Вашу думку, модель краще підходить до українських реалій?

- існуюча модель
- модель, що діє в більшості країн Європейського Союзу
- інший варіант відповіді

8. Спеціальне досудове розслідування здійснюється при існуванні сукупності встановлених в ч. 2 ст. 297-1 КПК України умов, а саме:

- на підставі ухвали слідчого судді;
- у кримінальному провадженні щодо злочинів, визначених КПК України, перелік яких є вичерпним;
- стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук.

Чи достатньо, на Вашу думку, правових підстав, що визначені в ч. 2 ст. 297-1 КПК України для ініціювання стороною обвинувачення спеціального досудового розслідування (in absentia)?

- так
- ні

- інший варіант відповіді

9. Відповідно до ч. 5 ст. 297-4 КПК України якщо підозрюваний, стосовно якого слідчим суддею постановлено ухвалу про здійснення спеціального досудового розслідування, затриманий або добровільно з'явився до органу досудового розслідування, подальше досудове розслідування щодо нього здійснюється згідно із загальними правилами, передбаченими цим Кодексом.

В якому, на Вашу думку, документі це доцільніше відобразити?

- ухвала слідчого судді
- постанова слідчого
- постанова прокурора
- інший варіант відповіді

10. Процедури «in absentia» неминуче припускають деякий відступ від загальних правил кримінального процесу, в тому числі щодо здійснення процесуальної дії – повідомлення про підозру відсутній особі у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень.

Чи може, на Вашу думку, такий спосіб повідомлення про підозру відсутній особі забезпечити реалізацію права знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують?

- так
- ні
- інший варіант відповіді

11. Чи доцільно, на Вашу думку, доповнити ч. 1 ст. 278 КПК України абзацом 2, а саме: «Відомості про складене письмове повідомлення про підозру особі, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором,

у випадку обґрунтованої неможливості вручення їй такого повідомлення, публікується в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора» та абзацом 3, а саме «З моменту опублікування відомостей про складене письмове повідомлення про підозру в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора, особа є підозрюваною у кримінальному провадженні».

- так
- ні
- інший варіант відповіді

12. Чи потрібне, на Вашу думку, законодавче визначення терміна «міжнародний розшук»?

- так
- ні
- якщо так, наведіть правильне, на Вашу думку, визначення

13. Що, на Вашу думку, доцільно визначити моментом з якого особа вважається оголошеною в міжнародний розшук:

- винесення слідчим постанови про оголошення міжнародного розшуку та скерування її з відповідними матеріалами до Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України (Національне центральне бюро Інтерполу)

- публікація «червоної картки» в електронній базі Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерпол та надання останньою документів на підтвердження цього рішення

- інший варіант відповіді

14. Згідно з вимогами п. 12 ч. 1 ст. 309 КПК України під час досудового розслідування може бути оскаржена в апеляційному порядку ухвала слідчого судді про відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування. Водночас, чинний КПК України не передбачає можливості оскарження ухвали слідчого судді про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування.

Чи є, на Вашу думку, необхідність законодавчого врегулювання щодо оскарження ухвали слідчого судді про здійснення спеціального досудового розслідування шляхом закріплення такої п.12 ч. 1 ст. 309 КПК України серед переліку ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування?

- так
- ні
- інший варіант відповіді

15. Відповідно до норм КПК України ухвала суду про здійснення спеціального судового провадження стосовно обвинуваченого не підлягає оскарженню в апеляційному порядку.

Чи доцільно, на Вашу думку, внести зміни в КПК України щодо надання права обвинуваченому чи його захиснику за певних умов оскаржити це рішення в апеляційному порядку?

- так
- ні
- інший варіант відповіді

16. Частиною 3 ст. 400 КПК України визначено, що якщо апеляційну скаргу подано обвинуваченим, щодо якого судом ухвалено вирок за результатами спеціального судового провадження, суд поновлює строк за умови надання обвинуваченим підтвердження наявності поважних причин, передбачених статтею 138 КПК України, та надсилає апеляційну скаргу

разом із матеріалами кримінального провадження до суду апеляційної інстанції з дотриманням правил, передбачених статтею 399 КПК України.

Чи здатна, на Вашу думку, вказана норма процесуального закону в повному обсязі забезпечити реалізацію права обвинуваченого оскаржувати в установленому цим Кодексом порядку судові рішення та ініціювати їх перегляд?

- так
- ні
- інший варіант відповіді

17. Відповідно до ч. 2 ст. 31 КПК України кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів лише за клопотанням обвинуваченого.

Чи доцільно, на Вашу думку, наділити захисника у спеціальному кримінальному провадженні правом заявляти клопотання про здійснення розгляду колегіально судом?

- так
- ні
- інший варіант відповіді

18. Чи варто, на Вашу думку, запровадити в Україні альтернативні заходи, які би фактично спонукали обвинувачених до явки до суду (наприклад у випадку добровільної явки гарантія щодо незастосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою)?

- так
- ні
- інший варіант відповіді

19. Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень врегульовані главою 24-1 КПК України, в якій міститься лише 5 статей. Особливості спеціального судового провадження містяться лише в окремих частинах статей КПК України, які регулюють судовий розгляд кримінального провадження, що здійснюється в загальному порядку.

Чи доцільно, на Вашу думку, розширити норми глави 24-1 КПК України, змінивши її назву на: «Особливості спеціального кримінального провадження» та доповнити її статтями щодо деталізації процедури регулювання спеціального досудового розслідування та спеціального судового розгляду кримінальних правопорушень, в тому числі детально визначити права підозрюваного, обвинуваченого, якими він наділений на кожній стадії провадженні in absentia?

- так
- ні
- інший варіант відповіді

20. Чи є, на Вашу думку, необхідними інші зміни до Глави 24-1 КПК України? Якщо так, то які саме?

- а) так
- б) ні
- в) якщо так, наведіть яких:

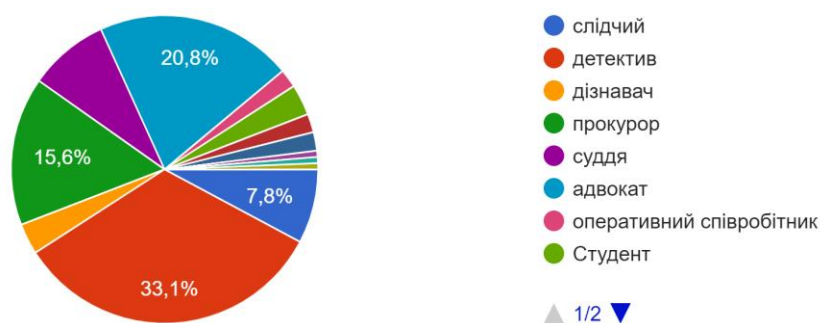
Дякуємо за участь у дослідженні!

ЗВЕДЕНІ ДАНІ

результатів анкетування слідчих, детективів, дізнавачів, суддів, адвокатів, оперативних працівників, студентів, курсантів, юристів, науково-педагогічних працівників, судових експертів (154 особи)

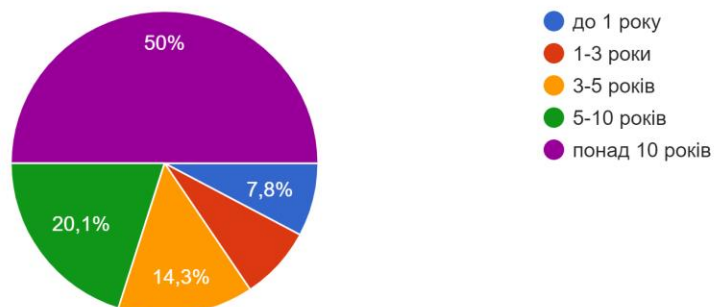
1. Ваша професія:

154 відповіді

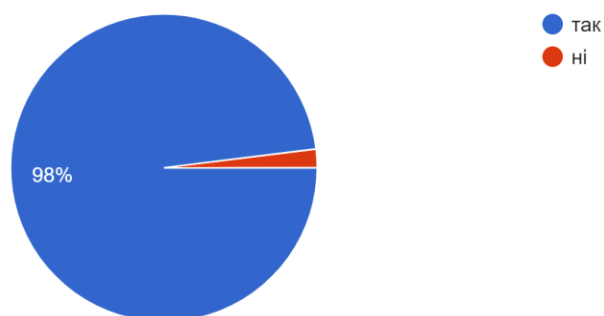
2. Стаж роботи:

154 відповіді

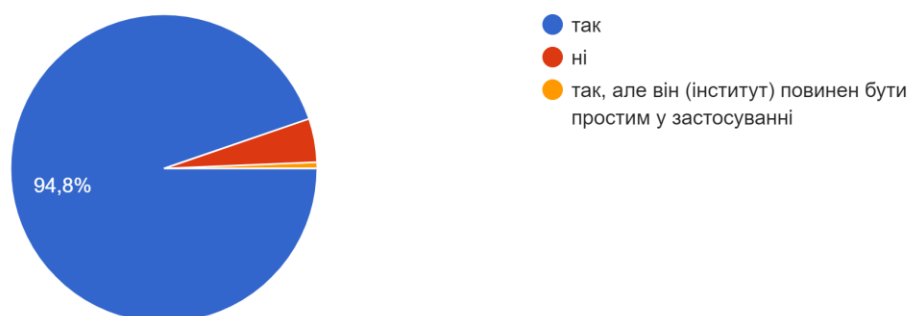
3. Чи є, на Вашу думку, актуальним для українського суспільства запит на забезпечення реалізації принципу невідворотності покарання...ю ухилення від кримінальної відповідальності?

153 відповіді

4. Чи потрібен, на Вашу думку, інститут спеціального кримінального провадження (in absentia), яке здійснюється за відсутності під...винуваченого в кримінальному процесі України?

153 відповіді

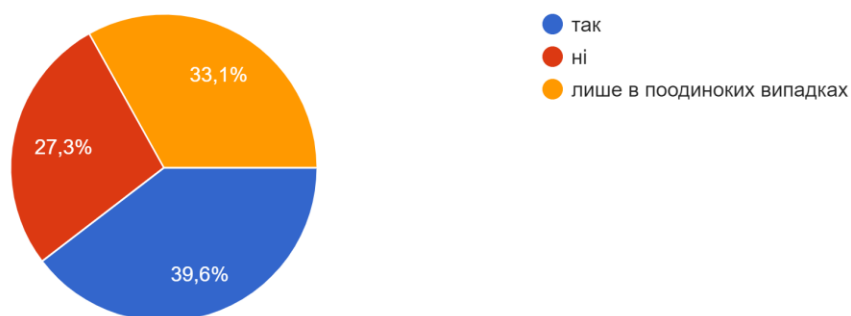
5. Наскільки ефективно, на Вашу думку, під час застосування норм інституту спеціального кримінального провадження (in absentia) забезпе...чуються права підозрюваного, обвинуваченого?

154 відповіді

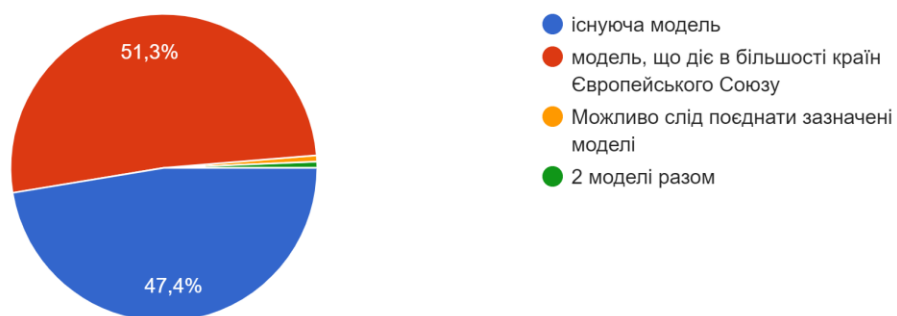
6. Чи стикались Ви з формальним виконанням функції захисту адвокатами у спеціальному кримінальному провадженні, призначеними з цієї причини під час проведення процесуальних дій?

154 відповіді

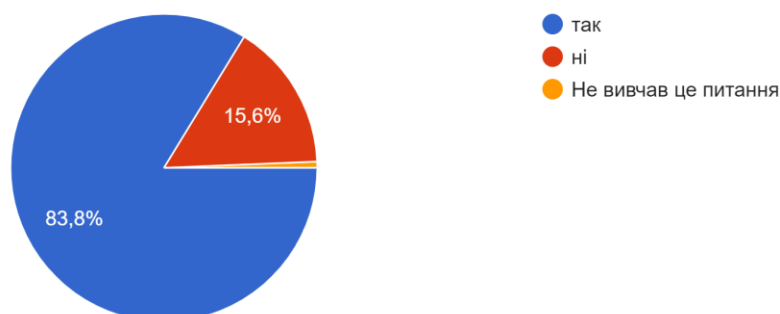
7. В більшості країн Європейського Союзу існує модель спеціального кримінального провадження, згідно якої заочний судовий розгляд краще підходить до українських реалій?

154 відповіді

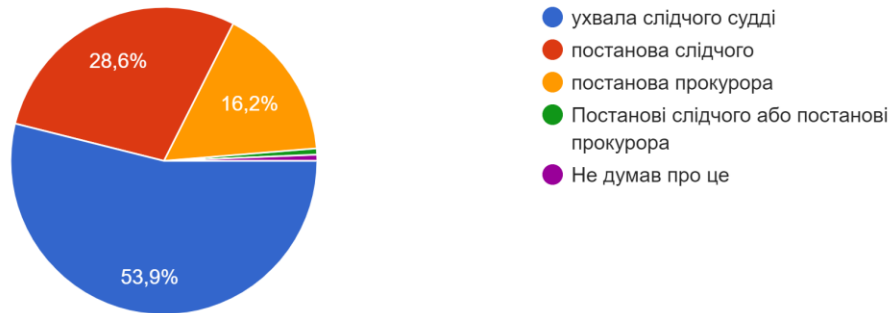
8. Спеціальне досудове розслідування здійснюється при існуванні сукупності встановлених в ч. 2 ст. 297-1 КПК України умов, а саме: - на ...іального досудового розслідування (in absentia)?

154 відповіді

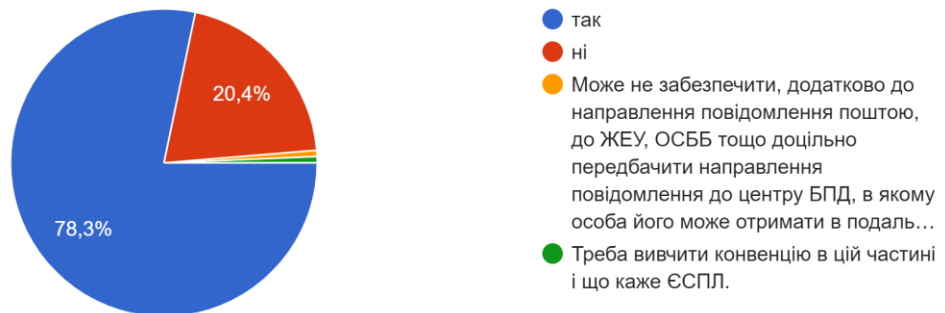
9. Відповідно до ч. 5 ст. 297-4 КПК України якщо підозрюваний, стосовно якого слідчим суддею постановлено ухвалу про здійснення спе... думку, документі це доцільніше відобразити?

154 відповіді

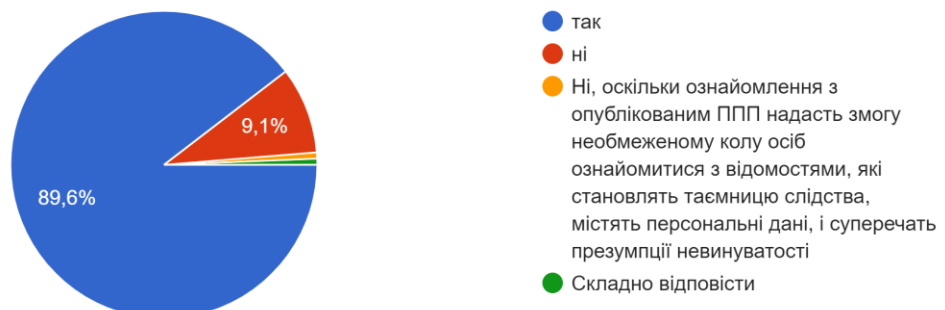
10. Процедури «in absentia» неминуче припускають деякий відступ від загальних правил кримінального процесу, в тому числі щодо зді...вопорушення його підозрюють, обвинувачують?

152 відповіді

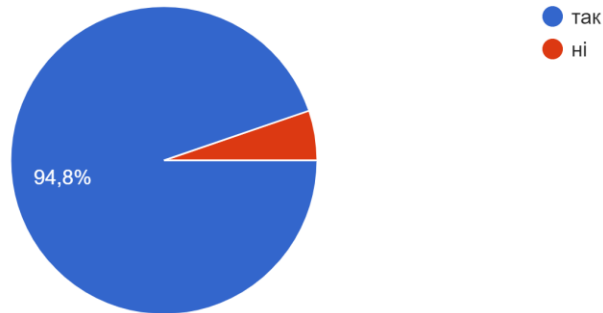
11. Чи доцільно, на Вашу думку, доповнити ч. 1 ст. 278 КПК України абзацом 2, а саме: «Відомості про складене письмове повідомлен... підозрюваною у кримінальному провадженні».

154 відповіді

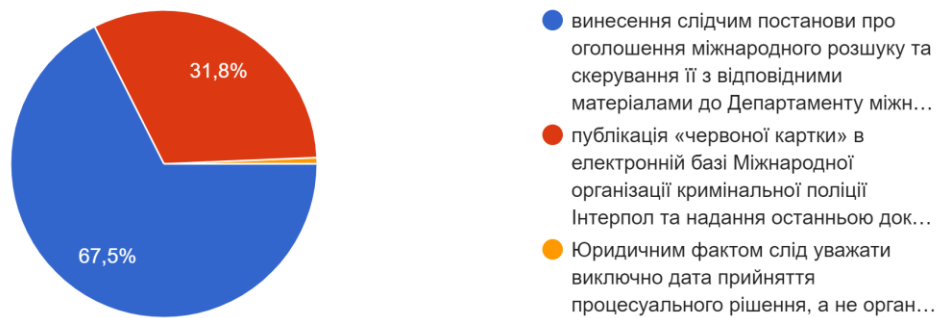
12. Чи потрібне, на Вашу думку, законодавче визначення терміну «міжнародний розшук»?

153 відповіді

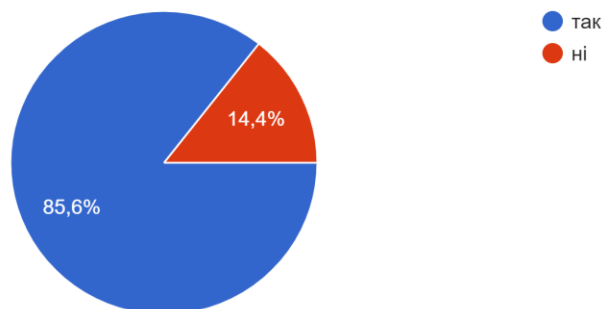
13. Що, на Вашу думку, доцільно визначити моментом з якого особа вважається оголошеною в міжнародний розшук:

154 відповіді

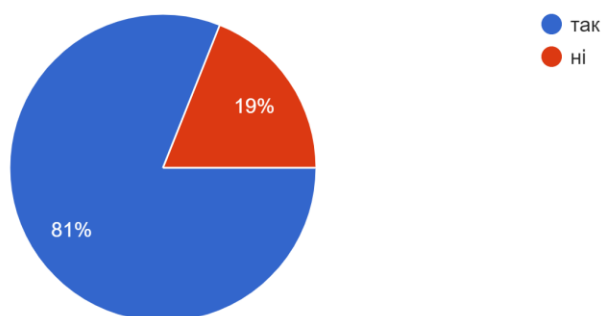

14. Згідно з вимогами п. 12 ч. 1 ст. 309 КПК України під час досудового розслідування може бути оскаржена в апеляційному порядку ухвала ...оскаржені під час досудового розслідування?

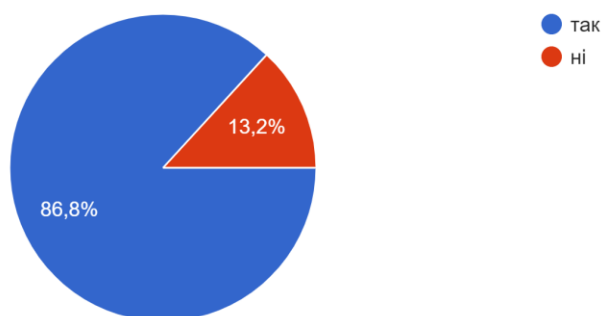
153 відповіді

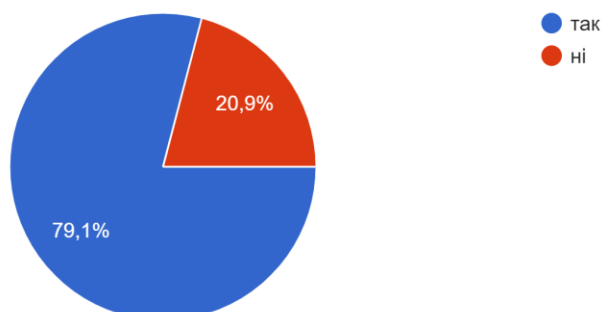
15. Відповідно до норм КПК України ухвала суду про здійснення спеціального судового провадження стосовно обвинуваченого не підл...каржити це рішення в апеляційному порядку?
153 відповіді

16. Частиною 3 ст. 400 КПК України визначено, що якщо апеляційну скаргу подано обвинуваченим, щодо якого судом ухвалено виро...ку судові рішення та ініціювати їх перегляд?
152 відповіді

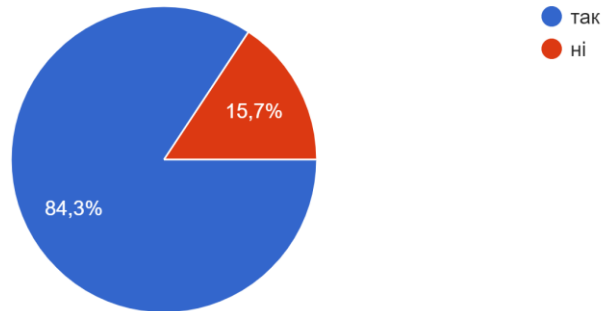

17. Відповідно до ч. 2 ст. 31 КПК України кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено п... про здійснення розгляду колегіально судом?
153 відповіді

18. Чи варто, на Вашу думку, запровадити в Україні альтернативні заходи, які би фактично спонукали обвинувачених до явки до суду (напр...жного заходу у вигляді тримання під вартою)?

153 відповіді

19. Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень врегульовані главою 24-1 КПК України, в якій мі...ений на кожній стадії провадження in absentia?

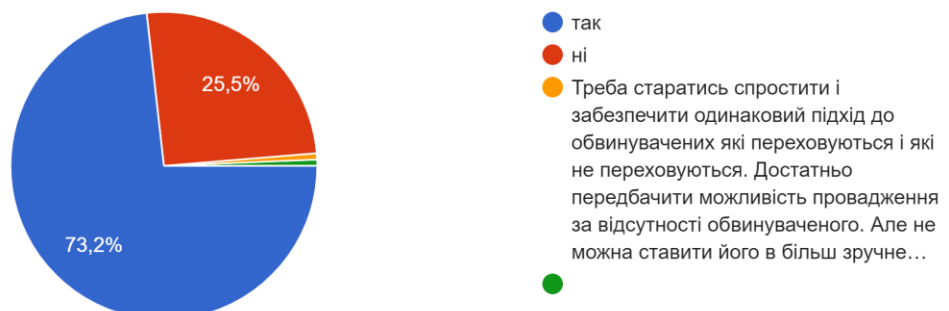
153 відповіді

- так
- ні
- Не використовував в роботі
- Важко відповісти. Треба більше уваги приділити загальним нормам. І забезпечити такий підхід коли буде дотримано розумний баланс. Надмірне законодавче регулювання не завжди є позитивним явищем.

20. Чи є, на Вашу думку, необхідними інші зміни до Глави 24¹ КПК України? Якщо так, то які саме?

153 відповіді

- так
- ні
- Треба старатись спростити і забезпечити однаковий підхід до обвинувачених які переховуються і які не переховуються. Достатньо передбачити можливість провадження за відсутності обвинуваченого. Але не можна ставити його в більш зручне...

Додаток Б

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Калька І. З. Підстави й умови здійснення спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, зарахованих до підслідності Національного антикорупційного бюро України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 43. С. 176–179. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc43/41.pdf>

2. Калька І. З. Підстави та порядок набуття процесуального статусу підозрюваного у кримінальному процесі України. *Нове українське право*. 2021. № 3. С. 221–227. URL: <http://www.newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/50>

3. Калька І. З. Реалізація права підозрюваного, обвинуваченого знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують під час здійснення спеціального кримінального провадження. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. № 3. С. 181–185. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2021/3/34.pdf>

4. Ivan Kalka. Implementation of the rights of accused during the judgments review, adjudged in special criminal proceedings. *European political and law discourse*. 2022. Volume 9. Issue 1. С. 80–84. (стаття в періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку і Європейського Союзу). URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2022/2022-9-1/12.pdf>

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав з юридичного напрямку

5. Калька І. З. Реалізація прав обвинуваченого під час підготовчого судового засідання, яке проводиться за його відсутності. *Наукові*

перспективи: журнал. 2023. № 11(41). С.900-912. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/issue/view/193/284>

Тези доповідей, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Калька І. З. Підстави та умови проведення спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України. *Імплементація європейських стандартів запобігання корупції в Україні*: матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 54–58.

2. Калька І. З. Реалізація права підозрюваного, обвинуваченого брати участь у проведенні процесуальних дій під час здійснення спеціального кримінального провадження. *Актуальні питання розвитку правової системи у сучасній Україні*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Рівне, 23–24 грудня 2021 року). В 2 ч. Ч. 2 / Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Стаєпана Дем'янчука. Рівне: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 109–112.

3. Калька І. З. Реалізація права підозрюваного на захист під час отримання дозволу на проведення спеціального досудового розслідування. *Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 24–25 грудня 2021 року). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2021. С. 143–146.

4. Калька І.З. Підстави для відмови слідчими суддями у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування. *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України*: матеріали круглого столу (Київ, 27 жовтня 2023 року) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 245–249.

Додаток В

**Апарат Верховної Ради України
КАРТКА ДОКУМЕНТА**

Кореспонденти Калька Іван Зіновійович вул. Теофіла Яновського, буд. 1 а, кв. 88, м. Київ, 03069 (всього 1)

Вид документа Звернення громадян

Вих. № та дата кореспондента № ДСК б/н

Реєстр. № та дата реєстрації 36779К-1-12.2023/283279

Арк./прим. 1/1

Стислий зміст Звертається аспірант кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ з проханням розглянути підготовлені ним пропозиції щодо внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України.

Проходження документа (особа, у якої є позначка «Оригінал»)	Дата передачі оригіналу ВСК	Дата отримання оригіналу	Підпис
ВСК	25.12.2023		
Іонушас С. К.			

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

змін і доповнень до Кримінального процесуального кодексу України,
запропонованих у тексті дисертаційного дослідження
аспіранта кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх
справ **Кальки Івана Зіновійовича** на тему:
**«Реалізація прав підозрюваного, обвинуваченого в спеціальному
кримінальному провадженні (in absentia)»**

№	Чинна редакція КПК України	Запропоновані зміни
1.	<p>Стаття 31. Склад суду</p> <p>...</p> <p>2. Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів лише за клопотанням обвинуваченого.</p> <p>...</p>	<p>Стаття 31. Склад суду</p> <p>...</p> <p>2. Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів лише за клопотанням обвинуваченого (у випадку здійснення спеціального судового провадження – за клопотанням захисника).</p> <p>...</p>
2.	<p>Стаття 52. Обов'язкова участь захисника</p> <p>2. В інших випадках обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні:</p> <p>...</p> <p>8) щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, - з моменту прийняття відповідного процесуального рішення</p> <p>...</p>	<p>Стаття 52. Обов'язкова участь захисника</p> <p>2. В інших випадках обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні:</p> <p>...</p> <p>8) щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, - з моменту розгляду клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування</p> <p>...</p>

3.	<p>Стаття 278. Вручення письмового повідомлення про підозру</p> <p>1. Письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення - у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень.</p> <p>...</p>	<p>Стаття 278. Вручення письмового повідомлення про підозру</p> <p>1. Письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення - у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень.</p> <p>Відомості про складене письмове повідомлення про підозру особі, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості вручення їй такого повідомлення, публікується в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора.</p> <p>З моменту опублікування відомостей про складене письмове повідомлення про підозру в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора, особа є підозрюваною у кримінальному провадженні</p> <p>...</p>
4.	<p>Стаття 280. Підстави та порядок зупинення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру</p>	<p>Стаття 280. Підстави та порядок зупинення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру</p>

	<p>...</p> <p>5. Після зупинення досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) дій не допускається, крім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного.</p>	<p>...</p> <p>5. Після зупинення досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) дій не допускається, крім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного або звернення із клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування.</p>
5.	<p>Глава 24-1. Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень</p>	<p>Глава 41-1. Спеціальне кримінальне провадження</p>
6.	<p>Стаття 309. Ухвали слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування</p> <p>1. Під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про:</p> <p>...</p> <p>12) відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування;</p> <p>...</p>	<p>Стаття 309. Ухвали слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування</p> <p>1. Під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про:</p> <p>...</p> <p>12) про задоволення або відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування;</p> <p>...</p>
7.	<p>Стаття 314. Підготовче судове засідання</p> <p>3. У підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти такі рішення:</p> <p>...</p> <p>5) призначити судовий розгляд на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;</p> <p>...</p>	<p>Стаття 314. Підготовче судове засідання</p> <p>3. У підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти такі рішення:</p> <p>...</p> <p>5) призначити судовий розгляд (у випадку здійснення спеціального досудового розслідування та надходження клопотання прокурора, до якого додано матеріали про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження – спеціальне судове провадження) на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування</p>

		<p>примусових заходів медичного або виховного характеру;</p> <p>...</p>
8.	<p>Стаття 392. Судові рішення, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку</p> <p>...</p> <p>2. Ухвали, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судових рішень, передбачених частиною першою цієї статті, окремому оскарженню не підлягають, крім випадків, визначених цим Кодексом. Заперечення проти таких ухвал можуть бути включені до апеляційної скарги на судові рішення, передбачене частиною першою цієї статті.</p> <p>Ухвали суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, підлягають апеляційному оскарженню в порядку, передбаченому цим Кодексом.</p> <p>...</p>	<p>Стаття 392. Судові рішення, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку</p> <p>...</p> <p>2. Ухвали, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судових рішень, передбачених частиною першою цієї статті, окремому оскарженню не підлягають, крім випадків, визначених цим Кодексом. Заперечення проти таких ухвал можуть бути включені до апеляційної скарги на судові рішення, передбачене частиною першою цієї статті.</p> <p>Ухвали суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, про задоволення або відмову у здійсненні спеціального судового провадження, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, підлягають апеляційному оскарженню в порядку, передбаченому цим Кодексом.</p> <p>...</p>

Додаток Г

Узагальнення судової практики щодо відмов слідчими суддями в задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування

У процесі виконання дисертації виникла потреба в аналізі підстав для винесення слідчими суддями ухвали про відмову в задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування. Задля глибшого дослідження було здійснено пошук та аналіз ухвал слідчих суддів судів першої інстанції, в тому числі Вищого антикорупційного суду, про відмову в задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування. Загалом встановлено та проаналізовано за період з 2018 року по 2023 рік понад 100 винесених таких ухвал, що свідчить про поширену практику відмов у наданні дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування.

На підставі узагальнення судової практики встановлено такі підстави для відмови в задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування:

1. Не доведено, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міжнародний розшук.

Для виконання вимог ч.8 ст. 135 та ч.5 ст. 139 КПК України, тобто для належного виклику особи до слідчого, прокурора або слідчого судді, вищезазначені дії необхідно було виконати по два рази кожену.

Наведених вимог закону органом досудового слідства виконано не було, а отже в наданих матеріалах відсутні беззаперечні докази про те, що ОСОБА_1 в достатній мірі проінформована про те, що відносно неї

здійснюється досудове розслідування, та на підставі яких можна було б зробити висновок, що підозрювана недвозначно відмовилася від свого права прибути до слідчого чи прокурора. Крім того, слідчим станом на час розгляду клопотання, не надано слідчому судді доказів того, що підозрювана переховується від органів слідства та суду на території Російської Федерації, оскільки показання свідків, копії протоколів допиту яких додані до клопотання, вказаного факту достовірно не підтверджують. Слідчим не надано слідчому судді жодних даних про те, яких вжито заходів для розшуку підозрюваної.

Враховуючи вищевикладене, слідчий суддя вважає, що клопотання слідчого про здійснення спеціального досудового розслідування задоволенню не підлягає, оскільки ним не доведено, що підозрювана ОСОБА_1 переховується від органів слідства та суду на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором та/або оголошена у міждержавний та/або міжнародний розшук (Справа № 234/14144/19).

2. Не доведено, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

З клопотання та наданих до нього матеріалів кримінального вбачається, що підозрюваний ОСОБА_6 наразі перебуває на тимчасово окупованій території України, будь-яких відомостей про те, що підозрюваний вчиняв умисні дії з метою уникнення кримінальної відповідальності до клопотання не надано. Сам факт перебування підозрюваного на тимчасово окупованій території не може свідчити про його бажання та спроби уникнення від кримінальної відповідальності, оскільки, в даному випадку є очевидним факт непереборної сили у вигляді військових подій, у зв'язку із чим підозрюваний навіть будучи обізнаним про необхідність явки до слідчого, не може виконати свій обов'язок з огляду на обставини, які від нього не залежать (Справа № 932/3698/22).

3. Не доведено, що підозрюваний оголошений у міжнародний розшук.

Між тим, клопотання слідчого відділу СУ ГУ НП в м. Києві про здійснення спеціального досудового розслідування у кримінальному провадженні не містить, а також прокурором під час судового засідання не представлено жодних належних та допустимих доказів чи інших фактичних даних на підтвердження факту про подальше скерування постанови про оголошення в міждержавний, міжнародний розшук ОСОБА_6 разом з належними матеріалами до Робочого апарату Укрбюро Інтерполу для виконання, з метою внесення відповідних відомостей до баз даних.

Отже ухвалення органом досудового розслідування лише постанови про оголошення підозрюваного ОСОБА_6 у міждержавний, міжнародний розшук без її скерування до уповноваженого на те органу, як то має місце в даному випадку, не може свідчити про оголошення підозрюваної особи у міждержавний, міжнародний розшук (Справа № 752/2627/23).

4. Відсутні достатні докази для підозри особи щодо якої подано клопотання у вчиненні кримінального правопорушення або неналежне вручення особі повідомлення про підозру.

Як вбачається з матеріалів клопотання, 2 вересня 2015 року відносно ОСОБА_7 , ІНФОРМАЦІЯ_2 , було складено повідомлення про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 146, ч. 2 ст. 260, ч. 3 ст. 289, ч. 3 ст. 187 КК України.

Однак, жодних доказів того, що дане повідомлення було вручено ОСОБА_7 особисто, чи у разі неможливості такого вручення, іншим особам визначеним статтею 135 КПК України, суду надано не було.

Тому, суд ставить під сумнів вручення даної підозри у встановлений законом спосіб (Справа № 204/8856/22).

5. Належним чином не посвідчене клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування.

Так, в ухвалі слідчого судді, окрім іншого зазначено, що вбачається із поданого слідчому судді клопотання слідчого, погодженого прокурором ОСОБА_3, не містить обов'язкового елементу офіційного документа гербової печатки СУ ГУ СБ України у м. Києві та Київській області, що свідчить про те, що підпис слідчого не засвідчений належним чином.

Вбачається, що належним чином не посвідчене клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування позбавляє слідчого суддю можливості пересвідчитися в ідентичності цього документа, в той час, як інформація, що в ньому міститься, має суттєве значення під час розгляду клопотання цієї категорії та може істотно вплинути на висновки слідчого судді.

За таких обставин, недотримання вимог кримінального процесуального закону стосовно оформлення клопотання позбавляє можливості достовірно перевірити обставини та підстави, викладені в клопотанні (Справа №760/17107/22).

6. Досудове розслідування зупинено та на час розгляду даного клопотання не було відновлене.

Як вбачається з витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань по кримінальному провадженню № 12022050000000801, досудове розслідування зупинено та на час розгляду даного клопотання не було відновлене.

Оскільки, проведення будь-яких слідчих дій після зупинення досудового розслідування прямо заборонено нормами КПК України, то слідчий суддя дійшов висновку, що клопотання старшого слідчого відділу розслідування особливо тяжких злочинів СУ ГУНП в Донецькій області ОСОБА_5, задоволенню не підлягає (Справа № 204/8197/22).

7. Клопотання надійшло після закінчення строку досудового розслідування.

Аналізуючи наведені норми та враховуючи, що клопотання надійшло після закінчення строку досудового розслідування слідчий суддя взагалі

позбавлений можливості вирішувати поставлені слідчим питання поза межами встановленими Законом строку досудового розслідування.

Так, слідчий суддя приходить до висновку, що внесене стороною обвинувачення клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань 24.12.2019 року за № 12019100060005655 за підозрою ОСОБА_6 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України, подано за межами строків досудового розслідування, відтак у його задоволенні слід відмовити (Справа № 757/63763/21-к).

8. Прокурор, слідчий не з'явився у судове засідання для розгляду клопотання.

Аналізуючи викладене, вбачається, що прокурор в судове засідання не з'явився та вимоги клопотання не підтримав, тому слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання (Справа № 757/8578/22-к).

9. Виклик підозрюваного здійснено під час зупинення досудового розслідування, що є істотним порушенням норм процесуального права.

Оскільки виклик підозрюваного ОСОБА_7 здійснений неналеним чином, його неявка 12 квітня 2022 року, під час зупиненого досудового розслідування, не може вважатися ухиленням від явки на виклик до слідчого.

З врахуванням зазначених обставин, суд прийшов до висновку, що стороною обвинувачення порушено вимоги ст.282 КПК України щодо несвоєчасного відновлення зупиненого досудового розслідування, а тому в задоволенні клопотання необхідно відмовити (Справа № 688/3180/21).

10. Зміна підслідності кримінального провадження.

Окрім того, слідчим також зазначено, що у зв'язку із зміною підслідності та дорученням здійснення подальшого досудового розслідування у кримінальному провадженні слідчим Державного бюро України, постановою слідчого від 28.09.2020 підозрюваного ОСОБА_7 оголошено в міжнародний розшук, продовження здійснення якого доручено Службі

безпеки України. Зазначена постанова для відома та виконання направлена в Службу безпеки України.

Слідчим суддею встановлено, що ухвалою слідчого судді Печерського районного суду м. Києва ОСОБА_189 від 29.07.2016 у справі № 757/33677/16-к надано дозвіл на здійснення спеціального досудового розслідування стосовно ОСОБА_7.

Вказана ухвала слідчого судді, в порядку передбаченому КПК України, не скасована судом вищої інстанції, оскільки доказів протилежного слідчому судді не надано.

Таким чином, слідчий суддя приходить до висновку, про відсутність підстав для повторного звернення з таким клопотанням до слідчого судді, оскільки наявні нові обставини, які підтверджують, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міжнародний розшук, оскільки із системного аналізу положень ст. 297-4 КПК України, повторне звернення із таким клопотанням за наявності вказаних обставин допускається у разі відмови слідчим суддею у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування (Справа № 757/44193/20-к).

11. Стаття КК України, за якою кваліфіковано дії підозрюваного не входить до переліку статей, що міститься в ч. 2 ст. 297-1 КПК України, за вчинення яких може здійснюватись спеціальне досудове розслідування.

Так, в клопотанні та під час судового засідання слідчим зазначено, що 21.07.2015 року складено та направлено ОСОБА_5 повідомлення про підозру за ч. 3 ст. 146 КК України. Разом з тим, згідно листів Головного центру обробки спеціальної інформації Державної прикордонної служби від 11.10.2016 року № 0.64-21685/0/15-16 та № 10-03-03-8187 від 14.04.2020 року ОСОБА_10 виїхав за межі України 27.01.2015 року, тобто за півроку до складання підозри за ч. 3 ст. 146 КК України.

Крім цього, 15.08.2015 року ОСОБА_9 оголошено у розшук та 31.10.2016 року ОСОБА_9 оголошено у міжнародний розшук з метою

арешту та подальшої екстрадиції для притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 146 КК України. Разом з тим, ст. 146 КК України не входить до переліку статей, що міститься в ч. 2 ст. 297-1 КПК України, за вчинення яких може здійснюватись спеціальне досудове розслідування (Справа № 757/42166/20-к).

12. Надійшла заява прокурора, слідчого про залишення клопотання без розгляду.

На розгляд до слідчого судді надійшло клопотання старшого слідчого Третього слідчого відділу (з дислокацією у м. Дніпрі) Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Полтаві, ОСОБА_3 про здійснення спеціального досудового розслідування стосовно ОСОБА_4 у кримінальному провадженні №42022202520000086.

Проте, прокурор попросив повернути вказане клопотання через допущену помилку у прізвищі підозрюваного.

Враховуючи висловлену у заяві позицію прокурора, беручи до уваги положення ст.26 КПК України, слідчий суддя дійшов висновку, що у зв'язку з фактичною відмовою прокурора від підтримання поданого слідчим клопотання відносно ОСОБА_4 тобто щодо особи, якої фактично не існує, слід відмовити в задоволенні такого клопотання (Справа № 591/2792/22).

13. Клопотання подане не уповноваженим суб'єктом.

На підставі викладеного, слідчий суддя за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінивши кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення, приходять до висновку, що заявник не уповноважений на звернення до слідчого судді з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування, так як останній не має процесуального статусу прокурора

або ж слідчого, тобто подане з порушенням ч.1ст.297-2 КПК України, а відтак у задоволенні клопотання слід відмовити (Справа № 757/34442/18-к).

14. Клопотання подано не за місцем розташування органу досудового розслідування.

Слідчий суддя бере до уваги рішення прокурора відділу прокуратури Автономної Республіки Крим та міста Севастополя Реброва Є.С., яким здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні № 220 230 110 000 000 77 від 10.04.2023 доручено СУ ГУ СБ України в АР Крим, яке відповідно до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань знаходиться за адресою – м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 11, що за адміністративно-територіальним поділом відноситься до Шевченківського району міста Києва.

Водночас, з долучених до клопотання процесуальних документів, отриманих за наслідками здійснення досудового розслідування, вбачається, що місцем знаходження/розташування органу досудового розслідування СУ ГУ СБ України в АР Крим, зокрема, на день звернення слідчого з цим клопотанням, є адреса: м. Київ, вул. Панаса Мирного, 19, що відноситься до Печерського району міста Києва (Справа № 761/15057/23).

15. Не доведено, що уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся.

Враховуючи вказані положення Кримінального процесуального кодексу України, а також те, що прокурором не доведено, що підозрюваний ОСОБА_5 переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук, та/або уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся, в задоволенні клопотання слід відмовити (Справа № 608/1534/21).

Посилання на URL відповідних ухвал
згідно з Єдиним державним реєстром судових рішень

1	<p>Не доведено, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міжнародний розшук:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/109289092 2) https://reyestr.court.gov.ua/Review/102779652 3) https://reyestr.court.gov.ua/Review/102643424 4) https://reyestr.court.gov.ua/Review/103036375 5) https://reyestr.court.gov.ua/Review/94778953 6) https://reyestr.court.gov.ua/Review/94778953 7) https://reyestr.court.gov.ua/Review/102284043 8) https://reyestr.court.gov.ua/Review/102284044 9) https://reyestr.court.gov.ua/Review/82987349 10) https://reyestr.court.gov.ua/Review/75863493 11) https://reyestr.court.gov.ua/Review/76258372 12) https://reyestr.court.gov.ua/Review/76351934 13) https://reyestr.court.gov.ua/Review/74253803 14) https://reyestr.court.gov.ua/Review/72642692 15) https://reyestr.court.gov.ua/Review/112319018 16) https://reyestr.court.gov.ua/Review/113047658 17) https://reyestr.court.gov.ua/Review/113140534 18) https://reyestr.court.gov.ua/Review/114350274 19) https://reyestr.court.gov.ua/Review/113513089
2	<p>Не доведено, що підозрюваний переховується від органів слідства та</p>

суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності:

- 1) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111456961>
- 2) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110013277>
- 3) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110790798>
- 4) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106904194>
- 5) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107089069>
- 6) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107089080>
- 7) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104038440>
- 8) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106279129>
- 9) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95478283>
- 10) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99532458>
- 11) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98967980>
- 12) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99862362>
- 13) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99410321>
- 14) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93604008>
- 15) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86713561>
- 16) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72314620>
- 17) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80192849>
- 18) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76288394>
- 19) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73796387>
- 20) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73189218>
- 21) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77014926>
- 22) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77987275>
- 23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78150947>
- 24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74940810>
- 25) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112200306>
- 26) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112059061>

	<p>27) https://reyestr.court.gov.ua/Review/112442472</p> <p>28) https://reyestr.court.gov.ua/Review/112787020</p>
3	<p>Не доведено, що підозрюваний оголошений у міжнародний розшук:</p> <p>1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/109193233</p> <p>2) https://reyestr.court.gov.ua/Review/110642202</p> <p>3) https://reyestr.court.gov.ua/Review/105292553</p> <p>4) https://reyestr.court.gov.ua/Review/98414288</p> <p>5) https://reyestr.court.gov.ua/Review/96356116</p> <p>6) https://reyestr.court.gov.ua/Review/93318084</p> <p>7) https://reyestr.court.gov.ua/Review/75694959</p> <p>8) https://reyestr.court.gov.ua/Review/76320210</p> <p>9) https://reyestr.court.gov.ua/Review/78175533</p> <p>10) https://reyestr.court.gov.ua/Review/77522144</p> <p>11) https://reyestr.court.gov.ua/Review/72572787</p>
4	<p>Відсутні достатні докази для підозри особи щодо якої подано клопотання у вчиненні кримінального правопорушення або неналежне вручення особі повідомлення про підозру:</p> <p>1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/111456961</p> <p>2) https://reyestr.court.gov.ua/Review/109193233</p> <p>3) https://reyestr.court.gov.ua/Review/107362235</p> <p>4) https://reyestr.court.gov.ua/Review/107401003</p> <p>5) https://reyestr.court.gov.ua/Review/105015516</p> <p>6) https://reyestr.court.gov.ua/Review/102779652</p> <p>7) https://reyestr.court.gov.ua/Review/105065328</p> <p>8) https://reyestr.court.gov.ua/Review/104376802</p> <p>9) https://reyestr.court.gov.ua/Review/104038440</p> <p>10) https://reyestr.court.gov.ua/Review/99697075</p> <p>11) https://reyestr.court.gov.ua/Review/101217199</p> <p>12) https://reyestr.court.gov.ua/Review/95478283</p>

- 13) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99142773>
- 14) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99532458>
- 15) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94400198>
- 16) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99435952>
- 17) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94778953>
- 18) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101502863>
- 19) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101415893>
- 20) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96656790>
- 21) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94778953>
- 22) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98967980>
- 23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99862362>
- 24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102284043>
- 25) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102284044>
- 26) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99410321>
- 27) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90820845>
- 28) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93604008>
- 29) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91836205>
- 30) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83609286>
- 31) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76178053>
- 32) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76177996>
- 33) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73796387>
- 34) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77812898>
- 35) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76258372>
- 36) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74680415>
- 37) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76989959>
- 38) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76177933>
- 39) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77014926>
- 40) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78150947>
- 41) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72572787>

	42) https://reyestr.court.gov.ua/Review/112442472
5	Належним чином не посвідчене клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування: 1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/107437506 2) https://reyestr.court.gov.ua/Review/98935481
6	Досудове розслідування зупинено та на час розгляду даного клопотання не було відновлене: 1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/107223204
7	Клопотання надійшло після закінчення строку досудового розслідування: 1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/104512262 2) https://reyestr.court.gov.ua/Review/11410206 3) https://reyestr.court.gov.ua/Review/114253317 4) https://reyestr.court.gov.ua/Review/114253323 5) https://reyestr.court.gov.ua/Review/114253319
8	Прокурор, слідчий не з'явився у судове засідання для розгляду клопотання: 1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/106720015 2) https://reyestr.court.gov.ua/Review/92106198 3) https://reyestr.court.gov.ua/Review/78511389 4) https://reyestr.court.gov.ua/Review/110023652
9	Виклик підозрюваного здійснено під час зупинення досудового розслідування, що є істотним порушенням норм процесуального права: 1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/104146087
10	Зміна підслідності кримінального провадження: 1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/91668945 2) https://reyestr.court.gov.ua/Review/93282342

	3) https://reyestr.court.gov.ua/Review/93556110
11	Стаття КК України, за якою кваліфіковано дії підозрюваного не входить до переліку статей, що міститься в ч. 2 ст. 297-1 КПК України, за вчинення яких може здійснюватись спеціальне досудове розслідування: 1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/92178885
12	Надійшла заява прокурора, слідчого про залишення клопотання без розгляду: 1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/106507856 2) https://reyestr.court.gov.ua/Review/80010647 3) https://reyestr.court.gov.ua/Review/84448639 4) https://reyestr.court.gov.ua/Review/75579354 5) https://reyestr.court.gov.ua/Review/75701070 6) https://reyestr.court.gov.ua/Review/113918073
13	Клопотання подане не уповноваженим суб'єктом: 1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/85316406
14	Клопотання подано не за місцем розташування органу досудового розслідування: 1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/112954119
15	Не доведено, що уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся: 1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/113047658

ПІДСУМКИ

1. Зазначимо, що вказані підстави для відмови слідчим суддею у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування умовно можна поділити на чотири груп, за наступними критеріями:

– не доведення прокурором, слідчим, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міжнародний розшук (ч. 1 ст. 297-4 КПК України) – № 1, виявлено 19 ухвал. При цьому вказана зібрана підстава включає в себе 2 самостійні підстави, які можуть існувати як окремо так і в сукупності, окрема група № 2 – 27 ухвал та № 3 – 11 ухвал;

– не доведено, що уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся – № 15 – 1 ухвала;

– відсутні достатні докази для підозри особи щодо якої подано клопотання у вчиненні кримінального правопорушення або неналежне вручення особі повідомлення про підозру (ч. 2 ст. 297-4 КПК України) – № 4, виявлено 42 ухвали;

– інші підстави для відмови, які прямо не зазначені в ст. 297-4 КПК України, а саме: належним чином не посвідчене клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування – № 5 – 2 ухвали; досудове розслідування зупинено та на час розгляду даного клопотання не було відновлене – № 6 – 1 ухвала; клопотання надійшло після закінчення строку досудового розслідування – № 7 – 5 ухвал; прокурор, слідчий не з'явився у судове засідання для розгляду клопотання – № 8 – 4 ухвали; виклик підозрюваного здійснено під час зупинення досудового розслідування, що є істотним порушенням норм процесуального права – № 9 – 1 ухвала; зміна підслідності кримінального провадження – № 10 – 3 ухвали; стаття КК України, за якою кваліфіковано дії підозрюваного не входить до переліку статей, що міститься в ч. 2 ст. 297-1 КПК України, за вчинення яких може здійснюватись спеціальне досудове розслідування – № 11 – 1 ухвала; надійшла заява прокурора, слідчого про залишення клопотання без розгляду – № 12 – 6 ухвал; клопотання подане не уповноваженим суб'єктом – № 13 – 1

ухвала; клопотання подано не за місцем розташування органу досудового розслідування – № 14 – 1 ухвала.

Додаток Д

Узагальнення судової практики щодо відмов судом в задоволенні клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження

У процесі виконання дисертації виникла потреба в аналізі підстав для винесення судами ухвали про відмову в задоволенні клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження. Задля глибшого дослідження було здійснено пошук та аналіз ухвал судів першої інстанції, в тому числі Вищого антикорупційного суду, про відмову в задоволенні клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження. Загалом встановлено та проаналізовано за період з 2020 року по 2023 рік понад 100 винесених таких ухвал, що свідчить про поширену практику відмов у задоволенні клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження.

На підставі узагальнення судової практики встановлено такі підстави для відмови в задоволенні клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження:

1. Не доведено, що обвинувачений переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та оголошений в міжнародний розшук.

Зважаючи на закріплені у статтях 22 та 26 КПК України засади змагальності та диспозитивності, Суд доходить висновку, що наданих прокурором документів не достатньо для висновку про перебування обвинуваченого ОСОБА_15 на території російської федерації. У судовому засіданні захисник ОСОБА_13 підтвердила, що обвинувачений наразі перебуває поза межами України, однак надати відомості та/або

підтверджуючі документи щодо країни його перебування та підстав перебування в іншій країні не змогла. Суд намагався з'ясувати ці обставини безпосередньо в обвинуваченого у судовому засіданні, однак останній не забезпечив належну якість відеоконференцзв'язку.

Аналогічно прокурором не надано підтвердження щодо оголошення обвинуваченого ОСОБА_15 у міжнародний розшук. При цьому Суд не вважає, що самого по собі клопотання про оголошення обвинуваченого в розшук, поданого одночасно з клопотанням про проведення спеціального досудового розслідування достатньо для виконання вимог частини 2 статті 291-1 КПК України (Справа № 991/1821/23).

2. Не доведено, що обвинувачений переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

Таким чином, будь-які фактичні дані, які вказують на те, що ОСОБА_5 переховується на тимчасово окупованій території України, на території держави-агресора в матеріалах кримінального провадження відсутні, також таких даних прокурор в підготовчому судовому засіданні не надав.

За викладених обставин, суд вважає неможливим здійснювати спеціальний судовий розгляд даного кримінального провадження за відсутності обвинуваченого ОСОБА_5, оскільки відсутні відомості про його перебування на тимчасово окупованій території України на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та приходиться до висновку, що клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження стосовно обвинуваченого ОСОБА_5 за ч.1 ст.111 КК України задоволенню не підлягає (Справа № 754/7861/22).

3. Не доведено, що обвинувачений оголошений в міжнародний розшук.

З матеріалів, доданих до клопотання вбачається, що обвинувачений оголошений лише в державний розшук, а в міжнародний розшук оголошений не був.

В даному випадку не доведено наявності підстав для здійснення спеціального досудового розслідування, оскільки, відповідно до положень ч. 2 ст. 297-1 КПК України не передбачено здійснення спеціального досудового розслідування відносно особи, яка не перебуває у міжнародному розшуку (Справа № 183/7411/22).

4. Не доведено, що обвинувачений недвозначно відмовився від свого права прибути в судове засідання, а також, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження.

В даному кримінальному провадженні стороною обвинувачення не надані на підтвердження заявленого клопотання беззаперечні (недвозначні) докази, що підтверджують факт інформування ОСОБА_3 про притягнення його до кримінальної відповідальності (а саме, що йому повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 111-1 КК України, з наданням стороною обвинувачення будь-яких даних, які підтверджують факт вручення йому письмового повідомлення про підозру або дійсного ознайомлення з його змістом), а також докази, з яких можна зробити висновок, що обвинувачений намагався ухилитися від суду чи недвозначно відмовився від свого права прибути в судове засідання. Посилання прокурора на публікації в газеті «Урядовий кур`єр» свідчить лише про розміщення в ній повістки про виклик підозрюваного при здійсненні спеціального досудового розслідування, що не може вважатись беззаперечним доказом того, що обвинувачений ОСОБА_3 знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження (Справа № 404/6472/23).

5. Клопотання прокурора є передчасним та підлягає вирішенню на стадії судового розгляду.

З огляду на те, що підстави та порядок ухвалення судом рішення про здійснення спеціального судового провадження визначені ст. 323 КПК

України, яка міститься в главі 28 КПК України «Судовий розгляд», суд доходить висновку, що клопотання прокурора є передчасним та підлягає вирішенню саме на стадії судового розгляду. Крім того, прокурором до поданого в підготовчому судовому засіданні клопотання про здійснення спеціального судового провадження не додані матеріали про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження (Справа № 335/973/23).

6. Обвинувальний акт не відповідає вимогам КПК України.

Обвинувальний акт містить неодноразові посилання на кваліфікацію дій ОСОБА_10 за різними частинами ст. 191 КК України, що саме по собі є неконкретним та помилковим, оскільки не співвідноситься з обвинуваченням, незважаючи на його неконкретність.

Враховуючи викладене суд приходить до висновку, що обвинувальний акт у кримінальному провадженні № 42015000000000362 від 10.03.2015 року, по обвинуваченню ОСОБА_9, ОСОБА_10, у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 5 ст. 191, ч. 2 ст. 366 КК України підлягає поверненню прокурору (Справа № 757/29547/17-к).

7. Один із злочинів, за яким кваліфіковано дії обвинуваченого не входить до переліку злочинів, передбачених ч.2 ст. 297-1 КПК України.

Злочин передбачений ч.3 ст.365 КК України відноситься до злочинів до яких можливо встановлення спеціального судового розгляду, однак злочин передбачений ч.1 ст. 307 КК України не входить до переліку злочинів, передбачених ч.2 ст. 297-1 КПК України, що виключає в даному випадку спеціальний судовий розгляд (Справа № 953/4064/22).

8. Звернення з клопотанням неуповноваженого суб'єкта.

Таким чином, із вищевикладеної норми КПК України вбачається, що із клопотанням про здійснення спеціального судового провадження, яке має бути належним чином оформленим, може звернутись лише прокурор. Законом не передбачено можливості звернення із подібним клопотанням потерпілого (Справа № 490/6335/20).

9. **Порушено правила визначення підсудності.**

Вирішуючи клопотання прокурора про надання дозволу на здійснення спеціального судового провадження в даному кримінальному провадженні, суд вважає, що таке клопотання подане прокурором передчасно, а тому в задоволенні даного клопотання, слід відмовити, так як судом приймаються доводи захисника щодо порушення правил визначення підсудності, що викладені в її клопотанні, при цьому судом роз'яснюється, що відмова в задоволенні даного клопотання не позбавляє прокурора звернутись з аналогічним клопотанням до суду в даному кримінальному провадженні (Справа № 161/12556/21).

Посилання на URL відповідних ухвал
згідно з Єдиним державним реєстром судових рішень

1	<p>Не доведено, що обвинувачений переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та оголошений в міжнародний розшук:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) https://reustr.court.gov.ua/Review/111577551 2) https://reustr.court.gov.ua/Review/112548926 3) https://reustr.court.gov.ua/Review/111423323 4) https://reustr.court.gov.ua/Review/103981734 5) https://reustr.court.gov.ua/Review/100413792 6) https://reustr.court.gov.ua/Review/100185391 7) https://reustr.court.gov.ua/Review/100662529 8) https://reustr.court.gov.ua/Review/94882682 9) https://reustr.court.gov.ua/Review/101165498 10) https://reustr.court.gov.ua/Review/98414480 11) https://reustr.court.gov.ua/Review/102183637
---	--

	<p>12) https://reyestr.court.gov.ua/Review/88820539</p> <p>13) https://reyestr.court.gov.ua/Review/90017047</p> <p>14) https://reyestr.court.gov.ua/Review/88338361</p> <p>15) https://reyestr.court.gov.ua/Review/88055745</p>
2	<p>Не доведено, що обвинувачений переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності:</p> <p>1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/113811246</p> <p>2) https://reyestr.court.gov.ua/Review/113546232</p> <p>3) https://reyestr.court.gov.ua/Review/112258385</p> <p>4) https://reyestr.court.gov.ua/Review/109626913</p> <p>5) https://reyestr.court.gov.ua/Review/113546231</p> <p>6) https://reyestr.court.gov.ua/Review/108470210</p> <p>7) https://reyestr.court.gov.ua/Review/110757085</p> <p>8) https://reyestr.court.gov.ua/Review/109563462</p> <p>9) https://reyestr.court.gov.ua/Review/110398186</p> <p>10) https://reyestr.court.gov.ua/Review/112715558</p> <p>11) https://reyestr.court.gov.ua/Review/111345300</p> <p>12) https://reyestr.court.gov.ua/Review/108583900</p> <p>13) https://reyestr.court.gov.ua/Review/113464061</p> <p>14) https://reyestr.court.gov.ua/Review/110790798</p> <p>15) https://reyestr.court.gov.ua/Review/109050102</p> <p>16) https://reyestr.court.gov.ua/Review/112258385</p> <p>17) https://reyestr.court.gov.ua/Review/114366020</p> <p>18) https://reyestr.court.gov.ua/Review/114366019</p> <p>19) https://reyestr.court.gov.ua/Review/104882690</p> <p>20) https://reyestr.court.gov.ua/Review/102505498</p> <p>21) https://reyestr.court.gov.ua/Review/106701317</p>

	<p>22) https://reyestr.court.gov.ua/Review/104489269</p> <p>23) https://reyestr.court.gov.ua/Review/102475353</p> <p>24) https://reyestr.court.gov.ua/Review/105026974</p> <p>25) https://reyestr.court.gov.ua/Review/102696510</p> <p>26) https://reyestr.court.gov.ua/Review/98924234</p> <p>27) https://reyestr.court.gov.ua/Review/99541070</p> <p>28) https://reyestr.court.gov.ua/Review/98253591</p> <p>29) https://reyestr.court.gov.ua/Review/98742271</p> <p>30) https://reyestr.court.gov.ua/Review/99744880</p> <p>31) https://reyestr.court.gov.ua/Review/94880323</p> <p>32) https://reyestr.court.gov.ua/Review/102331634</p> <p>33) https://reyestr.court.gov.ua/Review/94791542</p> <p>34) https://reyestr.court.gov.ua/Review/102331633</p> <p>35) https://reyestr.court.gov.ua/Review/96346486</p> <p>36) https://reyestr.court.gov.ua/Review/96438104</p> <p>37) https://reyestr.court.gov.ua/Review/98036983</p> <p>38) https://reyestr.court.gov.ua/Review/95478411</p> <p>39) https://reyestr.court.gov.ua/Review/95854997</p> <p>40) https://reyestr.court.gov.ua/Review/87192961</p> <p>41) https://reyestr.court.gov.ua/Review/93861152</p> <p>42) https://reyestr.court.gov.ua/Review/93861155</p> <p>43) https://reyestr.court.gov.ua/Review/93861157</p> <p>44) https://reyestr.court.gov.ua/Review/93861159</p> <p>45) https://reyestr.court.gov.ua/Review/93861163</p> <p>46) https://reyestr.court.gov.ua/Review/93861165</p> <p>47) https://reyestr.court.gov.ua/Review/94078361</p>
3	<p>Не доведено, що обвинувачений оголошений в міжнародний розшук:</p> <p>1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/109326498</p>

	<p>2) https://reyestr.court.gov.ua/Review/99767764</p> <p>3) https://reyestr.court.gov.ua/Review/96985889</p> <p>4) https://reyestr.court.gov.ua/Review/96670448</p>
4	<p>Не доведено, що обвинувачений недвозначно відмовився від свого права прибути в судове засідання, а також, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження:</p> <p>1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/113884345</p> <p>2) https://reyestr.court.gov.ua/Review/113811246</p> <p>3) https://reyestr.court.gov.ua/Review/113740969</p> <p>4) https://reyestr.court.gov.ua/Review/111179015</p> <p>5) https://reyestr.court.gov.ua/Review/113546232</p> <p>6) https://reyestr.court.gov.ua/Review/109626913</p> <p>7) https://reyestr.court.gov.ua/Review/111577551</p> <p>8) https://reyestr.court.gov.ua/Review/113546231</p> <p>9) https://reyestr.court.gov.ua/Review/108470210</p> <p>10) https://reyestr.court.gov.ua/Review/111552874</p> <p>11) https://reyestr.court.gov.ua/Review/110398186</p> <p>12) https://reyestr.court.gov.ua/Review/114009541</p> <p>13) https://reyestr.court.gov.ua/Review/109055362</p> <p>14) https://reyestr.court.gov.ua/Review/113050497</p> <p>15) https://reyestr.court.gov.ua/Review/109144979</p> <p>16) https://reyestr.court.gov.ua/Review/113164572</p> <p>17) https://reyestr.court.gov.ua/Review/112655056</p> <p>18) https://reyestr.court.gov.ua/Review/112416058</p> <p>19) https://reyestr.court.gov.ua/Review/112715558</p> <p>20) https://reyestr.court.gov.ua/Review/111345300</p> <p>21) https://reyestr.court.gov.ua/Review/108583900</p> <p>22) https://reyestr.court.gov.ua/Review/112655057</p> <p>23) https://reyestr.court.gov.ua/Review/113464061</p>

- 24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110790798>
- 25) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111844157>
- 26) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113740969>
- 27) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112134565>
- 28) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110875316>
- 29) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110041442>
- 30) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109050102>
- 31) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108944991>
- 32) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108944992>
- 33) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111022642>
- 34) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111552872>
- 35) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102505498>
- 36) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107192538>
- 37) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106701317>
- 38) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106601279>
- 39) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104489269>
- 40) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102475353>
- 41) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105026974>
- 42) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102696510>
- 43) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102590368>
- 44) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101343404>
- 45) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100413792>
- 46) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98742271>
- 47) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102196910>
- 48) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101165498>
- 49) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94880323>
- 50) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95622177>
- 51) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102331634>
- 52) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102331633>

	<p>53) https://reyestr.court.gov.ua/Review/96346486</p> <p>54) https://reyestr.court.gov.ua/Review/98414480</p> <p>55) https://reyestr.court.gov.ua/Review/96438104</p> <p>56) https://reyestr.court.gov.ua/Review/101903855</p> <p>57) https://reyestr.court.gov.ua/Review/98036983</p> <p>58) https://reyestr.court.gov.ua/Review/96840158</p> <p>59) https://reyestr.court.gov.ua/Review/96670448</p> <p>60) https://reyestr.court.gov.ua/Review/87192961</p> <p>61) https://reyestr.court.gov.ua/Review/87096337</p> <p>62) https://reyestr.court.gov.ua/Review/87096434</p> <p>63) https://reyestr.court.gov.ua/Review/91225787</p> <p>64) https://reyestr.court.gov.ua/Review/93314354</p>
5	<p>Клопотання прокурора є передчасним та підлягає вирішенню на стадії судового розгляду:</p> <p>1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/111179015</p>
6	<p>Обвинувальний акт не відповідає вимогам КПК України:</p> <p>1. https://reyestr.court.gov.ua/Review/113977216</p>
7	<p>Один із злочинів, за яким кваліфіковано дії обвинуваченого не входить до переліку злочинів, передбачених ч.2 ст. 297-1 КПК України:</p> <p>1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/106252541</p>
8	<p>Звернення з клопотанням неуповноваженого суб'єкта:</p> <p>1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/101441244</p>
9	<p>Порушено правила визначення підсудності:</p> <p>1) https://reyestr.court.gov.ua/Review/99815329</p>

ПІДСУМКИ

1. Зазначимо, що вказані підстави для відмови судом в задоволенні клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження умовно можна поділити на чотири групи, за наступники критеріями:

– не доведення прокурором, що обвинувачений переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та оголошений в міжнародний розшук (ч. 3 ст. 323 КПК України) – № 1, виявлено 15 ухвал. При цьому вказана зібрана підстава включає в себе 2 самостійні підстави, які можуть існувати як окремо так і в сукупності, окрема група № 2 – 47 ухвал та № 3 – 4 ухвали;

– не доведено, що обвинувачений недвозначно відмовився від свого права прибути в судове засідання, а також, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження (абзац 3 ч. 3 ст. 323 КПК України) – № 4 – 64 ухвали;

– інші підстави для відмови, які прямо не зазначені в ст. 323 КПК України, а саме: клопотання прокурора є передчасним та підлягає вирішенню на стадії судового розгляду – № 5 – 1 ухвала; обвинувальний акт не відповідає вимогам КПК України – № 6 – 1 ухвала; один із злочинів, за яким кваліфіковано дії обвинуваченого не входить до переліку злочинів, передбачених ч. 2 ст. 297-1 КПК України – № 7 – 1 ухвала; звернення з клопотанням неуповноваженого суб'єкта – № 8 – 1 ухвала; порушено правила визначення підсудності – № 9 – 1 ухвала.

Також серед проаналізованих 103 ухвал про відмову в задоволенні клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження доцільно виокремити ще одну окрему групу ухвал за спільною позицією суду стосовно того, що стороною обвинувачення не надано суду жодних даних про те, яких заходів вжито для розшуку обвинувачених та де на даний час знаходяться обвинувачені – 7 ухвал (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/112715558>, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111345300>, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108583900>, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113464061>,

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/102505498>,
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/106701317>,
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/102475353>,
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/105026974>). Вказаний висновок суду, що відображений в ухвалах не є самостійною підставою для відмови, а зазначається разом з іншими підставами з груп №№ 1-9.

Додаток Е

ЗАТВЕРДЖУЮ

Т.в.о. старшого детектива –
керівника П'ятого відділу детективів
Третього підрозділу детективів
Головного підрозділу детективів
Національного антикорупційного
бюро України

Іван КРАВЧУК
« 26 » № 3 2023 року

АКТ

**про впровадження в практичну діяльність наукових розробок
дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ Кальки Івана Зіновійовича на
тему: «Реалізація прав підозрюваного, обвинуваченого в спеціальному
кримінальному провадженні»**

Старший детектив Національного бюро П'ятого відділу детективів Третього підрозділу детективів Головного підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України Моторний Денис Васильович, старший детектив Національного бюро П'ятого відділу детективів Третього підрозділу детективів Головного підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України Шпера Богдан Михайлович та детектив Національного бюро П'ятого відділу детективів Третього підрозділу детективів Головного підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України Соболь Артем Геннадійович склали цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Кальки Івана Зіновійовича на тему: «Реалізація прав підозрюваного, обвинуваченого в спеціальному кримінальному провадженні» впроваджено у діяльність детективів відділу Національного антикорупційного бюро України під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях.

Денис МОТОРНИЙ

Богдан ШПЕРА

Артем СОБОЛЬ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кальки Івана Зіновійовича на тему: «Реалізація прав підозрюваного,
обвинуваченого в спеціальному кримінальному провадженні» у науково-
дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1, доктора юридичних наук, професора Вознюка Андрія Андрійовича (голова комісії); професора кафедри кримінального процесу, кандидата юридичних наук, професора Письменного Дмитра Петровича; старшого наукового співробітника наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Максименко Олени Василівни склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Кальки Івана Зіновійовича на тему «Реалізація прав підозрюваного, обвинуваченого в спеціальному кримінальному провадженні» впроваджені у науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ.

1. Матеріали дисертаційного дослідження Кальки І.З. використовуються у науково-дослідній діяльності здобувачів вищої освіти академії та при підготовці до викладання таких навчальних дисциплін: «Кримінальний процес», «Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства», «Кримінальна юстиція: правові доктрини та принципи правотворчості».

2. Результати дисертаційного дослідження Кальки І.З. відображені у науково-практичних та науково-методичних матеріалах для здобувачів ступеня вищої, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

– Калька І. З. Підстави й умови здійснення спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, зарахованих до підслідності Національного антикорупційного бюро України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 43. С. 176–179;

– Калька І. З. Підстави та порядок набуття процесуального статусу підозрюваного у кримінальному процесі України. *Нове українське право*. 2021. № 3. С. 221–227;

– Калька І. З. Реалізація права підозрюваного, обвинуваченого знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють,

обвинувачують під час здійснення спеціального кримінального провадження. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. № 3. С. 181–185;

– Ivan Kalka. Implementation of the rights of accused during the judgments review, adjudged in special criminal proceedings. *European political and law discourse*. 2022. Volume 9. Issue 1. С. 80–84;

– Калька І. З. Підстави та умови проведення спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України. *Імплементация європейських стандартів запобігання корупції в Україні*: матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ: НАВС, 2019. С. 54–58;

– Калька І. З. Реалізація права підозрюваного, обвинуваченого брати участь у проведенні процесуальних дій під час здійснення спеціального кримінального провадження. *Актуальні питання розвитку правової системи у сучасній Україні*: матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Рівне, 23–24 груд. 2021 р.). В 2 ч. Ч. 2 / Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Рівне: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 109–112;

– Калька І. З. Реалізація права підозрюваного на захист під час отримання дозволу на проведення спеціального досудового розслідування. *Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини*: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24–25 груд. 2021 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2021. С. 143–146.

3. Вказані праці підтвердили високий науково-теоретичний рівень наукового дослідження, його практичну цінність та були використані у науково-дослідній роботі кафедри кримінального процесу та наукових лабораторій.

Голова комісії:

Завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1,
доктор юридичних наук, професор

Андрій ВОЗНЮК

Члени комісії:

Професор кафедри кримінального процесу,
кандидат юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Дмитро ПИСЬМЕННИЙ

Старший науковий співробітник лабораторії
з проблем протидії злочинності ННІ № 1,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

Олена МАКСИМЕНКО

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Станіслав ГУСАРЄВ

2023 р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кальки Івана Зіновійовича на тему: «Реалізація прав підозрюваного,
обвинуваченого в спеціальному кримінальному провадженні»
на здобуття ступеня доктора філософії у освітній процес
Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: начальника навчально-методичного відділу Колодейчак Станіслави Іванівни (голова комісії), завідувача кафедри кримінального права, кандидата наук з державного управління Матюшенко Олени Іванівни, професора кафедри кримінального процесу, кандидата юридичних наук, доцента Галагана Олександра Івановича склала цей акт про те, що результати дисертації Кальки Івана Зіновійовича на тему «Реалізація прав підозрюваного, обвинуваченого в спеціальному кримінальному провадженні» впроваджені у освітній процес Національної академії внутрішніх справ.

Результати дисертаційного дослідження Кальки І.З. відображені у таких наукових публікаціях:

– Калька І. З. Підстави й умови здійснення спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, зарахованих до підслідності Національного антикорупційного бюро України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 43. С. 176–179;

– Калька І. З. Підстави та порядок набуття процесуального статусу підозрюваного у кримінальному процесі України. *Нове українське право*. 2021. № 3. С. 221–227;

– Калька І. З. Реалізація права підозрюваного, обвинуваченого знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують під час здійснення спеціального кримінального провадження. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. № 3. С. 181–185;

– Ivan Kalka. Implementation of the rights of accused during the judgments review, adjudged in special criminal proceedings. *European political and law discourse*. 2022. Volume 9. Issue 1. С. 80–84;

– Калька І. З. Підстави та умови проведення спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України. *Імплементация европейских*

стандартів запобігання корупції в Україні: матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ: НАВС, 2019. С. 54–58;

– Калька І. З. Реалізація права підозрюваного, обвинуваченого брати участь у проведенні процесуальних дій під час здійснення спеціального кримінального провадження. *Актуальні питання розвитку правової системи у сучасній Україні: матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Рівне, 23–24 груд. 2021 р.)*. Рівне: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 109–112;

– Калька І. З. Реалізація права підозрюваного на захист під час отримання дозволу на проведення спеціального досудового розслідування. *Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24–25 груд. 2021 р.)*. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2021. С. 143–146;

– Калька І. З. Підстави для відмови слідчими суддями у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування. *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України: матеріали круглого столу, присвяч. 40-річчю кафедри кримінального процесу: (Київ, 27 жовт. 2023 р.)*. Київ: НАВС, 2023. С. 245–249.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що подані наукові праці Кальки І. З. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, запроваджені для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ при викладанні навчальних дисциплін та під час підготовки навчальних і методичних посібників, підручників, курсів лекцій з таких навчальних дисциплін: «Кримінальний процес», «Актуальні проблеми застосування кримінального-процесуального законодавства», «Доктрина кримінального процесуального права України», «Кримінальна юстиція: правові доктрини та принципи правотворчості».

Голова комісії:

Т. в. о. начальника навчально-методичного відділу НАВС

Богдан БИСТРИЦЬКИЙ

Члени комісії:

Завідувач кафедри кримінального права,
кандидата наук з державного управління

Олена МАТЮШЕНКО

Професор кафедри кримінального процесу,
кандидат юридичних наук, доцент

Олександр ГАЛАГАН